STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03800

MENAHEM-MENDEL

Sholem Aleichem

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שלום-עליכם.

מנחם-מענדעל

הויפּט פערקויף
אין פערלאג „פּראָגרעס" ווארשא.

אלע ווערק
שלום-עליכם
פיערטער באַנד.

Тип. Б. Туршъ,
Варшава Новолипки № 6
1913 г.

I) לאָנדאָן

(אָדעסער בערזע).

II) פּאַפּירלעך

(יעהופּעצער בערזע).

III) מיליאָנען

(סוחרים, מעקלערס און שפּעגולאַנטען).

IV) אַ בכבודע פּרנסה

(מנחם-מענדעל — אַ שרייבער).

V) עס פּידעלט נישט

(מנחם-מענדעל — אַ שדכן).

VI) שלים-שלים-מזל

(מנחם-מענדעל — אַן אַגענט).

צו דער צווייטער אויפלאגע:

מנחם מענדיל איז נישט קיין העלד פון א ראמאן און איבערהויפט נישט קיין אויסגעקלעהרטע פיגור. דאס איז נעבאך א יוד פון א גאנץ יאהר, מיט וועלכען דער פערפאססער איז פערזענליך און נאהענט בעקאנט. ער איז דורכגעגאנגען מיט איהם א שטיק לעבען פון כמעט 20 יאהר. בעגעגענט זיך אינ'ם 1892 יאהר אויף דער אדעסער „קליינער בערזע", האבען מיר נאכדעם דורכגעמאכט האנד ביי האנד אלע שבעה מדורי גיהנם, אין יעהופעץ אויף דער בערזע, „געגאנגען" מיט איהם קיין פעטערבורג און קיין ווארשא, אויסגעשטאנען א סך קריזיסען, זיך געווארפען מיט איהם פון איין פרנסה אויף דער אנדערער און — אוי וועה! — נישט געפונען קיין גליק אין ערגיץ, געמוזט סוף כל סוף טהון דאס וואס אלע יודען טהוען — עמיגרירען קיין אמעריקא. דארט, זאגט מען, מאכען יודען ניט שלעכט... דאס וועלען מיר זעהען פון זיינע שפעטערינע בריעף פון אמעריקא.

דערווייל, ביז עפיס וואס, האב איך צונויפגעזאמעלט אלע זיינע בריעף, וואס ער האט אין פערלויף פון די אכצעהן יאהר געשריבען אין פערשיעדענע צייטען און געדרוקט אין פערשיעדענע ערטער, צו זיין ווייב שיינה שיינדעל, ווי אויך די בריעף פון זיין ווייב צו איהם, און געמאכט פון זיי א בוך, מע קאן זאגען, כמעט א בריעפענשטעלער.

טאקי א בריעפענשטעלער, איינגעטיילט אין 6 בעזונדערע אבטיילונגען, און דערביי געהאט א מיין: א יוד א סוחר, אז ער וועט וועלען שרייבען א בריעף צו זיין ווייב, למשל, פון אדעס — זאל ער זוכען אינ'ם ערשטען בוך „לאנדאן", א שפעקולאנט אויף דער בערזע פון יקנה"ז, פון אקציעס, וכדומה אזעלכע סחורות — וועט געפינען א מוסטער אינ'ם צווייטען בוך „פאפירלעך", אדער אינ'ם דריטען בוך

„מילליאנען". א יוד א מעקלער, א שדכן, אדער אנ'אגענט — לאז זוכען וויטער. מיט איינעם ווארט — יעדער וועט זיך געפינען זיינס. און אזוי ווי יודישע געשעפטען זענען, ברוך השם, אומעדום אליך איינס, דאס הייסט הויבען הויבען זיי זיך אן, דאכט זיך, גאנץ נישקשה'דיג, מיט אזוי פיעל בטחון און גלענצענדע האפענונגען, און אויסלאזען לאזען זיי זיך אויס צוממיינסטען מיט שלים־שלים־מזל, ווי ביי מיין מנחם מענדלען; לכן בעדארף מען לאנג ניט הארעווען ביים צענויפשטעלען א בריעף. מע קאן איהם נעמען גלייך, ווי ער שטעהט און געהט. און טאמער וועט זיך געפינען איינער פון טויזענד, וואס די געשעפטען זיינע געהען איהם דערוויל גוט, קאן ער זיכער זיין, אז ס'איז ניט אויף לאנג. אליך, וואס איז געבויעט אויף לופט און אויף ווינט, מוז סוף־כל־סוף פאלען. שטארק אנגעלייגט איז דאס ניט. דער־פאר איז דאס אבער אמת, און דעם אמת האבען דאך אלע מענשען ליעב...

ביי'ם צענויפשטעלען די בריעף צו דער צווייטער אויפלאגע, האב איך א סך בריוולעך שטארק פערקירצט און א סך בריוולעך גאר ארויסגעווארפען. אנגעווארען דערביי האבען נור די זעצערס, ווייטער קיינער נישט. דער מחבר פון דעם בוך געהט מיט דעם גאנג, אז א ווערק, וואס ס'איז קירצער, איז דאס אליך בעסער. די וואס ווילען געפינען, אז ס'איז נאך א ביסעל צו לאנג, קאנען זיכער זיין, אז אי"הש ביי די ווייטעריגע אויפלאגען זאל דאס ווערען אלע מאל קירצער און קירצער, ביז עס וועט קומען צום רעכטען אידעאל: „צו ניט זאגען קומט דאס ניט"...

שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם.

נערווי (איטאליא), ערב חנוכה תר"ע.

לָאנְדָאן.

אַדעסער בּערזע.

„לאנדאן"

(אדעסער בערזע).

I.

(מנחם־מענדיל פון אדעס צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי'.

ר א ש י ת באתי להודיעך אז איך בין ב"ה בקו החיים והשלום, השם יתברך זאל העלפען מע זאל תמיד הערכען איינס פונם אנדערן נור גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען אז איך בין גאר ניט אומשטאנד דיר צו בעשרייבען די שטאדט אדעס ווי גרויס און שען זי איז, און די מענשען די היגע מיט זייערע גוטע כאראקטערען, און די גאלדענע געשעפטען, וואס מע קאן דא מאכען. שטעל דיר פאר, איך געה מיר ארויס מיטן שטעקעל אין ג ר ע צ ק ארייין, אזוי הייסט דא אין אדעס די גאס וואו יודען האנדלען, האב איך צוואנציג טויזענד געשעפטלעך: וויל איך ווייץ — איז ווייץ, קלייען — איז קלייען, וואל — איז וואל, מעהל, זאלץ, פעדערן, ראזינקעס, זעק, הערינג — הכלל, וואס א מויל קאן אויסרעדען, געפינסט דו דא אין דעם אדעס. איך האב לכתחלה אפילו אנגעשמעקט א צוויי דריי גוטע געשעפטלעך, נאר עס איז מיר אלץ ניט געוועזן צום הארצען, האב איך מיך אזוי לאנג ארומגעדרעהט אין „גרעצק" ביז איך האב מיך פארט צוגעשלאגען צו עפיס רעכטס, היינו, איך האנדעל מיט „לאנדאן" און פערדיען דערביי גאר נישטקשה'דיג! מע חאפט אמאל א כף־הי'ער, אמאל א פופציגער, און אמאל אז עס געראטה, א הונדערטער אויך. הכלל, דאס „לאנדאן" איז אזא מין מסחר, וואס מע קאן דערביי גליקליך ווערען אין איין טאג. אט איז ניט לאנג ארויסגעקומען אהער איינער, עפיס א שמש, און האט געהאפט אין איין „שמע ישראל" דרייסיג טויזענד און

הארכט זיי היינט אלעמען מיט'ן קאטער. איך זאג דיר, זוגתי היקרה, ממש עס וואלגערט זיך דא געלד אין די גאסען! איך האב ברוך השם קיין חרטה ניט, וואס איך בין ארויפגעפאהרען אהער קיין אדעס. וועסט דו דאך פרעגען, ווי קום איך קיין אדעס, אז געפאהרען בין איך גאר קיין קעשענעוו? אפנים אז ס'איז מיר באשערט פון גאט איך זאל פערדינען גראבע עטליכע קערבלעך! אט וועסט דו הערען, ווי אזוי דער אויבערשטער פיהרט מיט א מענשען.

אז איך בין געקומען קיין קעשענעוו צום פעטער מנשה אפנעמען דאס נדן, פרעגט ער מיך וואס בעדארף איך דאס נדן? זאג איך: מסתמא דארף איך; איך זאל ניט דארפען, וואלט איך ניט קומען. זאגט ער, אז קיין מזומן געלד האט ער איצט ניט, ער קאן מיר, זאגט ער, געבען איין אנווייזונג צו בראצקין קיין יעהופעץ. זאג איך: לאז זיין קיין יעהופעץ אבי געלד. זאגט ער, ער ווייסט ניט, צי אין יעהופעץ איז איצטער דא געלד. ער קאן מיר געבען, זאגט ער, איין אנווייזונג צו באכראכען קיין ווארשא. זאג איך: לאז זיין קיין ווארשא, אבי געלד. זאגט ער, וואס טויג דיר ווארשא? ווארשא איז ווייט. אויב איך וויל, קאן ער מיר געבען, זאגט ער, איין אנווייזונג צו בארבאשען קיין אדעס. זאג איך: לאז זיין אדעס, אבי געלד. זאגט ער מיר נאך א מאל: אויף וואס דארפסט דו אזוי געלד? זאג איך איהם: מסתמא דארף איך; איך זאל ניט דארפען, וואלט איך ניט קומען. בקצור, ער דרעהט זיך אהער־אהין, עס האט איהם אבער געהאלפען ווי א טוידטען באנקעס; איך אז איך זאג געלד איז געלד! געהט ער און נעמט ארויס צוויי וועכסעלעך צו ת"ק קערבלעך אויף סך הכל פינף חדשים, און אויף ש"ן קערבלעך גיט ער מיר איין אנווייזונג צו בארבאשען קיין אדעס, און דאס איבעריגע גיט ער מיר מזומן, וועט מיר זיין, זאגט ער, צו שטייער אויף דער הוצאה. און מחמת איך האב קיין צייט ניט מאך איך דאס בקצור. אי"ה אינ'ם אנדערן בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות. זיי געזונד און לאז גריסען שווער און שוויגער און די קינדערלעך זאלען לעבען איטליכען בעזונדער גאר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי. אז איך בין געקומען מיטן אנווייזונג צו בארבאשען, זאגט מען מיר, אז דאס אנווייזונג איז גארניט קיין אנווייזונג. וואס דען איז דאס? ס'איז א סוכה'שער! לאז פריהער אנקומען, זאגען זיי, פון אייער פעטער מנשה דער וואגאן ווייץ, און לאז מען אקארשט די

זײַן פערקױפען, װעט מען אײַך דערמאָלט נעבען געלד. אַ שענע מעשה נאָר אַ קורצע! האָב איך באַלד אַװעקגעשריבען קײן קעשענעװ „אַנאָטקריטקע״ און האָב איהם געשריבען, אַז טאָמער שיקט ער ניט אַרױס תיכף ומיד די װײַז, װעל איך איהם קלאַפען אַ דעפעש. בקצור אַ שרײַב אַהער, אַ שרײַב אַהין — איך בין אַרומגעגאַנגען אין אײנע יסורים, און ערשט נעכטען איז מיר אָנגעקומען פון קעשענעװ אַ מזומנ׳ער הונדערטער און אױף ר״ש קערבלעך אַ װעכסעלע. אַצינד פערשטעהסט דו שױן, פאַר װאָס איך האָב דיר די גאַנצע צײַט ניט געשריבען? איך האָב גערעכענט, אַז די שײַן קערבלעך װעגען לעזאזל. דערפון װעהט מען אַרױס, אַז אַ מענש טאָר גיט איבערטראַכטען אױף׳ן ערנסטען, ס׳איז דאָ אַ גאָט אױף דער װעלט, װאָס פיהרט אױס. איך האָב דאָס גאַנצע ביסעל מזומנ׳ס אַרײַנגעבראָכט אין „לאָנדאָן״ אַרײַן, אײַנגעהאַנדעלט אַ רעמעל סחורה, „האָסלעך״ און „בעסלעך״, און דאַנקען השם יתברך, שױן זאָגט אַז ס׳איז שױן דאָ קָנה!

הנ״ל,

II.

(שיינה שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם מענדל'ען אין אדעס).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר. אַז עס האָט זיך מיר הידער אָנגערופען די אַמאָליגע ספּאַזמע, אויף דיין פעטער מנשה געזאָגט געוואָרען, וואָס האָט דיר געמאַכט אַזאַ שענעם מחק פון די פופצעהנהונדערט קרעפּלעך נדן, אַזאַ יאָהר, אַזאַ מזל! ווי זאָגט די מאַמע מיינע זאָל לעבען: „געשיקט דורך דער קאַץ שלח-מנות". וועכסעלעך וואָלט איך ביי איהם נעמען! קריינק וואָלט איך ביי איהם נעמען! קדחת אויף פינף חדשים! הערסט דו, הלואי איך זאָל ליגען זאָגען, נאָר כ'האָב מורא דו וועסט די איבעריגע קערבלעך נישט אָנקוקען ווי דו קוקסט ניט אָן די אויערן דיינע, וואָס דו האָסט זיי פאַרטראָגען אויש אַהין קיין אַדעס. דיין גליק וואָס די מאַמע ווייסט ניט פון קיין וועכסעלעך; עס וואָלט זיך געטהאָן חשך! און דאָס, מענדיל, וואָס דו שרייבסט, אַז דו פאַרדינסט דאַנקען גאָט געלד, איז ביי אונז אַלעמען אודאי זעהר אָנגעלעגט. נאָר וואָס דען, האָב דיר אַכציג שוואַרצע יאָהר, מיינע שונאים, אַז דו שרייבסט שוין יאָ, שרייב זשע ווי אַ מענש! פאַר וואָס זאָלסטו ניט אַרויסשרייבען אַקוראַט, וואָס איז דאָס פאַר אַ מין סחורה אָט דאָס וואָס דו האַנדעלסט מיט דעם? ווי טייער לייזט מען דאָס איין אַרשין? צי אָפּשר פערקויפט זיך עס אויף דער וואָג? פרעג מיך בחרם וואָס דאָס איז, און מיט וואָס מע עסט דאָס! היינט פערשטעה איך ניט, דו זאָגסט אַז אָט האָסט דו איינגעקויפט סחורה

און אַט איז שוין דאָ רֶוַח, וואָס איז דאָס פאַר אַ מין סחורה, וואָס וואַקסט ביי דיר אַזוי געשמעיה'דיג? „פעטשעריצעס, זאָגט די מאַמע, בעדאַרפען אויך אַ רעגען"! און אַז ס'איז דאָ רֶוַח, פאַר וואָס פערקויפסט דו ניט! אויף וואָס וואַרטסט דו? אויף אַ יקרות? און פאַר וואָס שרייבסט דו ניט, וואו דו שטעהסט איין און וואָס עסט דו, עפּיס גלייך ווי איך וואָלט דיר זיין אַ פרעמדע, ניט קיין ווייב ביז הונדערט צוואַנציג יאָהר, נאָר עפּיס אַ פּאָליובאָווניצע להבדיל, ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „אַז אַ קוה געהט אַוועק אין טשערעדע פאַרגעסט זי דעם זיי געזונד". מיר דאַכט, דו זאָלסט מיך וועלען פאָלגען, וואָלסט דו געזעהן אויסהאַנדלען זיך וואָס גיכער און קומען בעסער אַהיים מיט'ן ביסעל מזומנ'ס, ווערסט דו דיר געפינען שענערע געשעפטען, ווי אַט דאָס דאַזיגע... איך זאָל אַזוי וויסען פון קדחת, ווי איך ווייס ווי מע רופט עס, און זיי געזונד, ווי עס ווינשט דיר פון טיעפען האַרצען

דיין באמת געטרייע פרוי **שיינה שיינדיל.**

III.

מנחם־מענדיל פון אדעס צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי׳.

ראשית באתי להודיעך, אז איך בין ב״ה בקו החיים והשלום, השי״ת זאל העלפען מע זאל תמיד הארכען איינס פונ׳ם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות אמן.

והשנית זאלסטו וויסען, אז עס איז מיר קיין חדוש ניט וואס דו זפערשטעהסט ניט דעם שכל פון „לאנדאן״, ווארום אז ווי באלד יודען סוחרים, יודען מיט בערד ווייסען ניט ווער עס האט זיי געשלייערט, היינט לא כל־שכן א יודענע! על כן וועל איך דיר קלאהר מאכען, זאלסט פערשטעהן דאס געשעפט אקוראט. הנה זאלסטו וויסען, אז דאס „לאנדאן״ גופא איז איין אידעלע מאטעריע. פערקויפען פערקויפט זיך עס אויפ׳ן ווארט און זעהן זעהט מען דאס ניט. אלע מינוט בייט זיך עס: אמ איז דאס טהייער, אמ איז דאס וואלוועל, אמ איז „האס״, אמ איז „בעס״, דאס הייסט דאס קערבעל דארט אין בערלין ארער עס הויבט זיך, ארער עס פאלט, עס ווענדט זיך אין בערלין; ווי אזוי בערלין זאגט, אזוי איז דאס. עס לויפען די קורסען אויף און אפ משוגענערווייז, עס פליהען דעפעשען אהין און צוריק, און יודען לויפען ארום ווי אויף א יריד, מאכען געשעפטען און ווערען גליקליך און איך אויך בתוכם. עס איז א טומעל, א בהלה, מע קאן דא פערדולט ווערען. אמ למשל האב איך נעכטען געמאכט א „סטאלאוש״, מיך געקאסט א פופציגער, איז ער היינט אין דערפריה פונקט זיינער 12 „אויסגערונען״ געווארען. נאר דו ווייסט דאך ניט מסתמא וואס הייסט „מאכען א סטאלאוש״, בעדארף מען דיר געבען צו פערשטעהן. למשל מע גיט אוועק א פופציגער פאר א טאג און יענער „שטעלט א קורס״, קאנסט דו דיר מאכען פונ׳ם סטאלאוש

„צוויי זייטען", היינו 2 „בעסטען", אָדער 2 „האָסען", אָדער נאָר בלייבען שטעהן און פערקויפען יענעם אַ „בלינדערעכט" ביז נאָך „שלום" („שלום" הייסט ביי אונז אין אָדעס פאַר נאַכט, ווי ביי אייך בין מנחה למעריב). איז ווי באַלד דער קורס „שטעהט אָפּ", איז כפרה דער גאַנצער פּופּציגער — הייסט דאָס געמאַכט אַ „סטאַלאַוש". זאָלסט אָבער גאָר קיין יסורים ניט האָבען, זוגתי היקרה, דערלעגען אַ פּופּציגער איז דאָ פון די קלייניגקייטען. השם יתברך וועט העלפען, עס וועט „אוועקגעהן די רעכטע זייט" וועל איך אָם ירצה השם פאַרדינען געלד און אַ סך! און וואָס דו זאָגסט מכּח דעם פעטער מנשה'ס וועכסעלעך, האָסט די אַ גרויסען טעות. דער גוטער יאָהר האָט איהם ניט גענומען, ער איז נאָך אַ שענער בטוח! לאָם איך נאָר וועלען אַראָפּגעבען אַ „סקידקעלע", קאָן איך זיי „פאַרצוקערן". נאָר איך וויל נישט. איך זאָל דאַרפען געלד, האָב איך גענוג: איך קאָן פערהאַנדלען אַ פּאָר „האָסלעך", אָדער אַ פּאָר „בעסלעך". נאָר איך בין קיין בעלן ניט דערויף. איך קאָן בעשטעהן בעסער צו קויפען נאָך אַ „סטאַלאַוש". וואָס מעהר „סטאַלאַושען" איז אַלץ בעסער, אַז מע לעגט זיך שלאָפען מיט אַ „סטאַלאַוש" שלאָפט זיך גאָר אַנדערש! און מחמת איך האָב קיין צייט ניט מאַך איך דאָס בקצור. אם ירצה השם אינ'ם אַנדערן בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת עתּה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי וואָס דו פרעגסט מיך, וואו איך שטעה איין און וואָס איך עס, שרייב איך דיר, זוגתי היקרה, איך וויים אַליין ניט אויף וואָס פאַר אַ וועלט איך בין. די שטאָדט אָדעס איז אונגעהייער גרויס און אַלסדינג קאָסט דאָ טייער, און די הייזער זענען דאָ הויך ביז'ן הימעל, מע דאַרף קלעטערן אויף אייזערנע טרעפּ אַ האַלבע שעה ביז מע קומט אַ היים אַוש אונטערן הימעל, און אַ פענסטי"ל אַ קליינם ווי אין אַ טורמע. איך בין זיך מחיה, אַז ס'ווערט טאָג און איך קאָן מיך אַרויסכאַפּען פון דער טורמע אַהין אין „גרעצק" אַריין, און דאָרטען מאַכי עס איך שטעהענדיג, דאָס הייסט מע כאַפּט איבער וואָס גאָט גיט, וואָרום ווער האָט צייט זיך אוועקזעצען עסען, אַז מע דאַרף אַלע מינוט נאָכקוקען ווערען די קורסען פון בערלין? דערפאַר איז דאָ פרוכטען בזיל

הוול, ווײַנטרויבען עסט מען דא נישט ווי בײַ אייך אין כתרילעוווקע ראש השנה אויף שהחיינו,—דא עסט מען ווײַנטרויבען אלע טאג און אין מיטען גאס, מע שעמט זיך גאר נישט.

הנ״ל.

IV.

(שיינה שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם מענדיל אין אדעס).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אז איך האב דיך אנגעקוקט טאקי נאר ווי א משוגענעם! לאס איך אזוי וויסען, אויף א פולער וואך ניט אויסגערעדט זאל זיין, פון דער שטאדט אדעס, ווי איך הויב אפילו אן צו וויסען, וואס דו פלאפעלסט מיר אין דעם בריף „העס און „באס" און „דעלעזשאנס", דער שווארצער יאהר ווייסט איך דארטען! עס פליהען ביי דיר פופציגערס ווי האלעשקעס, עפיס איז ביי דיר דארטען געלט-שמעלט, הפקר ציבעלעס! אודאי קאן מען געהן אין גאלד ביי א זעלכע פרנסות! איך פערשטעה ניט, האטש נעם מיר אראפ דעם קאפ, וואס איז דאס פאר א מין סחורה וואס מע זעהט זי ניט? א קאץ אין א זאק!?.. הערכט דו מענדיל? מיר געפעלט דאס ניט. איך בין ביי מיין טאטען ניט געפרובט געווארען צו אזעלכע לופטיגע פרנסות, לאז מיך גאט היטען אויף ווייטער אויך, ווי זאגט די מאמע זאל לעבען: „פון לופט האפט מען א פערקיהלונג". דו שרייבסט: „אז מע לעגט זיך שלאפען מיט א דעלעזשאנס, שלאפט זיך גאר בעסער"... ווער לעגט זיך עס שלאפען מיט א דעלעזשאנס? עפיס מאדנע דבורים, טערקיש לשון! און וואס דו שרייבסט מיר אז דו קאנסט פארצוקערן דעם פעטער מנשה'ס וועכסעלעך, איז טאמער וועל איך אין דעם ניט גלויבען, וועל איך אויך ניט זיין קיין אפיקורס'טע, ווי די מאמע זאגט: „גלויב נישט ביז דו צעהלסט ניט איבער", ווייסט דו וואס, מענדיל? פאלג מיך, א ווייב, טהו א שפיי אויף דעם אדעס און קום בעסער צו פאהרען א היים, קיין כתרילעווקע. פונפצעהנהונדערט קערבלעך האסט דו, א דירה גיט אונז דער טאטע זאל לעבען, קלייטען פערדינגען זיך, הייגט וואס פעהלט דיר נאך? — צו וואס בעדארף איך ליגען ביי יענעם אין מויל און שונאים זאלען מוטלען.

אז דו האסט זיך אהעקגעלאזט קיין אדעס און מיך האסט דו אוועקגעוואָרפען, ניט דערלעבען זאָלסט דו דאָס! דערווייל מעג נאָך דיין אדעס זיין די כפּרה פאַר אונזער כתרילעווקע מיט אלע דיינע הויכע מויערן מיט די אייזערנע טרעפּ, וואָס מע דאַרף זיך דראַפּען אויף זיי משוגענערווייז, טאַקי כּדאי צוליעב דעם זיך קאַלי מאַכען דעם מאָגען, וואָס איז? ס'איז אַ זול אויף ווייַנטרויבען! ווייַנטרויבען דאַרף מען פרעסען, פלוימען איז ביטער? ס'איז ביי אונז היינט אַ גערעט אויף פלוימען, אַ גילדען איין עמער! נאָר עס גערט דיר שטאַרק אָן וואָס ביי אונז אין דערהיים טהוט זיך. דו פרעגסט אפילו ניט אויף די קינדער וואָס זיי מאַכען, האָסט שוין גאָר פאַרגעסען אַז דו ביזט אַ טאַטע פון דריי קינדערלעך זאָלען געזונד זיין, ווי זאָגט די מאַמע: „דאַלי אָטשע דאַלי סערדצע“ אַזאַ מכּה זאָל זיך דיר זעצען, ווי זי איז גערעכט! דערווייל בלייב געזונד און פיעל גליקליך ווי עס ווינשט דיר דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

V.

(מנחם־מענדיל פון אדעס צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי'.

ראשית באתי להודיעך אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאל העלפען מע זאל תמיד הערכען איינס פונם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

והשנית זייא וויסען אז עס געהט אצינד א מורא'דיגער „בעס", האב איך מיך אנגעקויפט מיט „לאנדאן" ווי א פויק, און איך האב מיך בעוואהרענט מיט 17 „בעסען" און מיט אכט „סטאלאושען". היינט בעדארף איך אפנעמען „דיפערענצען" עטליכע הונדערט קערבלעך, וועל איך אם ירצה השם ווייטער מאכען „בעסען". זאלסט אנקוקען, זוגתי היקרה, ווי אזוי עס ווערען דא געמאכט געשעפטען אויפ'ן ווארט, וואלסט דו פערשטאנען, וואס הייסט אדעס; א שאקעל מיט'ן קאפ איז דא פונקט ווי געמאכט א קאנטראקט. איך געה מיר ארויס אין „גרעצק", קום אריין אין א „קאפע", זעץ מיך אנידער ביי א טישעל און שאף מיר א גלעזעל טיי, צי קאווע, צי עפעס אנדערש, קומט צו געהן איין מעקלער, דער אנדערער, דער דריטער; מע דארף נישט האבען קיין קאנטראקט, נישט קיין קוויטעל, קיין איינגעטונקענע פען אפילו! יעדער מעקלער האט ביי זיך א ביכעלע מיט א שטיפטעל, נעמט ער ארויס דאס ביכעלע, און פערשרייבט אז איך האב ביי איהם צוויי „בעסען", און איך נעם ארויס און צאהל איהם אפ די עטליכע קערבלעך — מחיה! און שפעטער מיט א פאר שעה אז גאט הייסט, מע ווערד געוואהר דאס „טאקסירעכץ" פון בערלין, קומט צו לויפען טאקי דער איינער מעקלער און גיט שוין א פינפאונצוואנציגער פון אויבען, און נאך שפעטער, אז מע ווייסט שוין „אנפאנג" אויך, שטופט ער א פופציגער, און אז גאט וויל צו „שלום", וואכסט אן א גאנצער הונדערטער, און אמאל קאן געמאלט זיין אז טאקי צוויי הונדערט, און אמאל דרייהונדערט אויך, פאר וואס ניט? דערויף איז דאך עס א בערזע! א בערזע איז א שפיעל, א גליק־זאך. און וואס דו שרייבסט מיר, אז דו גלויבסט נישט אינ'ם פעטער מנשה'ס וועכסעלעך, קאן איך דיר אנזאגען א בשורה, אז איך האב זיי שוין „פארצוקערט". א סימן האסט דו: וואו האב איך גענומען געלד אויף אזוי פיעל „בעסען" מיט אזוי פיעל „סטאלאושען"? איז ניט, ווי דו רופסט עס אן, „דעלעזשאנסען". דעלעזשאנסען איז דאס, וואס מיר פאהרט אויף דעם קיין ראדאמישלי און קיין זשיטאמיר. און „סטאלאוש" איז א שטיקעל

פאַפּיער, וואָס יענער שרײַבט אָן און חתמ'ט זיך אונטער, אַז ס'וועט קומען „אולטימאַ", דאָס הייסט סוף חודש, איז ער מחויב אַזוי פיעל און אַזוי פיעל פונטען צו דעם און דעם קורס דיר געבען און בײַ דיר נעמען. די בּרירה, הייסט עס, איז בײַ דיר, וואָס דו ווילסט דאָס טהוסט דו: ווילסט דו גיבּסט דו, ווילסט דו נעמסט דו. הײַנט פערשטעהסט דו שוין דעם שכל פון „סטאַלאַזש"? ווען גאָט העלפט רעכטע „וואַריאַציעס" אויף לאָנדאָן און מע טהוט למשל אַ שמועס אויף די בלעטער מכּח מלחמה, פאַלט דאָס רוסישע קערבעל אַראָפּ אין דער'ערד אַרײַן און דאָס „לאָנדאָן" טהוט זיך מיט אַמאָל אַרוק, אַז מע דערקענט נישט דאָס פּלאַץ. אָט האָט מען גע־שמועסט יענע וואָך פון דער איינגעלשער מלכּה, אַז זי איז עפּעס נישט אין בעסטען געזונד, איז באַלד געפאַלען דאָס רוסישע קערבעל און „סטאַ־לאַזשען" האָבען זיך געגעבען אַ הויב אויף העכער הײַזער! איצט שרײַבען די גאַזעטען אַז ס'איז איהר בעסער, האָט זיך דאָס רוסישע קערבעל אויפ־געהויבען און מע קאָן שוין קויפען „סטאַלאַזשען" וויפיל מע וויל. הכּלל זאָלסט גאָר ניט זאָרגען, זוגתי היקרה, עס וועט אם ירצה השם זײַן אַלסדינג, ווי מע זאָגט בײַ אונז אין אַדעס, „אין בעסטען אָרדענונג"! און מחמת איך האָב קיין צײַט ניט מאַך איך דאָס בקצור. אם ירצה השם אין די שפּעטערינע בריעף וועל איך דיר אַרויסשרײַבען אַלסדינג באריכות. לעת עתּה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה און לאָז גריסען די קינדערלעך זאָלען לעבען און אַלעמען גאָר פרײַנדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: בײַ אונז אין אַדעס זענען די היצען אַזוי גרויס, אַז מע ווערד פאַרברענט, און בײַ נאַכט ווערד מען צעגאַנגען אַזוי ווי וואַכס. דעריבער אַז סע קומט פאַר נאַכט, ווערד די שטאָדט פּוסט. דער עולם צעפאָהרט זיך אויף די פאַנטאַנען, אויפן גרויסען פאַנטאַן, אָדער אויפן קלײנעם פאַנטאַן, אָדער גאָר אויפן „לאַנד־זשעראָן". דאָרטען קריגסט דו וואָס דו ווילסט, וואָס דײַן האַרץ געלוסט, און קאָנסט זיך באָדען אין ים, און קאָנסט הערען מוזיק, און דוקא אומזיסט אָהן אַ גראָשען געלד!

ה נ"ל.

VI.

שיינה־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם־מענדיל אין אדעס.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אז איך האב שוין ווידער צו טהון מיט די צייהן, אויף דיינע אדעסער „דראנזשיקעס" געזאגט געווארען. איך דארף זיך רייסען דא אויף די צייהן און מוטשען מיט די קינדער זיינע, און ער גארניט, לעבט זיך אפ, ווי גאט אין אדעס, פאהרט ארום רייטענדיג אויף „דראנזשיקעס", באדט זיך אין „קאראטקי וויק" און כלי־זמר שפיעלען איהם צו. וואס פעהלט איהם א שטייגער? ווי זאגט די מאמע: „רייטענדיג וואלט ער געפאהרען ביי מיר אויף א בעזעם, ניט אויף קיין „דראנזשיקעס"! ממה נפשך, ביזט דו א סוחר און האנדעלסט מיט דער שענער סחורה דארטען, וואס מע רופט זי „לאנדאן", טא האב אין זינען מסחר, ניט די איינגעלשע מלכה. האב בעסער אין זינען דיין ווייב, האסט א ווייב ביז הונדערט צוואנציג יאהר מיט קינדערלעך דריי, זאלען געזונד זיין, ווי זאגט די מאמע: „האב אין זינען זיך, וועסט דו פארגעסען אין יענעם". און וואס דו שרייבסט מיר פון דיינע גליקען, זאג איך דיר דעם אמת, עס דרעהט זיך מיר אזש דער קאפ! עס גלויבט זיך מיר עפּיס ניט, חאטש קוילע מיך, אז אזוי פליהען דאס הונדערטערס גלייך אין די הענד אריין? וואס איז דאס פאר א מין כשוף דארטען, פעריבלענדעניש, צי וואס? זעה נאר, אז פון די אלע גדולות זאלסט דו חלילה דאס נדן־געלד נישט אנרידהרען, ווארום טאמער ווערד געמינערט א גראשען פונ'ם נדן וועט דיר דעמאלט מעהר נישט אפגעהן פון דער מאמע זאל לעבען!... ער זאל זיך עס אפילו דערמאהנען, מיר דאכט, דו ווייסט גאנץ גוט, אז איך בידארף

האָבען אַ זײַדען מענטעלע ווי אין לעבען אַרײַן, און וואָלענם אויף אַ קלײַד, און אַ צווײ שטיקלעך מאַראָזעווס זאַנע. אַ מינדסטע נאַרישקײַט בעדאַרף איך איהם אָנזאָגען, אַלײן ווײסט ער נעבאַך ניט, דער מח איז איהם אויסגעדאַרט געוואָרען, ווי די מאַמע זאָגט: „ווער סע שטויסט זיך ניט אַלײן, דעם גיט מען אין זײַט אַרײַן", ווי עס ווינשט דיר פון טיעפען הארצען

דײַן באמת געטרײַע פרוי **שײנה שײנדיל.**

VII.

(מנחם־מענדיל פון אדעס צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדיל שתחי'.

ר א ש י ת באתי להודיעך, אז איך בין ב"ה בקו החיים והשלום. השם יתברך זאל העלפען מע זאל תמיד הערכען איינס פונם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען אז איך האלט שוין ווייט, היינו איך האב מיך גוט אריינגעחאפט אין „בעס" אריין און געה שוין אצינד מיט „פעכט־לאָנדאָן", דאָס הייסט איך טהו שוין א געב אָדער א נעם מיט א מאל צעהנטויזענד פונט, צוואנציג טויזענד פונט, נאטירליך מיט א „דעפּאָ". איך האב שוין גרוים קענטשאפט אין די קאנטאָרען, און עס קאָמפּעניררט מיר שוין זיצען ביי פ א נ ק א נ י'ן אין דער קאפיי גלייך מיט אלע גרויסע „שפּעגעלאנטען" ביי ווייסע טישעלעך פון מירמעל־שטיין, און הייס זיך געבען א פּאָרציע מאראָזשענע, מחמת ביי אונז אין אדעס איז א מנהג, ווי באלד מע זעצט זיך נאר אנידער, אזוי קומט צו א מענש מיט א פראק און הייסט מע זאל הייסען געבען מאראָזשענע, קאָן מען ניט זיין קיין דבר־אחר און מע מוז הייסען געבען; און אז מע עסט אויף די פּאָרציע מאראָזשענע, הייסט ער מע זאל הייסען געבען נאך א פּאָרציע, און אז ניט טאר מען ניט זיצען און מע בעדארף זיך ארומדרעהען אויף דער גאס, איז עפּים ניט שען פאר א שפּעגעלאנט, און אגב שטעהט דארט א גאָראָדאָוואָי אין לאָקערט מע זאל זיך ניט ארומדרעהען אויף דער גאס... יודען בעדארפען דאך אָבער זיך יא ארומדרעהען, קליגען זיי זיך מיט איהם, נארען איהם אָפּ, אנטלויפען, בעהאלטען זיך אוים ווי ווייט מעגליך, און אז ער חאפּט איינעם, טראגט ער איהם אָפּ ווי איין אבן טוב גלייך אין אוטשאסטאָק אריין, ווי איינער רעדט: אט האב איך אייך געבראכט א יודען... און וואס דו שרייבסט מיר אז דו גלויבסט ניט אין גרויסע „וואַריאַציעס" מיט „דעפּערענצען" איז א סימן אז דו ביזט שוואך אין פּאָליטיקע. אט למשל זיצט איינער ביי אונז אין קאפיי; ביי פאנקאָני'ן, רופט מען איהם „גאַמבעטע", טאָג ווי נאכט רעדט ער פון פּאָליטיקע און נאר פון פּאָליטיקע! ער בעווייזט אוים מיט טויזענד ראיות, אז ס'שמעקט מיט מלחמה. ער הערט, זאָגט ער, אלע נאכט הארמאַטען שיסען, ניט דאָ, דאָרטען ביי די פראנצויזען. די פראנצויזען, זאָגט ער, וועלען נישט פארגעסען אט יענם

ביסמארקען ווייל זיי וועלען לעבען! עס מוז, עס מוז, זאגט ער, ארויסשפרינגען אין גיכען א מלחמה, עס קאן גאר אנדערש ניט זיין! האָרכען גאמבעטען דרשנ'ן, בעדארף מען פערקויפען וואס מע האט, די קאפאטע אויסטהון און קויפען „סטאלאושען” און „בעסקן”, „בעסען” אהן א שעור „בעסען”! און וואס דו שרייבסט מיר מכּח א מענטעלע אז איך זאל דיר קויפען, האב איך פון דיינעטוועגען, זוגתי היקרה, בעסער אויסגעקוקט א שענערע זאך, דהיינו: א ווייגערל א גילדענם מיט א „מענדעליאָך” און מיט א גילדען קייטעל מיט א בויאש, און „בראנזולעטען” האב איך געזעהן אין פענסטער, טאקי ניט ווייט פון פאנקאניין — זאג איך דיר פרימא שבפּרימא! און מחמת איך האב קיין צייט ניט מאך איך דאס בקצור. איה"ש אינ'ם אנדערן בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות. לעת עתה לאז גאט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: די שפּע איז דא קיין עין הרע גרויס און ידען זענען דא אזוי פארטהאָן אין פרנסה, אז מע פארגעסט פון שבת און פון יום טוב. פערשטעהט זיך, אז ביי מיר איז שבת — שבת. עס מעגען פאלען שטיינער פונ'ם הימעל, מוז איך מיך שבת דורכגעהן אין שול אריין. די אדעסער שוהל מעג מען געהן אנקוקען. ערשטענס רופט מען דאס „באדר-שוהל”, מחמת אויבען געהט זי מיט א קאלפעק און קיין מזרח איז ניטא. אלע זיצען מיט'ן פנים אהיין. און דער חזן (פיני הייסט ער, שוין איין מאל א חזן!) געהט דוקא געגאלט די באָרד, נאר עברי קען ער א ביסעל בעסער פון אייער אלטען דראנג משה דוד! זאלסט זעהן, אז סע קומט צו „בריך שמיה דמרא עלמא”, נעמט ער איין א מיתה משונה! זיין „מזמור שיר ליום השבת” מעג מען האָרכען אויף בילעטען. אלע זינגערלעך שטעהען אויסגעשטעלט ארום איהם אנגעטהאָן אין קליינע טליתים'לעך — מחיה! ס'זאל זיין צוויי מאל אין וואָך שבת וואלט איך צוויי מאל אין וואך געגאנגען הערען פיני'ן דאווענען. איך פערשטעה ניט די היגע יודען, פאר וואס זיי געהען ניט דאווענען. און אפילו די וואס געהען דאווענען, דאווענען אויך ניט, זיי זיצען ווי די טאקען אין די צילינדערס, מיט די פעטע אויסגעפאשעטע פנימער, מיט די קליינע טליתים'לעך און — שא! טאמער וויל א יוד א דאווען טהון א ביסעל העכער, קומט צו צו איהם דער שמש מיט די קנעפּ, און זאגט ס'זאל זיין שטיל. — מאדנע יודען אין דעם אדעס!

הנ"ל.

VIII.

(שיינה־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם־מענדיל אין אדעס).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד. געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, בעלי היקר, אז איך פארשטעה ניט, וואס איז די גדולה, וואס מע דארף זיצען ביי פראנקאני'ן, ברענגען זאל זי, ביי מירמעלשטיינערנע טישלעך און פרעסען פון אין דערפריה ביז אויף דער נאכט דער רוח ווייסט וואס? אבי אויסברייגגען געלד? און וואס איז דאס פאר א משוגענער דארטען ביי אייך אין אדעס, וואס מע חלומט זיך איהם אז מע שיסט, געשאסען זאל ער ווערען פון גאט? מלהכות גלוסט זיך איהם! ווי זאגט די מאמע: „יענעמס בלוט איז ביי איהם וואסער". גילדענע זייגערלעך מיט בראנזיליעטען האסט דו דערזעהן אין די פענסטער אין אדעס? א גדולה אויף דער באבע! וואס טויגען מיר דיינע מתנות, מענדיל, וואס דו זעהסט זיי דורכ'ן פענסטער? ווי זאגט די מאמע זאל לעבען: „קרעפלעך אין חלום איז ניט קיין קרעפלעך נאר א חלום". דו חאפ זיך אריין בעסער אין א קלייט אריין און קויף מיר א שטיקעל וועבעל אויף וועש און מאדעפאלאן אויף ציכלעך, און א פאר ביינע קאלדרעס, און א ביסעל זילבער אין שטוב אריין און עפיס נאך. מאהל דיר, אז בליומע־זלאטע בעדארף זיך שוין א קענען מיר בלאזען (אויסבלאזען זאל עס זי ווי א פאחיר!) וואס איז? זי טראגט א האלז פעריל, זאל ס'ם איהר טאקי נור פערשטעהרט ווערען! זי האט דאס א דאלי ביי איהר מאן! לייט האבען גליק צו אלסדינג; נאר איך איינע בין עפיס אין אזא פינסטערע, וויסטע שעה געבארען געווארען, אז א מינדסטע זאך בעדארף איך איהם דערמאהנען! לאז זיך דיר דאכטען, עלעהיי דו האסט געקויפט גאך א „העס" מיט נאך א „באס" מיט נאך א דער שווארץ יאהר ווייכט אייך דארט. ווי דו רופסט עס אן. איך זאג איהם: פארקויף דאס וואס דו האסט און צעהל גיזלד, געהט ער און קויפט נאך! וואס האסט די

מורא? ווייסט ניט קריגען די סחורה נאכדעם? איך זעה שוין ארויס, וואס דאס איז פאר מסחרים און וואס דאס איז פאר א שטאדט אדעס, אז שבת איז קיין שבת ניט און יום־טוב איז קיין יום־טוב ניט, און דער חזן איז מיט א געגאלטע מארדע, מיינע ווייטאגען אויף זיין קאפ! מיר דאכט אז פון אזא שטאדט און פון אזעלכע מענשען דארף מען לויפען ווי פון איין עפוש, צום סוף ליגט ער דארט און וויל ניט ארויסקריכען, ווי זאגט די מאמע: „דער ווארעם ליגט אין חריין, און מיינט אז ס'איז גאר קיין זיסערס נישטא“. לכן שרייב איך דיר, בעלי היקר, זאלסט זיך גוט בארעכענען וואס דו טהוסט און אויפהערען הוליען אין דעם זיסען אדעס, ס'זאל אויף דעם קומען א שרפה ווי עס ווינשט דיר דיין באמת געטריע פרוי

שיינה שיינדיל.

יא, זאג נאר, מענדיל, ווער איז אט די „פראנקאני“, וואס דו שרייבסט מיר אלץ אז איהר זיצט דארטען טאג ווי נאכט? ס'איז איין „ער“ צי א „זי“?...

IX.

(מנחם-מענדיל פון אדעס צו זיין ווייב שיינה-שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי'.

ראשית באתי להודיעך, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאל העלפען מע זאל תמיד הארכען איינס פונ'ם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

והשנית זאלסטו וויסען, אז עס שמעקט שוין מיט גראבע טויזענדער! אז גאט וועט העלפען און דאס „אולטימא" וועט אפלויפען גלאט, וועל איך מאכען א הויפט=טרעפער. איך וועל „איינקאסירען" מיינע אלע „דעפערענצען" און וועל זיך דורכפאהרען אהיים און וועל דיך אם ירצה השם ארויסנעמען אהער, קיין אדעס. א דירה וועלען מיר דינגען אויף דער „רישעליי", איינקויפען שען מעבעל און וועלען לעבען ווי מע לעבט דא ביי אונז אין אדעס. דערווייל האב איך צו טהון ניט פאר דיר געדאכט מיט'ן מאגען; א פנים, דאס מאראזשענע האט מיר פערשאדט... אז איך קום צו „פאנקאני'ן" עס איך שוין ניט קיין מאראזשענע. וואס דען? איך היים מיר געבען אזא געטרייעק, וואס מע ציהט דאס דורך א שטרוי; ס'איז אי זיס אי ביטערליך, אזוי ווי א מין סאלץ מיט לאקריץ, און מע קאן דאס מעהר ניט פארדייען ווי צוויי, העכסטענס דריי גלעזער; מוז מען זיך די איבעריגע צייט ארומדרעהען אויף דער גאס און האבען צו טהון מיט'ן גאראדאוואי, און דאס איז זעהר נישט אנגענעהם! ער קוקט שוין אויף מיר פון א צייט, נאר מיט חסד, גאט האט מיך בין אהער אויסגעפיהרט, איך אנטלויף פון איהם אלע מאל און בעהאלט זיך אוים. וואס טהוט דען ניט א יוד צוליעב פרנסה? דער אויבערשטער זאל העלפען אז די „ראליזאציע" זאל אפלויפען בשלום וועל איך דיר אי"ה אלסדינג איינקויפען בכפל כפלים, אסך מעהר ווי דו קאנסט זיך גאר פארשטעלען. און וואס דו זאגסט, אז דער גאמבעטע איז א משוגענער, האסט דו א טעות; ער איז נאר א ביסעל א „ספילשלעווער". גאט זאל היטען, עמיצער זאל איהם א זאג טהון אין פאליטיקע ניט אזוי ווי ער וויל; ער איז דעמאלט קאפאל יענעם

צערײסען אויף שטיקלעך! ער דרינגט, אז הײנט־מארגען מוז עפּיס ארויסשפּרינגען, און דאס, זאגט ער, וואס ס'איז איצטער מיט א מאל שטיל געווארען, איז ערשט א בעוויין, זאגט ער, אויף מלחמה; „פאר א בערע איז תמיד, זאגט ער, שטיל"... איך האב נעכטען געקאגט פערקויפען עטליכע „בעסלעך" מיט א צוויי דרײ „סטאלאושען" און פערדינען שען געלד, האט מיך גאמבעטע נישט דערלאזט. „איך וועל אייך, זאגט ער, דעם קאפּ צעשלאגען, טאמער לאזט איהר ארויס אין אזא צייט א שטיקעל סחורה פון דער האנט!" עס געהט, זאגט ער, א צייט, וואס א „סטאלאוש" פון א פופציגער וועט ווערטה זיין רי"ש קארבען, און שי"ן, און ת"ק, און טויזענד, און פאר וואס ניט קיין צוויי־טויזענד?... עס זאל זיין ווי גאמבעטע זאגט, חאטש האלב ווי ער זאגט —, ווער איך נתעשר! איך האף, אז איך וועל אם ירצה השם תיכף נאך דער „ראליזאציע" זיך געבען א קעהר איבער צוריק אויפן „האס" און וועל אנהויבען קויפען קערבלעך און געבען „לאנדאן" אין וואס די וועלט שטעהט! איך וועל אייך בעוויזען, וואס הײסט „לאנדאן" און וואס הייסט קערבלעך! און מחמת איך האב קיין צייט ניט מאך איך דאס בקצור, אם ירצה השם אינ'ם אנדערן בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות, לעת עתה לאז גאט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: וואס דו פרעגסט זיך נאך אויף פאנקאני'ן (ניט ווי דו רופסט דאס אן „פראנקאני") איז דאס ניט קיין „ער" און ניט קיין „זי". ס'איז אזא קאפּיי, וואס מע טרינקט דארט קאווע און מע עסט מאראזשענע און מע מאכט געשעפטען אויף „לאנדאן". לאם איך דאס פערמאגען האטש האלב, וואס דארט ווערד געמאכט אין איין טאג!

הנ"ל.

X.

(שיינע־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם־מענדיל אין אדעס).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנק אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אז די קינדער מאזלען אלע דריי און איך שלאף נישט קיין נעכט, און ער טרינקט דארטען קובעבע מיט לאקריץ. וואס גערהט איהם אז איך בעט אייך, קאפוועהטאג? ער האט זיך עס א ביסעל צעהעצקעט! קיין אדעס וויל ער מיך ארויסנעמען! ער מיינט אז ער וועט מיר זאגען אדעס, פליה איך באלד! הערסט דו, מענדיל, זאלסט דיך עס ארויסשלאגען פון קאפ, מענדיל, וועסט מיך אהינצו ניט פארנארען. זיי רוהיג! מיין באבעס באבע איז דארטען קיין מאל ניט געוועזען און האט זיך בעגאנגען אהן דעם, וועל איך זיך מסתמא אויך אהן דעם באגעהן. דו וועסט מיר ניט איינרעדען, מענדיל, אז איך זאל דיר אוועקווארפען מיין טאטע־מאמע מיט אלע ליעבע פריינד און זיך אוועקלאזען אין דעם וויסטען אדעס, ברענען זאל עס דיר אויפן פייער! מעגסט זיך זאגען, מענדיל, וואס דו ווילסט, „דיין אדעס" הויבט מיר נישט אן צו געפעלען. איך האב עס פיינט, איך ווייס ניט פאר וואס. נאך מיין שכל נאך קומט אויס, אז דו בעדארפסט די סחורה דיינע ביכלעכווייז אויספערקויפען און מאכען דערפון געלד, ווי זאגט די מאמע זאל לעבען: „פון אלע מילכיגע מאכלים איז דאס בעסטע — א שטיקעל פלייש" אי וואס? טאמער האסט דו זיך גענארט? פאר יענעם דאס גליק! און וואס דיין משוגענער גאמבעט (איך זאג דיר פארט, אז ער איז א משוגענער) לאזט דיך ניט פערקויפען, פערשטעה איך ניט, וואס גערהט'ס

אידם אן? וואס איז זיין באבעס ראגה? שפיי אידם אן א פולען פנים, וואס ער וועט דיר דערצעהלען מלחמות! פאלג מיך, מענדיל, שנייד אפ, פערקויף אוים ווי גאט איז דיר ליעב! האסט פערדיענט עטליכע קערבלעך? בענוג! ביז וואנעט איז דער שיעור צו חאליען דארטען? נאר גארניט, משטיינסגעזאגט, איך האב דען עפים אויך א ווערטה? איך בין דאך שיינה־שיינדיל, ניט בליומע־זלאטע; בליומע־זלאטע, אז זי מהוט נאר א פיפס דעם מאן אידרען, ווארפט דאס מיט אידם דאס ביין־יאהריגע קדחת! למען השם, מענדיל סערדצע, פערקויף און פאק זיך אין וועג ארייז. פערגעס נאר ניט, נעשט א טוך געשטיקטע העמדער פון מיינעטווענגען, סאמעט אויף א מלבוש פון דער מאמענסוועגען, לאז זי אויך געדענקען, ווען דער איידענו אידרער איז געווען אין אדעס און געהאנדעלט מיט משוגעים; צייך א שטיקעל פון היינטיגע מוסטערן, און, אז עס וועט קריכען אין טשעמאדאן ארייז, א ביסעל גלאזווארג, און דאס איבעריגע דארטען ווי דו פערשטעהסט, און קום צו פאהרען א היים, לאז אויפהערען די וועלט מיר שטעכען די אויגען און שווארצען דאס פנים, און לאם איך זעהן, אז דו זאלסט מיך ניט פאלגען, אזא מכה מיינע שונאים ווי דו וועסט מיך פאלגען, ווי עס ווינשט דיר פון טיעפען הארצען דיין באמת געטריע פרוי

שיינה שיינדיל.

XI.

(מנחם-מענדיל פון אדעס צו זיין ווייב שיינה שיינדיל אין כתרילעווקע)

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי׳.

ר א ש י ת באתי להודיעך, אז איך בין ב״ה בקו החיים והשלום. השם יתברך זאל העלפען מע זאל תמיד האָרכען איינס פונ׳ם אנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות—אמן.

ו ה ש נ י ת זאי וויסען, אז דאָס „אולטימאַ״ איז אָנגעקומען און ס׳איז געוואָרען איין איבערקעהרעניש, זאל גאָט שומר ומציל זיין! פון דער גרויסער „וואַריאַציע״, וואָס איך האָב אויף איהר אַרויסגעקוקט ווי אויף משיח׳ן, האָט זיך אויסגעלאָזט אַ בוידעם. ביסמאַרק, שמועסט מען, האָט זיך צוגעקיהלט, בעקומען דעם קאַטער, איז אין דער פּאָליטיקע געוואָרען אַ מהומה, מע ווייסט ניט וואָס סע טהוט זיך. לאָנדאָן איז טאַקי געוואָרען מיט גאָלד גלייך און דאָס קערבעל איז טאַקי געפאַלען אין שאול תחתיה אַריין, און ס׳איז אַוועק אַ מורא׳דיגער „בעס״! ווערסט דו דאָך פרעגען: וואו זענען מיינע בעסען מיט מיינע סטאַלאַזשען? איז דער תירוץ: די בעסען זענען ניט קיין בעסען, די סטאַלאַזשען זענען ניט קיין סטאַלאַזשען, קיינער וויל ניט נ ע מ ע ן, קיינער וויל ניט ג ע ב ע ן און רוף מיך קנאַקניסעל! און ווי אויף צו־להכעיס האָב איך געשטעקט מיט מיין סחורה אַלץ ביי אַ זעלכע מענשלעך, וואָס מיט איין קוועטש זענען זיי דערשטיקט געוואָרען. הכלל, עס איז אַ שרפה, אַ מגפה, נאָר נישט צו דערקענען דעם פּלאַץ! אוי, ווען איך קעהר זיך איבער מיט איין טאָג פריהער? נו נעה, זיי אַ נביא! אַלע לויפען אַרום ווי די פערסמ׳טע מייז; עפּיס אַ מהומה אויף איטליכען בעזונדער; אַלע שרייען „לאָנדאָן״! וואו איז מיין „לאָנדאָן״? גיב מיר דאָס „לאָנדאָן״! „לאָנדאָן״ „לאָנדאָן״! נאָר ווער מיר לאָנדאָן? וואָס מיר לאָנדאָן? עס פּליהען פעטש, פייגען, אין טאַטענס טאַטען, און איך אויך בתוכם...

דער שפיץ — ס'איז אַ פּנים גאָר נישטאָ קיין „לאָנדאָן" אין ערגיץ ניט. — הכלל, זוגתי היקרה, ס'איז ביטער און פינסטער, איך האָב אוועקגעגעבען דאָס גאַנצע פערדיענסט, מיט'ן קרן, מיט'ן ציערונג, וואָס איך האָב דיר איינגעקויפט, אפילו די קאַפּאָטע די שבת'דיגע אויסגעטהאָן און פאַרזעצט — און דאָס איז אַלסדינג אַריין אַהין... און איך געפין זיך איצט אין אַזאַ טרויעריגע לאַגע, וואָס איז אין לשער, און אַרהיים בענק איך אַזוי, אַז ממש עס געהט מיר אויס דאָס חיות! איך פערשעלט מיר דאָס געביין הונדערט מאָל אַ טאָג. בעסער וואָלט איך זיך אויסגעבראָכען אַ פוס, איידער איך בין געקומען אַהער אין אַדעס, וואו אַ מענש האָט קיין שום „ווערדע" נישט; אַ מענש קאָן דאָ געהענגט שטאַרבען אין מיטען גאַס און קיינער וועט זיך אפילו ניט אָפּשטעלען אַ קוק טהון. וויפיעל מעקלערס האָבען געלעבט אַרום מיר, אָפּגעלעקט אַ ביינדעל, און היינט דערקענען זיי מיך שוין גאָר ניט! פריהער האָב איך דאָ געהאַט אַ נאָמען „דער כתריל'עווקער בלייכרעדער", און היינט מאַכען זיי פון מיר חוזק טאַקי, די מעקלערס אַליין. זיי זאָגען, באשר איך פערשטעה ניט דאָס געשעפט; „לאָנדאָן", זאָגען זיי, בעדאַרף מען פערשטעהן". וואו זענען זיי געווען פריהער די חכמים? — מע רעדט שוין גאָר קיינער ניט פון מיר, גלייך ווי איך וואָלט גאָר געווען אַ געשטאָרבענער, הלואי וואָלט איך טאַקי געשטאָרבען, איידער אַזעלכעס דערלעבען! און ווי אויף צו להכעיס, זיצט אָט דער גאַמבעטע ימח שמו זאָל ער ווערען און הערט ניט אויף צו גריינערן אין די אויערן מיט זיין פּאָליטיקע: „האַ? זאָגט ער, האָב איך אייך געזאָגט אַ בעס?" — „וואָס קומט מיר אַרויס, זאָג איך, פון אייער בעס, אַז מע גיט מיר ניט, זאָג איך, קיין לאָנדאָן?" לאַכט ער און זאָגט מיר: „ווער איז אייך שולדיג; די בערזע, זאָגט ער, דאַרף מען פערשטעהן, און אַז מע קאָן ניט האַנדלען מיט „לאָנדאָן" דאַרף מען, זאָגט ער, האַנדלען מיט אתרוגים"...

איך זאָג דיר, זוגתי היקרה, ס'איז מיר אַזוי נמאס אָט דאָס אַדעס, מיט דער היגער בערזע, מיט דעם פאַנקאָני, מיט די אַלע מענשלעך! איך וואָלט געלאָפען אין דער וועלט אַריין! און מחמת איך האָב קיין צייט ניט מאַך איך דאָס בקצור. אם ירצה השם אין די ווייטערע בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. און גריס די קינדערלעך אַלע און שווער און שוויגער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: דאָ אין דעם אַדעס איז אַ מנהג, אַז עמיצער דאַרף אַ גמילות חסד, געהט ער נישט צו אַ שכן, צו אַ קרוב אָדער צו אַ בעקאַנטען, ווי למשל ביי אונז אין כתרילעווקע; נישט מחמת מע פוילט זיך געהן, נאָר פשוט מע ווייסט פריהער, אַז יענער וועט ניט שטעקען; מע נהגט ניט און שוין! וואָס זשע טהוט מען פאָרט, אַז מע דאַרף? איז געמאַכט געוואָרען אַ „לאָמבאַרד", וואָס גיט אַרויס געלד וויפיעל דו ווילסט, אַבי נאָר דו ברענגסט אַ רעכטען משכון: גאָלד איז גאָלד, זילבער איז זילבער, מעש איז מעש, און אַ מלבוש, און אַ סאַמאָוואַר, און אַ ביינקעל, און אפילו די בהמה אַז דו ברענגסט צו פיהרען גיט מען דיר אויך אַרויס אויף איהר געלד. דער חסרון איז נאָר וואָס זיי שאַצען אַלסדינג זעהר וואָלוועל, בחצי חנם! דערפאַר האָבען זיי אַ מעלה: פּריצענט נעמען זיי געשמאַקע, ביימענדיגע, אַזוי אַז דאָס פּריצענט עסט אויף דאָס קרן, מוז מען אַלע צוויי וואָכען מאַכען דאָרט אַ „לעסיטאַציע", דאָס הייסט, מע פערקויפט אויס די איבערגעבליבענע משכנות און מענשען האַנדלען מציאות, מאַכען דערפון אַ שען קערבעל. ווען איך בין איצטער ביי געלד, וואָלט איך געקאָנט אַ האַנדעל טהון אויפן לאָמבאַרד און אומקעהרען מיין היזק אפשר נאָך מיט אַ סמיטשיק... נאָר גאָט געה מאַך! אָהן געלד זאָל מען גאָרניט געבאָרען ווערען אויף דער וועלט, און טאָמער איז מען געבאָרען געוואָרען, זאָל מען בעסער שטאַרבען... איך קאָן מעהר ניט שרייבען. שרייב מיר פון דיין געזונד און וואָס מאַכען די קינדערלעך זאָלען לעבען און גריס שווער און שוויגער און אַלעמען בעזונדער גאָר פריינדליך

תנ"ל.

I.

שיינה־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַנן מנחם־מענדיל אין אדעס.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר״ר מנחם מענדיל נ״י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, נאַרישער לעקיש, זעה וואָס דו האָסט געטהאָן! וועלכער רוח האָט דיך גאָר געטראָגען קיין אַדעס? וואָס האָסט דו דאָרטען אָנגעשמעקט אזעלכעס? געבראָטענע פויגעלעך האָט זיך איהם פערגלוסט! „לאָנדאָן״! מאַראָשענעווע! קעבעכע מיט לאַקריץ! האָסט דערהערט, אז מע זעצט דיר אָן אינ׳ם „לאָנדאָן״ אַריין, פאַר וואָס זשע האָסט דו ניט געזעהן בעצייטענס אָפּצוזעקען אויף פּראָצענטען, דו בהמה, ווי עס פיהרט זיך צווישען סוחרים? וואו איז מענשען? וואו איז אַ רב? אין גאָטעס חילען, וואָס איז דאָס פאַר אַ תירוץ אולטימאַ־שמולטימאַ? האָסט געקויפט סחורה, וואו איז די סחורה?! אוי אַמאַר־אומגליק! דאָס הארץ האָט מיר אָבער געזאָגט, אז פונ׳ם אַדעס, ברענען זאָל דאָס, וועט קיין גוטס ניט אַרויס! איך שרייב איהם: פאָהר אַוועק, מענדיל, טהו אַ שפּײַ אויף זיי מיט זייער „לאָנדאָן״, עס זאָל אויף דעם קומען אַ חלי־רע, רבונו של עולם! אַנטלויף, זאָג איך איהם, אַנטלויף מענדיל, ווי זאָגט די מאַמע: „אָרעמער דאַך, וואָס קנאַקסט דו ד״ — ניין, הערט ער מיך ניט, וואָרום איך בין דאָך ש י י נ ה ש י י נ ד י ל, אז אַך און וועה איז מיר, ניט כ ל י ו ם ע־ז ל א ט ע. אוי, די מאַמע מײַנע איז טאַקי אַ חכמה, זי טענה׳ט מיט מיר כסדר, אז אַ מאַן טאָר מען נישט נאָכגעבען די שמד, אז מע בעדאַרף אַ מאַן האַלטען אין די הענד אזוי אז ער זאָל פ י ה ל ע ן, אז ער האָט אַ

ווייב! נאר גאָט, אז ס'איז ביי מיר אזא טבע, איך קאָן ניט זיין אזוי גראָב, ווי בליומע-זלאטע; איך קאָן זיך נישט שעלטען, ארייַנלעגען א מאַן אין דער ערד אריין אזוי ווי זי. איך קאָן ניט! זאָלסט האָבען בליומע-זלאטען, ניט דערהאַרען זאָל זי, פאַר א ווייב, וואָלסט דו שוין געוואוסט וואס פאַר א גאָט מיר האָבען! און וואס דו זאָגסט מכח שטאַרבען, חכם איינער, ביזט דו א גרויסער נאַרר: א מענש נעמט זיך ניט אליין דאָס לעבען, א מענש נעמט זיך ניט אליין דעם טויט. און אז מע ווערט אן דאָס געלד, בעדאַרף מען זיך שוין טאקי א מעשה אנטהון? דו נאַר איינער, וואו שטעהט דאָס דען אָנגעצייכענט, אז מנחם-מענדיל בעדאַרף האָבען געלד? און מיט געלד איז מנחם-מענדיל דען ניט דער איינענער מנחם-מענדיל וואָס אָהן געלד! שוטה! דו ווילסט געהן קעגען גאָט? זעהסט דאָך, אז ער הייסט ניט, הייַנט וואס פילדערסט דו? א שענע רייַנע כפרה! לאָז זיך דיר דאַכטען, עלעהיי גזלנים האָבען דיך בעפאַלען אין מיטען וואַלד, אדער ביזט קראַנק געלעגען און חלילה פערקרייַנקט דאָס גדן צו אַלדע שוואַרצע יאָהר! דער עיקר זאָלסט ניט זיין קיין יודענע מענדיל! פערלאָז דיך אויף דעם וואָס לעבט אייביג, ער איז א זן ומפרנס. קום צו פאָהרען אהיים, וועסט דו זיין אי"ה א גאַסט ביי די קינדער... איך שיק דיר אויף דער הוצאה עטליכע קערבלעך, און זעה, מענדיל, זאָלסט נישט געהן אויף קיין „לעסטאַציעס" און נישט האַנדלען מיט קיין אַלטע שמאַטעס, נאָך דאָס געהט דיר אָפּ! למען השם, באַלד ווי דו וועסט בעקומען מיין בריעף מיט'ן געלד, זאָלסט דו זיך אויפזעצען און אָפּגעזעגענען זיך מיט אדעס, און ווי באַלד דו וועסט נאַר ארויספאָהרען פון שטאָדט, אזוי זאָל עס זיך אנצינדען פון אַלע פיער זייטען און עס זאָל ברענען און פלאַקערן, שרפה'נען און פערשרפ'דט ווערען, ס'זאָל פון דעם ניט בלייבען קיין שריד ופליט, ווי עס ווינשט דיר פון טיעפען האַרצען

דיין באמת געטרייַע פרוי שיינה שיינדיל.

II.

פּאַפּיערלעך.

(יעהופּעצער בערזע).

פאפיערלעך.

(יעהופּעצער בערזע).

I.

(מנחם-מענדיל פֿון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה-שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה שיינדיל שתחי'.

ראשית בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאל העלפען מע זאל תמיד הערכען איינס פונ'ם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

והשנית זאלסט וויסען אז איך בין שוין ניט אין אדעס, איך בין אין יעהופּעץ (אויך א שיינע שטאדט, לאם איך האבען אזא יאהר!) און האנדעל שוין מעהר נישט מיט קיין ווינט, מיט קיין לופט, מיט קיין „לאנדאן" — איך האב שוין היינט, ברוך השם, אביסעל א לייטישער געשעפט אין האנד, א קאראנטנע געשעפט, א פאפּיער-געשעפט, דאס הייסט איך האנדעל מיט „פאפּירלעך" האנדעל איך. ווערסט דו דאך מיך פרעגען, ווי קום איך קיין יעהופּעץ? דארף איך דיר דערצעהלען, זוגתי היקרה, א גאנצע מעשה, און פֿעטען דיך, זאלסט קיין פארא בעל ניט האבען, װאס איך האב דיר אזא צייט קיין בריעף ניט געשריבען, ס'איז פשוט ניט געוועזען וואס צו שרייבען, און חוץ לזה האב איך גערעכענט אט — אט פאהר איך אהיים, און גאט איז יודע דעם אמת, ווי ווייט עס האט מיך געצויגען אהיים, נאר ס'איז א פנים מן השמים מיר אנגעצייכענט געווארען, אז איך זאל מגולגל ווערען קיין יעהופּעץ און זאל האנדלען מיט „פאפּירלעך". איך שווער דיר, זוגתי היקרה.

ביי מיין לעבען, אז איך בין שוין געזעסען אין וואַגאָן צו פאָהרען קיין בתרילעווקע, בעדארף איך מיך באַגעגענען מיט איינעם איין ארעסער שפעגעלאנט, וואס פאָהרט קיין יעהופעץ. וואָס טהוט ער, פרעג איך איהם, אין יעהופעץ? זאָגט ער מיר: ער האַנדעלט מיט פאַפירלעך. וואָס הייסט דאָס פאַפירלעך? גיט ער מיר צו פערשטעהן, אז „פאַפירלעך" איז ניט קיין „לאָנדאָן", וואס הענגט אָפּ פון בערלין און פון ביסמארקען און פון דער איינגעלשער מלכה. פאַפירלעך — דאס איז אזא מין געשעפט, וואָס ווענדט זיך נאָר אין פעטערבורג און אין ווארשא. היינט האָט דאָס נאָך א מעלה: ס'איז א זאַך וואָס מע קאָן דאָס זעהן, אָנטאַפּען מיט די הענד, נישט אזוי ווי „לאָנדאָן", וואס ס'איז נאָר א דמיון, א מין חלום. היינט האָט ער מיר גענומען אָפּלויבען די שטאָדט יעהופעץ מיט די יעהופעצער שפעגעלאַנטען אין טאָג אריין: ס'איז גאָר לא א הדרה, זאָגט ער, איידעלע מענטשען, ער וועט ניט אוועקגעבען, זאָגט ער, קיין צעהן אויסגעפּאַשעטע ארעססיטען פאַר איין יעהופעצער שפעגעלאַנט! הקצור, דער פאַרשוין האָט מיך אזוי צענומען, אז איך בין א בעלן געווען, איך פאָהר דאָך במילא פאַרביי פאַסטאָוו וועל איך מיך אַראָפּחאַפּען שוין קיין יעהופעץ אויף א טשיקאַוועַס אָנקוקען די היגע בערזע מיט די היגע שפעגעלאַנטען און, ווי נאָט פיהרט, בעדאַרף איך אָנטרעפען א קוראַט אויף איין ציַיט, וואס עס געהט א מורא'דיגער בעס אויף פאַפירלעך, און „פרעמיעס" פאַרקויפען זיך בחצי חנם, קיין סך געלד אריינלעגען דאַרף מען נישט, האָב איך מיך מישב געווען, איך וועל מיך א שפיעל טהון, אולי ירחם, א קשיא אויף א מעשה, טאָמער וועל איך חאַפּען „פון אויבען", וועל איך האָבען צושטייער אויף הוצאות. און דער אויבערשטער האָט רחמנות געהאַט, „פאַפירלעך" האָבען זיך א הויב געטראָן, און איך האָב מיין פרעמיע פאַרקויפט מיט רווחים און געקויפט א פאָר פרישע פרעמיעס, און האָב ווידער געחאַפּט פון אויבען און האָב מיך אַרויפגעשלאָגען אויף שענע עטליכע הונדערט קערבלעך און דוקא מזומנע. האָב איך מיך מישב געווען, דאַרף איך צאָהלען יענעם „פרעמיעס", א מעהר איך וועל מיר אליין „איינגאַזשירען" מזומנע „פאַפירלעך", און בין אוועק דורך א קאַנטאָר קיין פעטערבורג און האָב מיר צענויפגעשטעלט א „פאָרטעפעל" פון כל מאמינים שהוא: „פוטיוויל" מיט „טראַנספּאָרט", מיט „וואָלגע" מיט „מאַלצעווער", וכדומה אזעלכע אַקציעס, וואָס הויבען זיך, און דאַנקען השם יתברך איך וואַכס! און כחמת איך האָב קיין צייט ניט נאָך איך דאָס בקצור. אם ירצה השם אי"ה אַנדערן בריעף וועל

איך דיך : ארויסשרייבען אלסדינג באריכות. לעת עתה לאז גאט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. לאז וואקסען די קינדערלעך אלע און שווער און שוויגער גאר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: אז דו וועסט מיר שרייבען, זאלסט דו מיר שרייבען אויף מיין נאמען קיין בויבעריק, מחמת אין יעהופעץ טאר איך ניט זיין... דרעה איך מיך ארום דעם גאנצען טאג אויף „קרעשטשאטעק" ביי דער בערזע און קומט ביי נאכט, חאפ איך מיך אראפ קיין בויבעריק, דארט זיצט די גאנצע חברה „שפעגעלאנטען" אויף די דאטשעס און מע שפיעלט א גאנצע נאכט אין קארטען וזכרים מיט נקבות אינאיינעם — אזוי איז דא דער מנהג... און גאנץ פריה לויפען אלע קיין יעהופעץ און מיר אויך בתוכם.

ת"ל.

II.

(שיינה־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַנן מנחם־מענדיל אין יעהופּעץ).

לכבוד בעלי היקר הגגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, בעלי היקר, מיינע שונאים זאָלען אַזוי כח האָבען צו לעבען, רבונו של עולם, ווי איך האָב כח שוין צו שרייבען דיר אפילו אַ בריוועל, אַז קוים וואָס איך פּלאָנטע מיט די פיס; ס'איז נאָר אַ סברא, אַז איך וועל דאַרפען אַ „רעפּעראַציע", אַזוי זאָגט דער נייער דאָקטאָר, געזאָגט זאָל איהם ווערען צרות מיט פּרעה'ס שלעק! ער מיינט, ער וועט ביי מיר צאַפּען קערבלעך! און פון וואָס, מיינסט דו, איז דאָס מיר געקומען? נאָר פון גריזאָטע, נאָר פון אַ האַרצוועהטאָג. סטייטש איך שיק דיר אַרוים אויף הוצאות און זאָג דיר אָן, זאָלסט קומען אַהיים, נעמסט דו און פאָהרסט אַראָפּ קיין יעהופּעץ — ביזט דו ניט ווערטה, מע זאָל דיך באַגראָבען אַ לעבעדיגען? הייסט דער בזיון! די חרפה פאַר דער וועלט! ווי זאָגט די מאַמע: „שנייץ די נאָז, שמיר דאָס פּנים"... מסחרים! געשעפטען! איך האָב אַלץ געמיינט, אַז דאָס שענע „לאָנדאָן" האָט שוין יאָ איינגענומען אַ מיתה משונה, וועל איך אויך שוין אויפגערעכט ווערען, און ער וועט קומען אַהיים האָטש מיטן לעבען, דער זיסער ברויטגעבער מיינער, וואָס לאָזט זיך אויס דער סוף? אַ נייער חלום, אַ וויסטער, אַ פינסטערער „יעהופּעץ"! פּאַפּירלעך"! נאַ דיר אַזאַ משא ומתן! יודען זאָלען גאָר האַנדלען דער שוואַרץ יאָהר ווייסט מיט וואָס, מיט שטיקלעך פּאַפּיער!... איך ליי'ען דיין בריוועל, בעלי היקר, און קלער מיר בשעת מעשה: ליעבער פאָטער הארציגער

געטרײַער! צי דו ביזט חלילה משוגע, צי איך בין ניט בײַ אלע געדאַנקען? עפּיס רעדסט דו מיט מיר טאַטערש: „פּאַפּירלעך"... „פּעטערבאַרג"... „קרעשטשאַטעק"... „פּאַרטעפּעל"... עפּיס אַ קליפּה, אַ ניט-גוטער האָט זיך אין אידם אַרײַנגעראַפּט, בײַ טאָג איז ער אין יעהופּעץ און בײַ נאַכט איז ער אין בױבעריק מיט די מאַנסבילען און מיט די װײַבער אינאײנעם... װאָס טהוסט דו בײַ נאַכט אין בױבעריק? װאָס טראַכסט דו זיך? בּמה נפשך, װילסט מיך ניט, קום צו פּאָהרען און גט מיך אָפּ; אלא ניט, פּאָהר שױן בעסער אװעק צו אַלדע שװאַרצע יאָהר קײן אמעריקע, װי יוסיל לײַב-אַהרנ'ס, און לאָס איך חאָטש ניט חיסען װאו דײַן געבײן איז אַהינגעקומען, אױב ס'איז מיר שױן יאָ באַשערט צו בלײַבען אין אײביגע עגונה מיט קלײנע קינדער פּיסקליאַטעס! נאָר אזױ לאַנג קרײַנקען מײַנע שונאים, דײַן טרפהנע הצלחה װאָס איך קאָן אצינד צו דיר ניט פּאָהרען; איך בין משטײנסגעזאָגט אזױ געשטראָפּט, אז איך מוז נאָר ליגען צום בעט, װי זאָגט די מאַמע מײַנע זאָל געזונד זײַן: „אז מע האָט ניט קײן פינגער קאָן מען קײן פײַג ניט שטעלען" אַ ניט װאָלט איך באַלד נאָך דײַן שענעם בריעף אַראָבגעפּאָהרען צו דיר קײן יעהופּעץ און װאָלט דיך שױן אַראָפּגעבראַכט אַ היים; איך װאָלט דיר געװיזען, אז אַ װײַב איז אַ װײַב. אַי װאָס, איך האָב זיך אַרױס אַ מאָל מיט אַ האַרב װאָרט? איז דאָס נאָר מחמת גריזאָטע און ניט אױף לאַנג. װי זאָגט די מאַמע: „אַ שװעבעלע צינדט זיך גיך אָן און װערט באַלד פּערלאָשען", װי עס װינשט דיר דײַן באמת געטרײַע פרוי

שיינה שיינדיל.

III.

(מנחם־מענדיל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה שיינדיל שתחי'.

ראשית בין איך דיר מודיע אז איך בין ב"ה בקו החיים והשלום, השי"ת זאל העלפען מע יאל תמיד הערכען איינס פונ'ם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות אמן.

והשנית זיי וויסען אז דער ענין פון פאפירלעך איז ניט ווי דו מיינסט מאקי פאפיער ממש. עס רעדט זיך נאר אזוי פאפיער, מיינען מיינט מען נאר אקציעס. פעטערבורגער אקציעס, למשל: "פוטיוויל", "טראנספארט" "וואלגע" "מעלציוועער" וכדומה; דאס איז אזעלכע פאבריקען, וואס עס אר..ט זיך דארטען אייזענבאהנען אויף אקציעס, דאס הייסט, מע לאזט ארויס אקציעס אויף א הונדערטער און מע צאהלט פאר זיי דריי, ווארום מע גיט "דעיווענדענט"; וואס מעהר "דעווענדענט" איז אלץ בעסער; נאר כפי אזוי ווי עס ווייסט קיינער נישט פאר'ן יאהר, וואס פאר א "דעווענדענט" מע וועט ארויסגעבען, לכן געהט מען בלינד און מע קויפט און מע קויפט; און דערפון ווערד א "האס", דאס הייסט פאפיער שטייגט און יורען פערדינען געלד אונ איך אויך בתוכם. זאלסט אנקוקען, זוגתי היקרה, ווי אזוי קליינע מענשעלעך, מעקלערס, ארעמע לייט זענען פלוצים מיט אמאל אויסגעוואכסען, געווארען גבירים אדירים! מע זיצט שוין אויף "דאטשעס" אין בויבעריק, מע פאהרט זיך בארען קיין "אויסלאמר", זייערע דאמעס געהען איינגעטונקען אין גאלד און אין סאמעט, די קינדער פאהרען ארום אויף "לעטעפעדען", אין שטוב האלט מען "גובערנאנטקעס", מע רעדט "אויף פראנצוזיש" און מע שפילט "פיאנע", מע עסט "איינגעמאכטס" און מע טרינקט "ווישניק", א קערבעל איז א ממזר, ס'איז חי געלעבט און אנ'עק, און אלץ פון די "פאפירלעך"! אז עס קומט דער טאג, זאלסט דו זעהן וואס עס טהוט זיך אויף "קרעשטשאטעק"; פול און פול מיט יורען! נאר וואס איז דאס חדוש? אז פון די קאנטארען טרייבט מען, און אויף דער גאס לאזט מען ניט שטעהן, ווילט זיך איטליכען וויסען וואס פריהער — איז חשך! חשך! אט איז היינט אנגעקומען פון פעטערבורג "פוטיוויל" הונדערט אכט און זיבעציג

טאג, איך נעם אויפראַמען די שטוב, איך טהו א קוק אין בעט אונטערן קישען — ליגט ניט די קאפיקע! דאקטוירים זאָלען אזוי וויסען פון זייער געזונד ווי זיי וויסען, וואו עס האט זיך געוואַלגערט! נא דיר נאָך, טאמער איז קארג, ווי זאגט די מאמע: „א רעשטעל צו די צרות". איך דארף האבען צו טהון מיט זיינע קינדער, מיט דאקטוירים, מיט רוחות און מיט שדים, און ער, דער גאָלדשפינער, נארנישט, פליהט ארום פון אדעס קיין יעהופעץ, פון יעהופעץ קיין בויבעריק; וואס איז? א גדולה אויף איהם, א היטען: „פאפירלעך!" „טראנספארטען!" „פארטעפעלען!" האט זיך איינגערעדט, אז מע קען ווערען אין איין שבע ישראל א נגיד! „איין אינדערעניש", זאגט די מאמע, „איז ערגער פון א קרענק". נארעלע, וואס ווייסט דו מיר דערציהלען גליקען, פעמונ'ס: „אקציעס, שמאקציעס, דעווענדענט, מערעווענט" — ס'איז ווערטה איין אויסגעבלאזען איי; מיט פינף פינגער ווערד מען ניט רייך, „אז מע לעגט ארייַן", זאגט די מאמע, „קדחת, נעמט מען ארויס א קרענק". פערשרייב דיר, מענדיל, וואס איך זאג דיר, אז אלע דיינע יעהופעצער לייט, וואס דו שרייבסט, אז זיי זענען מיט אמאל בעגליקט געווארען, וועלען אם ירצה השם אין גיכען ווערען צוריק די אייגענע קבצנים וואס פריהער, נאך מיט מעהר פערשקייט. ווארום איך גלויב אזוי אין דיינע „טראנספארטען" מיט דיינע „שמאלצעווער" ווי אין דעם אדעסער „לאנדאן"; און כאטש און אין שרעטעלעך גלויב איך שוין א סך מעהר ווי אין אלע דיינע יעהופעצער „פארטעפעלעך". אוי, א הונד זאל אויפעסען מיין הארץ, וואלט ער משוגע געווארען, אז איך זעה ביי לייטען ווייבער האבען איך א שטיקעל דעה ביי זייערע מאנען, מישען זיך אריין אמאל מיט א ווארט, טהוען א געשריי, א הוק, אז עס ווארפט מיט'ן מאן דאס נייניעהריגע, ניט אזוי ווי איך דארף מיט איהם געהן מיט ווייכע רעדעלעך, ניט דערוועגען זיך חלילה א קרום ווארט, צו אויסשעלטען אמאל פאר די בזיונות וואס איך טראג דא איבער פאר דיר, אז איך דארף נאך פאר איטליכען בעזונדער כיבען א פרעהליך פנים, ווי זאגט די מאמע: „א קניפ אין באק, די פארב זאל שטעהן". נאר גוואלד, מה אנו מה חיינו? איך וועל אזוי לאנג צאנקען און צאנקען שטילערהייד, ביז איך וועל, שונאי ציון, אויסגעהן ווי א ליכט מיינע שונאים, אדער אזוי חלילה צעזעצט ווערען פון גרוזאמע, צעזעצט און צעשפרונגען זאלען ווערען אלע דיינע יעהופעצער שאַקערס ווי עס ווינשט דיר היינט און אלע מאל פונם טיעפען הארצען

דיין באמת געטרייע פרוי שיינע שיינדיל.

שא, בעריל דעם פעטער מנשה'ס האט שוין אויך אזא נייעם אומגליק: ער איז יענע וואך אפגעברענט געווארען, אזוי ווי די מאכט האט איהם געהאט. און איצט האט ער נאך דאס ליפאָוויש: שונאים האבען איהם גע'מסרט, אז ווי ס'איז ביי איהם געווען „געסטראָכעוועט“ אלסדינג דריי מאל אזוי פיעל, האט ער דאך מסתמא אליין געמאכט „בורא מאורי האש“, האט מען איהם גערופען צום סלעדאָוואטעל. בעריל איז אבער אויך ניט פון די וואס זעהן א דרייער; שטעלט ער עדות, וואס געהען שווערען, אז ער איז יענע נאכט נאר ניט געווען הרע; דער־ווייל האט מען איהם איינגעזעצט, און זלאטקע איז פאר שרעק געלעגען געווארען און געהאט א זיעבעלע. מזל טוב!

V.

(מנחם־מענדיל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה שיינדיל שתחי'.

ראשית בין איך דיר מודיע, אז איך בין ב"ה בקו החיים והשלום, השם יתברך זאל העלפען מע זאל תמיד הערכען איינס פונם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

והשנית זאלסטו וויסען, אז איך געה שוין קיין ווארשא. ווערסט דאך מיך ווערלען פרעגען מסתמא, אז ווי באלד אז איך זיץ אין יעהופעץ און האנדעל מיט פעטערבורג, הייסט ווי קום איך קיין ווארשא? זאלסט דו גאר קיין יסורים ניט האבען: ווארשא איז אויך א שטאדט! ווארשא האט אויך פאפירלעך, און נאך וואסערע פאפירלעך! אויף ווארשא זענען שפעגעלאנטען גליקליך געווארען! ווארשא איז ניט פעטערבורג; ווארשא שמייסט מיט הונדערטער! ווארשא איז זיך מישב ערשט יענע וואך און הויבט אויף „לילעפוטען" פון צוועלף הונדערט אויף צוויי טויזענד! נו, פרעג איך דיך, געה זעץ זיך אנידער און קויף ניט אזא פאפירל! צי למשל „וועגעלעך", געשטאנען אט ערשט, פריהער מיט א וואך דריי, פערצעהן הונדערט. וויפיעל, מיינסט דו, שטעהען זיי היינט? צוויי טויזענד. און דוקא אהן דעם קאפאן!! מע דארף דאך זיין, דאכט מיר, א רוצח, מע זאל ניט אוועקגעהן קויפען קיין „וועגעלעך"! היינט האט דיר ווארשא גלאט א מעלה: זי פאדערט נישט קיין געלד; זי וויל נישט וויסען פון קיין „רעפא"; דו ווילסט האבען „לילעפוטען", „וועגעלעך"? צאהל איבער א פאר הונדערט רובעל אויפן קורס און מאך דיר א „פרעמיע" אויף „אולטימא": אויף אונזער לשון הייסט דאס ביז ראש חודש; עס וועט קומען ראש חודש, ווערסט דו דעמאלט האבען די ברירה: צי נעמען די פאפירלעך, צי ניין. נאר ווער וועט דיך לאזען ווארטען אויף ראש חודש? דערווייל האט דאך נאט בעשאפען מעקלערס אויף דער וועלט, זיי זאלען נישט לאזען דורכגעהן די גאס: „אפשר האט איהר „לילעפוטען"? אפשר האט איהר „וועגעלעך"? אזוי לאנג אזוי ברייט ביז זיי נעבען דיר עפעס „פון אויבען" און נארען אויס ביי דיר דיינע פאפירלעך. אט

האָבען זיך ערשט נעכטען צוגעטשעפּעט צו מיר צוויי אַדעסער מעקלערס, איין מאָל פאַר אַלע מאָל זיי האָבען זיך נאַסיאַדעט איך זאָל זיי אָפּגעבען מיינע „לילעפּוטען" מיט מיינע „חענעלעך". געפונען דעם אָרט, וואו אויסצונאַריין סחורה! „ברידערלעך, — טענה איך צו זיי — איך האָב ניט, איך זאָל אַזוי ריין זיין פון שלעכטס!" הקצור איך האָב מיך מיט זיי אַזוי לאַנג געראַנגעלט, ביז זיי האָבען פאָרט אויסגענאַרט בייַ מיר מיינע פינף „לילעפּוטלעך" מיט די פינף „וועגעלעך", נאָר וואָס דען? איך האָב זיי אָבער אויך גוט אָפּגעטהאָן. איך האָב מיך באַלד „אָפּגעדעקט", איך האָב „אַריבער געשמיסען", און צו גאָט אַ האָפנונג, איך וועל, אם ירצה השם, חאַפּען אַ פון אויבען, וואָרום עס געהט מיר, קיין עין הרע, די לעצטע צייט אַזוי, אַז וואָס איך קויף הייַנט, ווערד מאָרגען טהייערער; אַלע זאָגען, אַז איך בין אַ מוצלח; לאָז גאָט געבען דאָס „אולטימאָ" אין וואַרשאָ זאָל אָפּלויפען גלאַט, ווערד בייַ מיר פרייַ דער גאַנצער „פּאָרטעפעל", דעמאָלט טראַג איך מיך איבער אין איין אַנדער קאַנטאָר, דען אין דעם קאַנטאָר וואָס איך אַרבייט אַצינד איז פאַרהאַן קיין עין הרע, אַזוי פיעל יודען, אַז מע ווייסט ניט וואו מע איז אין דער וועלט. יענע וואָך איז שיער אַרוים אַ גאַנצער שקאַנדאַל: עס האָט שוין געהאַלטען כמעט בייַ פּעטש, דאָס הייסט איינער פון אונז האָט געחאַפּט אַ פּאַטש... נאָר מחמת איך האָב קיין צייט ניט מאַך איך דאָס בקצור. אי"ה אין'ם אַנדערען בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייַבען אַלסדינג באריכות. לעת עתה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס אַלעמען בעזונדער גאָר פרייַנדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: וואָס דו שרייַבסט מיר מכח בעריל דעם פעטער מנשה'ס, איז בייַ מיר זעהר צו גלויבען: בייַ אייערע כתרילעווקער פרנסות קאָן זיך קיין סוחר אַנדערש נישט אויסהאַנדלען. זעהסט דו, בייַ אונז אין יעהופּעץ קאָן זיך שוין אַזאַ מעשה נישט טרעפען. ראשית איז דאָ איטליכען בעזונדער, קיין עין הרע, זעהר גוט; והשנית, אַז עס מאַכט זיך דאָ חלילה אַ שרפה, לעשט מען דאָ נאָר אַנדערש, היינו: נאָך איידער עס הויבט אָן צו „נעצען", לויפט שוין די קאָמאַנדע מיט די מעשענע קיווערס, שפּרינגען אין פייער אַריין און שפּריצען מיט דער קישקע. דו וואָלסט געמעגט זיך פערגינען אָנקוקען אין יעהופּעץ אַ שרפה!

הנ"ל.

צית; נו, ווי אזוי קויפט מען נישט קיין פוטיוויל? צי למשל „מאלצעוועה", זאגט מען, ווענען אנגעקומען שוין דרייצעהנהונדערט פופציג; זאל מען ניט קויפען קיין מאלצעווער? אז אלע טאג, אלע טאג שפרינגט עס ארויף! אויף מיין „פוטיוויל", ברוך השם, שטעהט מיר איצטער צו פער־דיענען שענע עטליכע הונדערטער! נאר אזוי לאנג שמייסט מען זיי ווי לאנג איך וועל זיי פערקויפען! אדרבה, איך רעכען נאך צוקויפען א קין שטיקלעך „פוטיוויל" מיט א פינף „מאלצעווער" מיט נאך אביסעל „וואלגע", און אז גאט וועט שענקען דאס לעבען—צו קויפען אביסעל „טראנספארט", מחמת מע שרייבט פון פייטערבורג, מע זאל למען השם קויפען „טראנס־פארט"! אלע האבען דא טראנספארט: יודען, ווייבער, דאקטוירים, מלמדים, משרתים, דיענסטען, בעלי מלאכות — ווער האט ניט קיין „טראנספארט"? דא, אז א יוד בעגעגענט זיך מיט א יודען, איז דער ערשטער ברוך הבא: „ווי אזוי איז היינט „טראנספארט"? קומסט ארין אין א רעסטאראציע, בעגעגענט דיך די בעל הביתטע: „ווי טייער איז היינט „טראנספארט"? געהסט דו קויפען א פעקעל שוועבעלעך, פרעגט דיך דער קרעמער: „ווי טהייער איז היינט „טראנספארט"? הכלל, יעהופעץ איז טאקי א מקום פרנסה. אלע „שפעגעלירען", אלע וואכסען, אלע פערדיענען געלד און איך אויך בתוכם; נאר מחמת איך האב קיין צייט ניט מאך איך דאס בקצור. אי"ה אינ'ם אנדערן בריעף וועל איך דיר ארויס־שרייבען אלסדינג באריכות, לעת עתה לאז גאט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה, גרים אלעמען בעזונדער גאר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: וואס דו פרעגסט, וואס טהו איך ביינאכט אין בויבעריק, האב איך דאך דיר שוין געזאגט, אז יעהופעץ איז א שטאדט, וואס א יוד טאר דארט ניט זיין, סיידען א „פערוועגעלדיע". אז איך וועל זיך אפ־וויקלען מיט מיין „פארטעפעל" און וועל זעהן די אונטערשטע שורה, וועל איך אריינטראגען „געלדיע" וועל איך מעגען זיין אין יעהופעץ גלייך מיט אלע. לעת עתה מוז מען זיך אויסבעהאלטען, און קיין בעסערע באהעל־טעניש ווי בויבעריק איז ניטא, ס'איז איין ערטעל פון דאטשעס, פארהאן א סך דאטשניקעס, די דאטשניקעס לויפען, לויף איך אויך — היינט פארשטעהסט דו שוין?

הנ"ל.

יג.

שיינע שיינדל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם מענדיל אין יעהופעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער

צווייטענס שרייב איך דיר, בעלי היקר, אז ביי אונז האט זיך געטראפען איין אומגליק מיט א גליק אינאיינעם, אונזער משה הערשעלי האט איינגעשלונגען א קאפיקע! איך בין געקומען פונ'ם מארק, פרייטאג איז דאס געוועזען, געקויפט פיש, פרישע, צאפלדיגע, זיך נאך געווארפען, און דאס קינד שרייט, ווערד צעריסען! איך שלאג דאס, איך הרג'ע דיים — עס האלט אין איין שרייען! „וואס ווילסט דו? שלים מזל! באשעפעניש! נא דיר צרות מיינע! נא דיר א קאפיקע! נא דיר בויכווייטאג!" קוים מיט צרות אנשוויגען געווארען. אין עטליכע מינוט ארום, איך מהו מיך א כאפ: „משה הערשעלי! וואו איז די קאפיקע?" „ניטא מאפעטע" — מאכט ער צו מיר און ווייזט מיט'ן הענטעל אין מויל אריין. איינגעשלונגען? א צרה איז מיר! א שלאק איז מיר! איך נעם דאס קינד, איך קוק דעם אין מויל אריין, וועה און ווינד איז מיר! משה הערשעניו! נשמה מיינע! מיר זאל זיין פאר דיינע ביינדעלעך! זאג וואו האסט דו אהינגעטהון די קאפיקע? איך טרייסעל איהם, איך שלאג איהם, קניפ איהם, מאך איהם ברוין און בלוי — ער שרייט אין איין קול: „ניטא, האט מאפעטע, האט!" בקצור איך האב איהם געבראכט צום דאקטאר, האט ער געהייסען, מע זאל איהם געבען קארטאפלעס. צוויי טאג האט מען דאס קינד געבאך געמוטשעט, געשטאפט מיט גוואלד, נישט קיין מילך, נישט קיין טרונק וואסער, נאר קארטאפלעס, נאר קארטאפלעס, — איך האב געמיינט, ס'איז איין עק פון מיין קינד! ערשט אויפן דריטען

ה

(שיינע־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם־מענדיל אין יעהופעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוה"ר מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענם קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנק אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענם שרייב איך דיר, בעלי היקר, אז איך האלט, אז דו ביזט שוין חלילה פארמאלגע משוגע, מענסט שוין באלד אנהויבען לויפען אין די גאסען. קארג פאר איהם וואס מע קען איהם אין אדעס, אין יעהופעץ, אין בויבעריק, בעדארף ער נאך האבען, אז אין ווארשא זאל מען אויך וויסען, אז ס'איז דא אויף דער וועלט א מנחם מענדיל, וואס פארנעמט זיך מיט העגדיל; אמאל האט ער געהאנדעלט מיט „לאנדאן", און היינט האנדעלט ער מיט אלטע פירקאוועס. אפגעשלאגענע הושענות, עפים „פאפירלעך", „פארטעפעלען", „וועגעלעך", „פיזערנאטערס" וואס מע דארף נאך געהן זוכען עס אזש אין ווארשא, און זיך נאך שלאגען איבער דעם. הלואי, רבונו של עולם, זאל זיך געפינען א חכם, וואס זאל דיר ארויסשלאגען דעם נאר דיינעם, זאלסט ניט אין זינען האבען ארטען דער שווארץ־יאהר ווייסט וואס, בעת דא אין דערהיים האסט דו א ווייב ביז הונדערט און צוואנציג יאהר, וואס האט צו טהון מיט די קינדער זיינע טאג ווי נאכט, טא דאס, טא דאס! ערשט נעכטען שיער אפגעקאכט א קינד מיט זודיג וואסער פון א דורכשלאג. א גליק וואס ניט אויפ'ן גאנצען קעפעל, ווי זאגט די מאמע: „צו שלים־מזל דארף מען אויך האבען מזל!" און ער, גארניט, שפאצירט דארט ארום אויף שרפות, א גדולה אויף איהם: יעהופעץ ברענט, פערברענט און פערשרפהט זאל דאס דיר ווערען מיט ווארשא און מיט פעטערבארג

אינאײנעם, ליעבער גאָט! ווער עס האָט נאָר גאָט אין האַרצען, דערבאַרט זיך אין מײַן בלוט. איך קאָן דען דורכגעהן די גאַס אפילו? יעדער טײַט אויף מיר מיט די פינגער: „אָט געהט זי מנחם מענדיל׳ס פלונית׳טע פון יעהופּעץ!“ אַ שענער נאָמען, אַז אָך און וועה איז מיר; ליעבען זאָל מאַקי די מאַמע מײַנע: זי טענה׳ט אײנס: „אַ מאַן — זאָגט זי — מעהר מען נים אָפּלאָזען אויף קײַן מינוט, דען — זאָגט זי — אַז דער טעסער זיצט אויף די שפּענער, זענען די שפּענער — שפּענער... איך האָב — זאָגט זי — פריהער געוואוסט, אַז קײַן גוטער סוף וועט דערפון נישט אַרויס; אַ געלד־שדוך — זאָגט זי — האָב זיך מיר פערגלוסט, ווי זאָגט מען: חזיר, האָסט געלד? זײַ מײַן מחותן! אַ שמאַלץ־גרוב — זאָגט זי — די שמאַלץ רינט אויס, די גרוב בלײַבט איבער. בריוולעך — זאָגט זי — וואָלט איך איהם געשריבען? פון קרחת וואָלט איך איהם געשריבען, ווער עס פערשטעהט נים אויפן וואונק — זאָגט זי — דעם גיט מען מיט׳ן שטעקען. איך וואָלט איהם — זאָגט זי — אויף אַ בעזעם אַראָפּגעבראַכט אַהײם! אויף אַ קאָטשערע!“ ... זאָג אָפשר אַז זי איז אומגערעכט? נאָר וואָס זאָל איך טהון, אַז איך בין, משטײַנסגעזאָגט, אַזאַ ציעג, אַז וואָס מע זאָגט מיר איז רעכט און וואָס מע וויל פועלט מען בײַ מיר! אַנדערע אויף מײַן אָרט, למשל בליומע־זלאַטע, וואָלט שוין לאַנג געווען אין יעהופּעץ בײַ אַלע רבנים און דײַנים, דיך אָנגעפאַלען אין גאַס און געגעבען דיר אַ וויסטען, אַ פינסטערן סוף, אַז דו וואָלסט פערגעסען אפילו, צי דו הײסט מנחם מענדיל! און צי דו האַנדעלסט מיט פּיפּערנאָטערס... מאָהל דיר, דײַנע גילדערנע געשעפטען מיט די גליקען וואָס דו חאַפּסט דאָרטען זעהט מען שוין אַרויס פון די מתנות, וואָס דו שיקסט מיר איבער פון יעהופּעץ; די דימענטען מיט די בערליאַנטען מיט די געשטיקטע העמדער, מיט די געשטעפּטע קאָלדרעס, אַ קלײניגקײַט? איך זאָג דיר מיט גוטען, בעלי היקר, איך קאָן דאָס שוין מעהר נים אויסהאַלטען; אײנס פון די בײדע: אָדער קום צו פאָהרען וואָס גיכער אַהײם און זײַ אַ מענש גלײַך מיט אַלעמען, אָדער לאָז קומען אַ מיתה משונה אויף מײַנע שונאים, און לאָז דאָס האָבען אײַן עק, ווי עס ווינשט דיר הײַנט און אַלע מאָל —

דײַן באמת געטרײַע פרוי שײנע־שײנדיל.

VII.

(מנחם־מענדיל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינע־שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה שיינדיל שתחי׳.

ראשית בין איך דיר מודיע, אז איך בין ב״ה בקו החיים והשלום. השם יתברך זאל העלפען מע זאל תמיד הערכען איינם פונ׳ם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות—אמן.

והשנית זאלסטו וויסען, אז איך קנאק און פליה, איך ברען, איך שפרינג אין פייער, איך וואקס, איך וואקס! א סך זענען מיר מקנא ווארום וואס איך קויף היינט, ווערד מארגען טהייער. „וועגעלעך״ האבען זיך א רוק געטאן נאך אויף צוויי הונדערט רובעל, און מיינע „ליליפוטען״ שטעהען שוין ברוך השם אויף יענער זייט דריטהאלבענטויזענד; נאר מיר לוינט נאך נישט צו פערקויפען, ווייל אלע זאגען, אז עס וועט נאך געהן און געהן. ס׳איז גאר א סברא, אז „אויסלאנד״ האט זיך א ווארף געטהאן אויף אונזערע פאפירלעך, מע מאכט א „סענדעקאט״. דאס הייסט יד אחת, מע וויל זיי אויסקויפען עד לפ״ק, נישט איבערלאזען אפילו אויף א רפואה! וועסט דו דאך מסתמא פרעגען, פאר וואס? גאנץ פשוט: געלד, פערשטעהסט דו מיך, איז היינט פארהאן ביי דער וועלט אהן א שעור; עס וואלגערט זיך אין די גאסען; פראצענט—איז ביזיל האלו,— פיער פינף לשנה איז פאר אונז איבערגענוג; היינט אז עס טראגט נאר צעהן—פופצעהן, איז דאך דאס טאקי א גליק! און וואס דו זאגסט „ליליפוטען״, (נישט ווי דו רופסט עס אן „פיפערנאטערס״) האב איך דיר שוין געשריבען, אז דאס איז אזא מין פאפירל פון א פאבריקע, וואס מע ארבייט דארטען אייזענבאהנען און מע גיט דערויף „דעוידענדענט״. די אייזענבאהנען זענען אין „סיםביר״, די פאפירלעך זענען אין ווארשא און די קונים זענען אין יעהופעץ,—היינט פערשטעהסט דו שוין? דאס אייגענע איז מיט די „וועגעלעך״, מיט „פוטיוויל״ און מיט „טראנספארט״. נאר דו קעהרסט מיינען, אז מע קויפט פאפירלעך, קוקט זיי עמיצער אן אין די אויגען? האסט דו ווידער א טעות. מע מוז דיר קלאהר מאכען אקוראט, זאלסט פערשטעהן דאס געשעפט. למשל, עס פערגלוסט זיך דיר קויפען „טראנספארט״; געהסט דו אריין אין א

קאַנטאָר, טראָגסט אַרײַן אין קאַסע עטליכע קערבלעך א „רעפּאָ“, און דו הײסט דיר פערשרײַבען אַביסעל סחורה, און מע גיט דיר אַרױס א ברױועל, אַז מע האָט אײַנגעקױפט פון דײַנעטװעגען אַזױ פיל און אַזױ פיל „טראַנספּאָרט“, אויף אַזאַ און אַזאַ סקח מיט אַזאַ און אַזאַ „רעפּאָ“, און באַם חלילה עס פאַלט אַראָפּ, ביזט דו מחויב צוטראָגען נאָך געלד. נאָר ס'איז בלאָטע, נים אַזױ ניך פאַלט דאָס אַראָפּ, און מע בעדאַרף ניט צוטראָגען קײַן געלד; אדרבה, עס הױבט זיך נאָר אױף! אָט אַזױ אַרבײַט איך בכדר און מאַך, ברוך השם, הלואי װײַטער, ניט ערגער, גאָט זאָל העלפען, איך זאָל מיך קאָנען אָפּרײַסען אױף א פּאָר טאָג, װאָלט איך זיך אַראָפּגעכאַפּט קײַן װאַסילקאָװ און װאָלט אַרײַנגעטראָגען „געלדיגע“; דעמאָלט װאָלט איך פערשפּאָרט זײַן נע ונד, בײַ טאָג א יעהופּעצער און בײַ נאַכט א בױבעריקער. אַלע מעקלערס זענען הײַנט געװאָרען „קופּצים“. זאָלסט זעהן װי מע לעבט, װי מע עסט! — הײַנט די דאַמעס זײַערע מיט די דימענטען און בריליאַנטען — איך האָב מיך צעפּרעגט, װאו קױפט מען דאָ בריליאַנטען און האָב בעטראַכט פון דײַנעטװעגען דאַרטען א פּאָר זאַכען, זאָג איך דיר, אַז ניט נאָר בײַ אײַך אין כתרילעװקע, אפילו בײַ אונז אין יעהופּעץ װעט דאָס אויך אָנמאַכען א רעש! און מחמת איך האָב קײַן צײַט ניט מאַך איך דאָס בקצור. אי"ה אינם אַנדערן בריעף װעל איך דיר אַרױסשרײַבען אַלסדינג באריכות. לעת עתה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס איטליכען בעזונדער נאָר פרײַנדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: דו מײנסט, אַפּנים, זונתי היקרה, אַז איך בין אײנער אױפ'ן יריד, װאָס איך האַנדעל מיט פּאַפּירלעך? בראָצקי האַנדעלט אויך דערמיט. דער חלוק איז: איך, אַז איך גײה קױפען פּאַפּירלעך, בעדאַרף איך פריהער אױסרעכענען װיפיל מײַן מאָגען קאָן פערדײַען, און בראָצקי, אַז ער טהוט אַ קויף פּאַפּירלעך, קױפט ער מיט אַמאָל טױזענד שטיק, פינף טױזענד שטיק, צעהן טױזענד שטיק. דו שפּיעלסט זיך מיט בראָצקין? יענער, אַז ער פאָהרט דורך אין דער קאַרעטע, ציטערט דער „קרעשטשאַטעק“ און אַלע יודען נעמען אַראָפּ די היטלען און איך אויך בתוכם. שען װאָלט זײַן, װען איך װער אַמאָל א בראָצקי!... אַז גאָט װיל, נאַרעלע...

חנ"ל.

VIII.

(שיינע-שיינדל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם-מענדיל אין יעהופעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג כוהר"ר מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, בעלי היקר, „אז פון א חזיר'שען עק, זאגט די מאמע, קאן מען קיין שטריימעל ניט מאכען". איך שמועס עס קעגען דיין שענער שוועגערין. קעגען דיין יענטלען נאקי, ברענען זאל זי דיר אויפ'ן פייער! זי איז זיך מישב יענע וואך און לאזט ארוים א קלאנג איבער דער גאנצער שטאדט, אז דו ביזט אוועק קיין אמעריקא און מיך האסט דו, ניט דערלעבען וועט זי דאס, אוועקגעווארפען אג'אלמנה חיה. פון וואנען, זאגט זי, האט זי דאס גענומען? שרה נחמה האט געהערט פון לייזי-הערשקע-אברהמ'ס כויל, אז ברוך-בן-ציונ'ס האט אליין געזעהן ביי משה-שמואל'ן א בריוועל, וואס מאיר-מאטיל שרייבט איהם פון אמעריקא. לויף איך דאך אוועק צו משה-שמואל'ן: וואו איז דאס בריוועל? פרעגט ער מיך: וואסער בריוועל? זאג איך: וואס מאיר מאטיל שרייבט אייך פון אמעריקא. זאגט ער: ווער האט אייך געזאגט? זאג איך: ברוך בן ציונס. זאגט ער: ווי האט אייך געקאנט זאגען אט דער שקרן, אט דער כזבן אזא מעשה, אז איך רעד ניט מיט איהם שוין העכער א יאהר? לויף איך דאך אוועק פון דארטען צו ברוך בן ציונס מיט א צעוישעטען קאפ, לאזט זיך אוים א מעשה, אז ער איז נאר-נישטא אין כתרילעווקע שוין די דריטע וואך. פליה איך דאך פון דארטען אוועק מסתמא צו לייזי-הערשקע-אברהמ'ס און געב איהם אוועק א פארציע ווי עס געהער צו זיין, למאי האט ער דערצעהלט שרה נחמה'ן אזא

פזמון מיט א בריוועל, וואס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען? קוקט ער מיך אן ווי א משוגענע: וואסערע פלוימען? לאזט זיך אוים א מעשה, אז דאס האט זי מאקי אליין, דיין יענטיל הייסט עס, די כפרה זאל זי זיין פאר אונז ביידען, אויסגעטראכט פונ׳ם קאפ. א הולטייקע קאן! נאר עס קריכט דיר שטארק אין קאפ אריין אודאי וואס איך שרייב דיר, אז דיר ליגען גאר אין זינען מסתמא דיינע יעהופעצער דאמעס, צע׳דמ׳ט און צעבלוטיגט זאלען זיי דיר ווערען מיט זייערע בארליאנטען! הערסט דו מענדיל! איך קאן ניט הערען זייער נאמען אפילו, אזוי פיינד האב איך זיי! עס איז מיר שוין נמאס אפילו די מתנה דיינע, וואס דו ווילסט מיר דארטען קויפען; איך זאג דיר פריהער, בעלי היקר, אויב דו ווילסט מיר עפים קויפען, זאלסט דו מיר קויפען אזעלכס, וואס מע טראגט דארט ניט, איך דארף ניט דו זאלסט מיך פערגלייכען צו עמיצען, לאזען זיי דיר זיין מיין כפרה היינטיגען טאג! נאר לאמיך שוין דערלעבען זעהן באקי עפים פון דיר אויף דער רעכטער אכת, ניט אויף פאפיער, ווי זאגט די מאמע: „חינציגער מיט א ווארט מעהר מיט א ביסען״... וואס פיינ דיר אפלעגען אויף מארגען, נארעלע, ביי אזא געשעפט אז מע דרייסט גישט אפ מיט גוואלד האט מען ניט! נאר מעגסט דיר זאגען וואס דו ווילסט, ביז איך וועל נישט זעהן אליין מיט מיינע אויגען, וועל איך דיר נישט גלויבען; נישט מחמת איך האלט דיך חלילה פאר א ליגנער, נאר דערפאר ווייל אלסדינג, וואס די יעהופעצער פיינע מענשליך דערצעהלען דיר, מיינסט דו אז ס׳איז תורת לאקש. וואס גלייכסט דו זיך צו בראצקין? האסט מיט זיי אינאיינעם חזרים געפאשעט? מע גיט דיר פאר דיינע פאפירלעך עפים געלד — נעם! וואס מאכסט דו אנשטעלען? די ארעסער שארלאטאנעס האבען געטראפען צו דיר קיין בויבעריק אזש, געוואלט אויסנארען ביי דיר דעם טייערן אנטיק? — מיט מזל ברכה? פאר זיי די מציאה! ווי זאגט די מאמע מיינע: „חאפ אוים די יארמעלקע מיט נים און אנטלויף״. נאר נעה רעד מיט א משוגע׳נעם! אט האט זיך איהם פלוצים פערוואלט ווערן גאר א קופעץ און נאך א וואסילקאוועד דערצו. ער ווייסט שוין גאר נישט, וואס אויסצוטראכטען פאר גרוים ראסקאש! וואס איז דיר עפים געפעלען געווארען וואסילקאוו? נאר וואס איז דאס חרוש? אז ביי טאג איז מען א יעהופעצער, ביי נאכט א בויבעריקער און נעהן געהט מען קיין פעטערבארג און ווארשא, מעג מען שוין זיין נישט נאר א וואסילקאווער נכתב, אפילו פון האצעפלאץ. מענדיל! זעה נאר אז פון אלע גליקען זאל איך דיר נישט דארפען חלילה ארויסשיק?

פון דאַנען נאָך אַמאָל אויף דער הוצאה, ווי עס ווינשט דיר הײַנט און אַלע מאָל

דײַן באמת געטרײַע פרוי שיינה שיינדיל.

איך דאַרף דיר, בעלי הזיקר, אָנזאָגן אַ בשורה און נישט קיין פרעהליכע: דײַן ברודער בעריל־בנימין איז געבליבן אַן אַלמן... שוין אַז דער בריעף איז געווען פערחתמ׳ט איז מען געקומען און מע האָט אונז געזאָגט, אַז זלאַטקע איז געשטאָרבן. פון אַ קימפעט איז דאָס איהר געקומען, זי האָט געהאַט אַ צווילינג. דאָס צווילינג לעבט און זי איז געשטאָרבן. דאַכט מיר, עס וואָלט געמעגט זײַן דאָס אייגענע קאַפּויר? זי זאָגט די מאַמע: „גאָט איז אַ גרויסער צולהכעיס׳ניק“, לאָז זי זײַן ווײַט אָפּגעשיידט פון מיר, דײַן שוועגערין איז תמיד געווען מיט מיר קידער־ווידער, לאָז זי מיר מוחל זײַן, נאָר אויף מײַן ערד איז זי דאָך ניט געשאַנגען. וואָס וואָלט מיך אַרען אַז זי זאָל לעבן נאָך הונדערט יאָהר און נישט איבערלאָזן קיין זיבן יתומים׳לעך איינס קלענער פונ׳ם אַנדערן? בײַ דער לויה בין איך דווקא געווען און האָב מיך דווקא אַזוי אָנגעוויינט אַז איך בין קוים געקומען אַ לעבעדיגע אַהיים, ווי זאָגט די מאַמע: „אַז מע דערמאַהנט זיך אינ׳ם טוידט איז מען ניט זיכער מיט׳ן לעבן“...

IX.

מנחם־מענדיל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינע־שיינדיל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה והחכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי׳.

ראשית בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו הבריאות והשלום. השם יתברך זאל העלפען מע זאל תמיד הערען איינס פונ׳ם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

והשנית זאלסט וויסען, אז איך בין א גאנצע וואך געלעגען אין בוידעריק, דאס הייסט חלילה נישט מסוכן, נאר א פּאסקודנע שלאפקייט: איך בין געפאלען אויפ׳ן רוקען, קאן זיך נישט איבערקערען אויף דער אנדערער זייט; איצט איז מיר שוין אביסעל גרינגער. איך האב געמיינט די גאנצע וואך, אז איך וועל ארויס פון זינען: א קלייניגקייט, אבט טאג כסדר זיין אפּגעריסען פון דער בערזע, נישט וויסען פון קיין קורסען? עס האט זיך מיר נאר אויסגעוויזען, אז דארט קעהרט זיך איבער די וועלט! איה״ש מארגען־איבערמארגען פאהר איך שוין געוויס אין שטאדט אריין. דערווייל שרייב איך דיר א בריוועל, עס ווילט זיך מיר אביסעל דורכשמועסען מיט דיר און אגב דיר געבען א ריכטיגען חשבון, וואו איך האלט, זאלסט נישט מיינען אז איך „פלוטעווע״, אז איך בין חלילה פערדרעהט אדער איך בין גענארט. מיין „פּארטעפעל״ בעשטעהט אצינד כך הכל פון הונדערט פופציג שטיקלעך „פּוטיווּיל״, הונדערט שטיקלעך „טראנספּארט״, פינף „מאלצעווער״, פינף „ליליעפּוטלעך״ און פינף „וועגע־לעך״ אחוץ „פּרעמיעס״. מילא „פּוטיווּיל״ און „טראנספּארט״ איז ביי מיר פערקויפט אויף שפּעטער (מיט א דרייערל האנדגעלד), ווי באלד מע קויפט זיי ביי מיר אוים צום זמן — און אויסקויפען וועט מען זיי דאך געוויס — בלייבט מיר איבער אויף זיי ריין פערדיענסט נאך אלע הוצאות א רובעל פיער פינף טויזענד. חוץ לזה האב איך א פּאר צעהנדליגנ האבלעך״ אויף „פּוטיווּיל״ און אויף „מאלצעווער״, פּרימא בריוועלעך.

רעכנען איך האפען אויף זײ אויך א רובעל זיבעצעהן־אכטצעהנהונדערט; האסט דו שוין כמעט גוטע זיבעצענטויזענד רובעל, אויף די פינף „מאל-צעוועל" מוזמן רעכנען איך אויף טרפה'ס פיער טויזענד רובעל, ווארום עס וועט דאך זײן א חרפה, א בזיון, אויב זײ וועלען ניט שטעהן אין גיכען צום וועניגסטען צוואנציגטויזענד רובעל א שטיק, חאטש אפילו זײ האבען זיך די לעצטע טעג א קאפעלע אראפגערוקט; נאר דאס איז נישט מעהר ווי א מאניפארגעלע פון די פעטערבורגער „בלאנקיסטען", סברי זײ זאלען זיך קאנען „אפדעקען"! בלײבט איבער דער רעכטער שפיגעל: איך מײן די „לילעפוטלעך" מיט די „וועגעלעך"; דא איז א רײנער חשבון ווי גאלד: ביז „אולטימא" האבען מיר נאך אזוי גרויס ווי אכטצעהן טאג, און אזוי ווי די „לילעפוטלעך" הויבען זיך אויף הונדערט רובעל א טאג, האסט דו א קימא־לן פון אכטצעהן מאל הונדערט גע'כפל'ט אויף פינף, בעטרעפט דאס פונקט נײן טויזענד רובעל, און די „וועגעלעך"? זײ שפרינגען דאך אויף ק"ן רובעל א טאג, האסט דו אכטצעהן מאל ק"ן גע'כפל'ט אויף פינף, בעטרעפט דאס ניט קײן דרײצעהן טויזענד פינף הונדערט רובעל? הײנט וואו איז עפּיס „וואלגע"? „דניעפּר"? „דאן"? און שאר ירקות? הכלל, נאר קײן גרויסען בײטעל נעה איך מיר נישט, נאר איך רעכנען אלדינג, שוין נאך אלע הוצאות: „קארטאזש", „נגבה'זש" ארום און ארום, — קרוב צו פערציג פופציג טויזענד! השם יתברך זאל העלפען, דאס „אולטימא" זאל נאר אפּלויפען גלאט, וועל איך איה"ש „ראליזירען" אלע מײנע פאפירלעך און ויעל מיך „איבערקערעהרען" אויף דער אנדערער זײט", דאס הײסט איך וועל גיין „א לא בעס", ווערען א מוכר אויף אלדינג און וועל פערדינען געלד אויף דער „לינקער זײט"; נאך דעם וועל איך מיך א ווארף טהון צוריק „א לא האס" און ווידער א מאל האפען א גראבס. אזוי אז דער אויס-בערשטער זאל נאר וועלען, קאן פון די פופציג טויזענד ווערען מאה אלף, פון די מאה אלף רי"ש אלפים, פון די רי"ש אלפים—ת"ק, און אזוי ווײטער ביז א מיליאן. ווי אזוי זשע דען, נארעלע, ווערד מען א מיל-יאנשטשיק, א בראצקי? און וואס מײנסט דו איז בראצקי? א בשר ודם וואס עסט און טרינקט און שלאפט. איך האב איהם אלײן געזעהן, איך זאל אזוי זעהן אלדעס גוטס!... הכלל, זאלסט גאר קײן יסורים ניט האבען, זוגתי היקרה, איך האב מיך גוט צוגעקוקט צו דער „שפּעקולאציע" און בין געווארען אויף דער בערזע אזא חריף, אז מע קומט שוין א מאל צו מיר, ניעט קשה, מיט אײן עצה; מיט גאטס הילף איך פערשטעה דאס שפּיעל! און וואס דו גלויבסט נישט און הײסט מיר אפשנײדען, איז בײ

מיר קיין חדוש ניט. למאי חינקים? פארהאן ביי אונז א שפעגעלאנט, חינקים רופט מען איהם, זעהר א הייסער שפעגעלאנט און א מורא׳דיגער קארטענשפיעלער, ביי טאג שפיעלט ער אויף דער בערזע און ביי נאכט שפיעלט ער אין קארטען. האט זיך געטראפען מיט איהם א מעשה ערשט יענע וואך. עס האט זיך איהם ביי נאכט געחלומט א שלעכטע קארט, — א סימן אויף א בעס — איז ער אוועק קיין פעטערבורג און קיין ווארשא און האט אבגעשניטען אין איין טאג דעם גאנצען „פארטעפעל״; אודאי רייסט ער איצט נעבאך אויף זיך די האר! א מצוה אויף איהם! לאז ער ניט גלויבען אין חלומות! איך קוק שוין ארויס אויף מארגענדיגען טאג. געוואהר ווערען די קורסען; איך האב מיך בעשלאסען תיכף ווי באלד איך קום אין שטאדט אריין. זיין ביים יעקעלירער נאך דיין „בראש״ מיט די בארליאנטענע אוירינגלעך, און אז איך וועל נאר האבען צייט, האב איך מיך ארויב אויף „פאדאל״ איינקויפען דיר אביסעל וועש, טישטוכער, האנדטוכער און די קינדער אויף העמדלעך און נאך עפעס אין בעל־הבתיש־קייט אריין, נישט ווי דו זאגסט, אז איך האב דיך חלילה פערגעסען. און מחמת איך האב קיין צייט ניט מאך איך דאס בקצור. איה״ש אינ׳ם אנדערן בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות. לעת עתה זאל גאט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה, קוש די קינדער און גריס שווער און שוויגער און אלעמען בעזונדער גאר פריינדליך. און בעריל־בגימינען זאלסט דו זאגען פון מיינעטוועגען, אז ער זאל זיך אזוי ניט גרעמען צום הארצען, א ווייב איז א גאט׳ס זאך: — ה׳ נתן וה׳ לקח.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: וואס דו שרייבסט מיר מכח וואסילקאוו, האסט דו א פנים גארנישט פערשטאנען, וואס איך מיין. אזוי ווי מחמת איך טאר דא ניט זיין, ווייל איך ווערען א היגער קופעץ, קאן מען אנדערש נישט אויספיהרען, סיידען מען איז פריהער חאטש א האלב יאהר א וואסילקאווער נכתב. און קוים ווער איך א היגער, דינג איך איה״ש א דירה אויף פאדאל און נעם דיך ארויס אהערצוצו מיט די קינדערלעך אין א גוטער שעה. און וואס דו ביזט אזוי אויפגעטראגען אויף יעהופעץ, איז נאר דערפאר, ווייל דו קענסט נאך נישט די שטאדט מיט די היגע מענ־שען; מילא די שטאדט אליין שמועכט מען נישט, ס׳איז א צאצקעלע, און די מענשען די היגע זענען ממש גאלד און זילבער; ווייס איך חי־קומט דאס צו ארעם? די היגע מענשען זענען אלע אזוי מילד, אזוי צו־

געלאַזט, סײַ די מאַנסבילען, סײַ די נקבות... אין שטיקעל חסרון האָבען זײַ דאָ, וואָס זײ האָבען ליעב אַ קערטעל; קומט די נאַכט — נעמט מען זיך צו דער אַרבײַט און מע זיצט אַוועק ביז טאָג און מע שרײַט: „פּאַס“! די גרויסע שפּיעלען אין אַזאַ שפּיעל וואָס הײסט „פּרעפערענץ“, און די קלײנע שפּיעלען אין „סטוקעלקע“, אין אָקע, אָדער נאָר אין „מײַרעמעלע-קערטעל“.

ה. ב. י. ד.

X.

(שיינע־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם־מענדיל אין יעהופעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר״ר
מנחם־מענדיל נ״י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד. געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, בעלי היקר, זאלסט גאר נישט איבערשרעקען חלילה קיין שלעכטס, עס קומט דיר מזל טוב: דער בראטישעק דיינער, דיין בעדיל בנימין, האט שוין חתונה געהאט, אין א גוטער שעה, א מזלדיגער! ער האט קיין צייט ניט געהאט צו ווארטען אפילו גאנצע צוויי חדשים: ער איז אוועקגעפאהרען קיין בארדיטשעוו, פון וואנען מע בעציהט אויף דער גאנצער וועלט שטיפמאמעס, און האט אראפגעבראכט פאר זיינע קינדער א מאמע און דוקא א מיידעל פון א יאהר ניינצעהן! אזא יאהר, אזא מזל אויף אלע מזנסבילען, וואס פאר א פנים דאס האט! ווי זאגט די מאמע זאל לעבען: „בעסער זאלען מיר בלייבען נאך אייך אלמנות איידער איהר זאלט מאכען אונזערע קינדער פאר יתומים!" איך שטעל מיר פאר דיינע טרערען, מענדיל, ווען דו זאלסט מיך א שטייגער חלילה איבערלעבען, ניט דערלעבען זאלען דאס די יעהופעצער דאמעס! זיי וואלטען דיך בעפאלען ווי די בינען, איין אויסהאפעניש וואלט אויף דיר געקומען נאך פאר שלשים! עס וואלט געווען ביי דיר, ווי די מאמע זאגט: „א כשר'ער טאפ מיט א כשר'ען לעפעל". וואלסט שוין דעמאלט געקאנט בלייבען א יעהופעצער אויף אייביג! דו קנאקסט זאגסט דו, מענדיל? קנאק! פליה! שפרינג אין פייער! איך וועל צו דיר נישט פאהרען, איך זאל וויסען, אז דו ליגסט דארט אויפן טוידטען בעט! און דיינע פופציג טויזענד שרעקען מיך אויך קארג

וואס. ערשטענס, ביזט דו מיינער מיט די פופציג טויזענד, אזוי ווי אהן די פופציג טויזענד, און צווייטענס האבען ביי מיר דיינע פופציג טויזענד א ממש, פונקט ווי א שמעק טאבעקע, ווי זאגט די מאמע: „כל זמן דאס געלד איז אויפן פאפיער, איז דאס פאפיער". איך וועל דיר זאגען דעם אמת, בעלי היקר, אז דו האסט איצט ביד איבערצוצעהלען עטליכע קערבלעך און הילסט ווארטען ביז עס וועט ווערען דיקא פופציג טויזענד, ביזט דו אדער א משוגע'נער, אדער א גזלן, א רוצח, האסט קיין רחמנות נישט אויף דיין ווייב ביז הונדערט און צוואנציג יאהר און אויף דיינע קינדער. עס געפעלט מיר, ווי ער האדעוועט מיך מיט „זאווטריקלעך": מארגען וועט ער זיין ביים גאלדוואַרגער, מארגען וועט ער מיר קויפען וועש — אלץ אויף מארגען, נאר איינער! פאר מארגען לאז זיך גאט זארגען! דו קויף בעסער היינט. רייס אפ, האפ אריין, עס וועט זיין גלייך ווי געפונען! די מאמע מיינע זאל לעבען און געזונד זיין, זאגט גאנץ קלוג, זי זאגט: „וואס טויג דיר, טאכטער, מתנ"ת, טישטוכער, האנדטוכער? געלד, זאגט זי, לאז ער דיר שיקען! דער מלאך המות, זאגט זי, פרעגט נישט צי דער מת האט תכריכים". — איך וועל ווארטען נאך א פאר וואכען, ביז איך וועל מיך פיהלען אין גאנצען געזונד, דעמאלט ועץ איך מיך אויף, און פאהר, אם ירצה השם, אראפ צו דיר אהינצוצו, און דעמאלט בין איך דיר ניט מקנא. איך וועל דיר דארטען נאכגעהן פיס־טריט, איך וועל דארטען זיין אומעדום. איך בין דיר ערב אז דו וועסט אנטלויפען פון דארטען אין מיטען האלבע נאכט, ווי עס ווינשט דיר פון טיעפען הארצען

דיין באמת געטריי פרוי שיינה שיינדיל

XI.

(מנחם־מענדיל פֿון יעהופּעץ צו זײַן װײַב שײנה־שײנדיל אין כתרילעװקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שײנדיל שתחי'.

ראשית בין איך דיר מודיע אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום השם יתברך זאָל העלפֿען מע זאָל תמיד האָרכען איינס פֿונם אנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אָמן.

והשנית זײַ וויסען אַז עס טהוט זיך חשך! היינו עס איז אָנגעקומען פֿון פּעטערבורג אזעלכע קורסען, אַז ס'איז אונז אַלעמען פֿינסטער געוואָרען אין די אויגען; װי אַ דונער האָט דאָס אונז דערשלאָגען, װי אַ באָמבע! עס איז געוואָרען פֿינסטער אין אַלע קאַנטאָרען, ערד־ציטערניש אויף „קרעשטשאַטיק"! און תיכף נאָך פּעטערבורג האָט אויך וואַרשאַ געגעבען אַ זעץ אידרע קורסען! ס'איז געוואָרען אַ לויפערײַ, אַ בהלה, אַ פחד, אַ מהומה! די שפּעקולאַנטען זענען זיך צעלאָפען, אויסגעטריקענט געוואָרען, און איך אויך בתוכם. אוים בערזע! די קאַנטאָרען זענען געגלבען פּוסט, די באַנקירען פֿערזאָרגט, — ס'איז חורבן בית המקדש! שטעל דיר פֿאָר, זוגתי היקרה, אַז די „מאַלצעווער", וואָס איך האָב זיי געערבענט אויף טרפּה'ס צוויי טויזענד קערבלעך, האָבען זיך מיישב געוועזען און האָבען זיך אַראָפּגערוקט ביז נײַנהונדערט פֿופֿציג! צי למשל „פּוטיװיל": ניבער וואָלט איך זיך געערעכט אויף זײַ אַ מפּלה איידער זײַ זאָלען ווערען פֿון הונדערט אַכציג צוריק זיבעצן און זעכציג! פֿון „טראַנספּאָרט" שמועסט כען נישט; „טראַנספּאָרט איז גאָר אין דער ערד, קיינער נעמט דאָס נישט אין די הענד אַרײַן! — דאָס אייגענע איז מיט „וואָלגע", מיט „דאָן" און מיט אַלע אַנדערע פּאַפּירלעך. נאָר דאָס אַלסדינג איז נאָך גאָלד קעגען וואַרשאַ. אין וואַרשאַ איז גאָר אַן־אומגליק! זינט די וועלט שטעהט איז נאָך אַזאַ שחיטה נישט געשעהן ווי אין וואַרשאַ. וואַרשאַ איז זיך מישב און טהוט אַ שמיץ די „לילעפּוטען" פֿון צוויי טויזענד פֿיערהונדערט פֿופֿציג נאָר אויף זעכס הונדערט צוואַנציג! היינט „וועגעלעך"! זענען שוין געשטאַנען אַזוי שען, אַזוי פֿײַן, מיר האָבען געמיינט, אָט־אָט זענען זײַ דרײַ טויזענד קאַרבען! ווי־פֿיעל. מיינסט דו, שטעהען זײַ היינט? וועסט גאָר נישט טרעפֿען: פֿיערהונדערט שמאָר־

דאָוועגצעס! ווי געפעלט דיר אַ קורס? ס'איז עק וועלט! אַז אַך און וועה
איז ווארשאַ, זיך שוין אויסגעפיינט: געטריבען, געטריבען און פלוצים אין
מיטען דריגען — נאַ דיר אַ תתונה! פון וואַנען נעהמט זיך דאָס איבער-
קעהרעניש — ווייסט קיינער נישט: דער זאָגט דאָס, דער זאָגט דאָס.
עס וואַקסט פון געלד, דאָס הייסט, פון דעם וואָס עס איז נישט דאָ קיין
געלד. אויף דייטש רופען זיי דאָס אָן: „געלד מאַנגעל" און אויף אונזער
לשון הייסט דאָס פשוט: „נישטאָ אַ פרוטה". וועסט דו דאָך מסתמא
פרעגען: ס'טייטש, עס האָט זיך דאָך ערשט נעכטען געוואַלגערט אין אַלע
גאַסען? תיקו, בלייבט אַ קשיא! נאָר ווי אַזוי די מעשה איז, שפּעגעלאַנטען
זענען געוואָרען אָפּגעקאָכט און איך אויך בתוכם. איך וועל דיר זאָגען
דעם אמת, אויף פּעטערבורג פערדריסט מיך נית אַזוי ווי אויף וואַרשאַ.
מילא פּעטערבורג גאָר נישט, געהט זיך פּאַוואָלינקע, אַלע טאָג פאַלט דאָרטען
צוואַנציג-דרייסיג רובעל און געגוג; ס'איז חאָטש, ווי זאָגט ער, מעשה סוחר.
וואַרשאַ — קיין יוד זאָל דאָס נית קענען! — דאָס איז עפּיס אַ מין סדום,
רחמנא לצלן: נישטאָ דער טאָג וואַרשאַ זאָל נית געבען אַ ריס מיט ק"ן.
מיט רי"ש מיט שי"ן קערבלעך נידריגער, אַ פּאַטש נאָך אַ פּאַטש, אַזוי
אַז מיר זענען דאָ אַלע געבליבען פּרילישעט, גאָר קיין צייט נישט געהאַט
אפילו זיך אַרומצוקוקען! מיליאָנען קאָסט אונז אָפּ אָט דאָס וואַרשאַ, מיל-
יאָנען! גוואַלד, וואו איז געווען אונזער שכל? הלואי וואָלט איך דיך גע-
פאָלגט, זוגתי היקרה, וואָלט איך איצט אַרויסגעשטעלט דער וועלט דריי
פייגען; בראָצקי וואָלט צו מיר נישט געווען גלייך! נאָר מסתמא הייסט
גאָט אַזוי; ס'איז אַ פּנים נאָך נישט געקומען די רעכטע צייט... אַ שטיקעל
גליק, וואָס מיין באַנקיר, לאַנג לעבען זאָל ער, מאַהנט מיך חאָטש נישט
די עטליכע קערבלעך, וואָס איך בין איהם געבליבען שטעהן אין קאַנטאָר;
אדרבה, ער האָט אויף מיר רחמנות. ער זאָגט מיר צו אַז עס וועט זיך
אַביסעל פערבעסערען די צייט וועט ער אפשר זעהן מיר „צושאַרען",
איך זאָל אַרום איהם קאָנען אַ מאָל פערדינען אַ קערבעל... נאָר דערווייַלע
איז נישטאָ וואָס צו טהון. עס געהען אַרום אויף דער בערזע מתים.
נישט קיין שפּעגעלאַנטען; מעקלערס דרעהען זיך אַרום פּוסט און פּאַס;
ס'איז ביטער און פינסטער אַרום און אַרום; די „שפּעגעלאַציע", זאָגט
מען, איז אָפּגעשטאָרבען, קאָן שוין תהית המתים נישט אויפשטעהן;
נישטאָ צו וואָס זיך צו נעהמען, איך זאָל האָבען מיט וואָס, וואָלט איך מיך
נאָך פּאָרט יאַקאָש דורכגעשלאָגען. איבערגעוואַרט די שלעכטע צייט; דער
הימעל, ווי זאָגט ער, איז נאָך צו דער ערד נישט געפאַלען; נאַרישקייטען!

דאס הארץ זאגט מיר, אז עס וועט נאך זיין וואס צו טהון, גאט לעבט און יעהופעץ איז א שטאדט; אז נישט דאס איז דאס... נאר וואו נעמט מען קלינגערס? ווי זאגט די מאמע דיינע: „אז מע האט נישט קיין פינגער קאן מען נישט שטעלען קיין פייג"... איך האב מיך געפּרובט אנמומען א פּאר מענשעלעך מכח א גמילות־חסד'ל אויף א קליינער צייט, האבען זיי מיר געשווארען, אז אין שטאדט איז איצט ענג אין געלד, אפילו גאר ביי די גרויסע, איז ענג, ממש מע פאלט מיט'ן פּנים צו דער ערד, מע ציהט זיך אויס פאר א גראשען... השם יתברך זאל עפּיס א נס טהון מיט מיר: גזלנים זאלען אויף מיר אנפאלען און מיך הרג'נען, אדער איך זאל אזוי שטארבען געהענדיג אין גאס, ווארום, זוגתי היקרה, איך קען דאס שוין מעהר נישט איבערטראגען! סטייטש, סטייטש! אזוי פיין, אזוי שען געשטאנען אויפ'ן פּלאץ! געהאט ווי מע זאגט א פולע הימעל — און פּלוצים נא דיר! און מחמת איך בין זעהר דערשלאגען כאך איך דאס בקצור. איה"ש אינ'ם אנדערן בריעף ווע' איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות, לעת עתה זאל גאט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. שרייב מיר וואס מאכען די קינדערלעך זאלען לעבען און ווי געהט דיר אין געזונד, און גריס שווער און שוויגער און איטליכען בעזונדער גאר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: די וועלט זאגט א ווערטעל, אז נאך א שרפה ווערד מען רייך. איך מיין, אז נאך אזא מפּלה, ווי מיר האבען דא געזונד, קאן מען ערשט מאכען גאלדענע געשעפטען. ווארום ס'איז אלסדינג געווארען בחצי חנם. מע קאן היינט מאכען „האסלעך" מיט „פּרעמיעס" אויף די בעסטע „פּאפּירלעך" כמעט אהן געלד. איך זאג נביאות, און קאן דיר געהן שווערען, אז ווער עס וועט איצט אוועקגעהן קיין פּיטערבורג אדער קיין ווארשא עפּיס קויפען, וועט ער גליקליך ווערען? ווארום נאך אלע מעשות קאן איך מיך בערימען, אז איך פערשטעה דאס שפּיעל אין תוך אריין: צו דער „שפּעגעלאציע" בעדארף מען האבען נאר דריי זאכען: שכל, מזל און געלד. שכל, איז ברוך השם פאראן ביי מיר אזוי פיעל וויפיעל ביי אלע היגע שפּעגעלאנטען, מזל איז ביי גאט, און געלד? — געלד איז ביי די בראצקעס.

הנ"ל.

XII

(שיינע שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם מענדיל אין יעהופעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם מענדיל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, בעלי היקר, אז אייגענטליך וואלט איך דיר בעדארפט שרייבען גאר א סך, נאר איך האב דיר נישט וואס צו שרייבען, עס האט זיך שוין אויסגעלאזט ביי מיר שטאף, ווארום וואס וועט מיר ארויסקומען, אז איך וועל דיך שוין אריינלעגען אין דער ערד אריין חלילה לעבעדיגערהייד, עס וועט מיר רעגן עפּיס העלפען? איך בין דאך ניט בלומע־זלאטע וואס האט ליעב „עסען מאן"; איך וועל דיך נישט עסען, איך וועל דיר ניט זאגען קיין קרוםווארט, נישט איבערקערעווען די צונג אפילו, נאר איין זאך וועל איך ביי דיר פרעגען. א שלאק זאל אריין אין מיינע שונאים'ס ביינער אריין: זאג, צי האב איך דיר נישט געזאגט פריהער, אז עס וועט אזוי זיין דער סוף? זאג, צי האב איך דיר נישט געשריבען די גאנצע צייט: „אנטלויף, זאג איך, מענדיל, ווי פאר פייער! וואס טויג דיר, זאג איך, שמאטעס, פאפירלעך? ווי די מאמע זאגט: „זיץ אין דערהיים, וועסט דו נישט רייסען קיין שטיוועל". פאלגט ער מיך נישט! עס האט איהם צוגעקאוועט צו יעהופעץ! ער איז גאר די כפרה נאך די דארטיגע פיינע מענשלעך. די כפרה מעגען זיי שוין זיין פאר דיר און פאר מיר און פאר אונז אלע און פאר כל ישראל, נישט איך זאל מיך פאר זיי אויסציהען א גמילות חסד, געבען זאל זיי גאט גרינגע קרענק מיט כאליאריע קדחת אויף א גאנץ יאהר! ווי זאגט די מאמע זאל לעבען: „בעסער אנקומען צו עלינו איידער צום בעסטען מענשען"... אויף דיר איז מיר א חדוש, מענדיל, דו ווייסט דאך יא, וואס אין די הייליגע ספרים שטעהט געשריבען: „מיט גוואלד טהוט לעבען דער מענש און מיט גוואלד טהוט ער שטארבען", היינט וואס רעדסט דו נארישקייטען? ס'איז אלסדינג פון גאט, דו זעהסט דאך ווי דער רבונו של עולם

פיהרט מיט דיר. עס זאָל זיך דיר נישט גלוסטען קיין גרינגע פויגעלעך אין יעהופּעץ! אַ יוד בעדאַרף האָרעווען, פאַרשוואַרצט ווערען און געבען אַ ווייב ברויט! אָט איז נחמיה אויך אַ לייטישער יונגערמאַן, אַ יודיש־ספר — לאָם איך האָבען אַזאַ יאָהר! פון דעסטוועגען טהו אַ קוק, ווי אַזוי ער ווערד אויסגעריסען, פאָהרט אויף אַלע ירידים, גיעהט צו פוס, קריכט אין דער ערד אַריין, האָרעוועט ווי אַנ׳אייזעל. עס קאָן זיין, ער וואָלט אָפּשר אויך געוואָלט, אַזוי ווי דו, אַרומגעהן מיט׳ן שטעקעלע איבער יעהופּעץ, אויך נישט טהון קיין האַנד אין קאַלטע וואַסער, אויך האַנדלען מיט שמות, אויך שליטלען זיך קיין בויבעריק און אויך קוקען ווי די יעהופּעצער דאַמעס שפּיעלען דאָרטען אין דער גוטער שפּיעל „פּעדריל־מערדיל”. האָט ער אָבער זיין אייגענם אַ ווייב וואָס זי הייסט בליומע־זלאַטע. בליומע־זלאַטע אַז זי טהוט נאָר איין קוק אויף נחמיה׳ן, נעמט איהם שוין אָן דאָס לשון: ער פערשטעהט זי שוין אויפן וואונק. אַנו לאָז איהם גאָט געבען אַזאַ זין, ער זאָל קומען למשל פון יאַרמעלינעץ און נישט ברענגען איהר קיין מענטעלע, קיין היטעלע, קיין זאָנטיקעל, מיט צרות, מיט שלעק איהר אין האַרצען! וואָס זשע? אַזוי ווי איך קום אָפּ נאָר דערמיט וואָס דו שרייבסט מיר אַלע מאָל: אָט קויפסט דו מיר דאָס, אָט קויפסט דו מיר דאָס — און ביז עפּיס וואָס — לאָזט זיך אויס אַ בוידעם! נאָר דו מיינסט אוודאי, אַז איך געה אויס נאָך דיינע מתנות? איך דאַרף זיי אויף כפּרות, דיינע בראָשען מיט דיינע בּאַרליאַנטען! אַבי לאָם איך דערלעבען זעהן דיך געזונדטערהייד! עס גלויבט זיך מיר נאָר נים, אַז דו לעבסט! הייַנטיגע נאַכט האָט זיך מיר געחלום׳ט די באָבע צייטיל עליה השלום, פּונקט אַזוי ווי זי איז געוועזען, נישט געמינערט, דריבער וואָלט איך שוין געוואָלט דערלעבען זעהן דיך געזונדטערהייט און אַלם פריהער, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס היינט און אַלע מאָל

דיין באמת געטריַיע פרוי **שיינה שיינדיל.**

מיליאנען.

(סוחרים, מעקלערס און שפעקולאנטען).

„מילאנען"

(סוחרים, מעקלערס, און „שפעגעלאנטען")

I.

(מנחם־מענדיל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינע־שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי' עכב"ב.

ראשית בין איך דיר מודיע אז איך בין ב"ה בקו החיים והשלום, השי"ת זאל העלפען מע זאל תמיד הארכען איינס פונ'ם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות—אמן.

והשנית זאלסטו וויסען, אז איך בין שוין אויס „שפעגעלאנט". כ'האב א שפיי געטהון אויף דער „שפעגעלאציע", קיין יוד זאל זי ניט קענען! זי האט מיך אויסגעטוטשעט ווי א קרחת, מיך געמאכט גרוי און אלט! א ווערטעלי אויסצורעדען, וואס מיר האבען דא איבערגעטראגען! עס איז געווארען א תל פון יעהופעץ, איין איבערקעהרעניש אויף דער בערזע, חשך אין אלע ווינקעלעך, ווי נאך א מלחמה, נאך ערגער ווי ניט היינט געדאכט אין אדעס! עס איז געקומען אויף אלעמען א מפלה, א בהלה. דער עולם האט אנגעהויבען שטארק צו באנקראטירען און איך אויך בתוכם. אלע טאג האט זיך געלאזט הערען א נייער אנזעץ. אנזעצען—איז נאר אריין אין דער מאדע! וואס דארפסט דו מעהר, גרויסע באנקירען, בערען, האבען אנגעהויבען צו מאכען פליטה. דעם ערשטען פעטשאטעק האט געמאכט יענער באנקיר, וואס דורך איהם פלעגען מיר אלע געהן מיט אונזערע „פאפירלעך" קיין פעטערבורג און ווארשא. און א שעינעם

המאָרגען קום איך אַריין אין קאַנטאָר, איך האָב געהאַט בײַ איהם צו שטעקען מיט אַ פּאָר „סאַלצעװער" און מיט עטליכע „פּוטיװילעװער" אַקציעס װאָס איז איהם אַרויסגעקומען פון מיר אַ קלײנער דעפערענץ. איך הויב מיך אָן נאָכצופרעגען װאו איז ער ערגיץ דער פּריץ? זאָגט מען מיר: הלך לעולמו — ער איז שוין לאַנג אין אַמעריקאַ! הקצור ס'איז געװאָרען אַ געװאַלד, מע האָט זיך באַלד אַ נעם געטהון צו דער אײזערנער קאַסע און מע האָט געפונען דאָרט אַ פלעשעל טינט מיט אײן אַלטען אָפּגעריבענעם גילדען און נאָך מיט אַ רעכעל דערצו. דער אַנדערער האָט איבערגעלאָזט אין דער אײזערנע שאַפע אַ גאַנצען פּאַק מיט אַלטע לוחות מיט עברי־טײַטש פון שנת תרל"ג ביז הײַנטיגעם יאָהר, און איז אַװעק קײן ארץ ישראל. דער דריטער, נאָר אַ גרויסער באַנקיר, האָט נישט באַנקראָטירט, נאָר גלאַט נזוק ונהרג געװאָרען מיט עטליכע מיליאָן אין אײן װאָך און איז געבליבען בײַם נאָמען. נאָר די בראָצקע'ס זענען קײַם מיט נסים אַרויסגעשפּרונגען גרינג. אײן מאָל פאַר אַלע מאָל, איך האָב אַרויסגעזעהן, אַז ס'איז ניט באַשערט, העלפט נישט קײן חכמות! אַ שטיקעל גליק װאָס איך האָב מיך בעצײַטענס אַרומגעקוקט און האָב מיך אַ װאָרף געטהון אויף אײן אַנדער פּרנסה, אַ בכבודע פּרנסה, היינו איך בין איצט געװאָרען אַ מעקלער, פּשוט אַ מעקלער. טאַקי דאָ אין יעהופּעץ אויף דער בערזע. פאַרהאַן אין יעהופּעץ מעקלערס קײן עין־הרע, אַזוי פיעל װי שטערען אין הימעל, מיט װאָס בין איך ערגער פון זײ? דאַכט זיך איך האָב אויך הענד און פּים און אַ נאָז מיט אויגען גלײַך מיט אַלע יודען, און אַזעלכע מיוחסים װי איך איז דאָ אַסך, פון דעסטװעגען שטעהט זײ אָן נעמען דאָס שטעקעל און געהן מעקלערן. די גרויסע תורה, װאָס מע בעדאַרף דאָ האָבען? אַבי מע קאָן זאָגען אַ ליגען, און דערצו אַז מע איז נאָך אַ שטיקעל עזות פּנים אויך, קאָן מען שוין זײַן אַ מעקלער, און אַדרבה װאָס מעהר ליגנער און װאָס מעהר עזות פּנים איז אַלץ מעהר מעקלער: מענסט מיר גלויבען, פאַרהאַן דאָ אין יעהופּעץ מעקלערס, װאָס קאָטאָרי בײַ איך אין כתרילעװקע װאָלט זײ אָנגעשטאַנען זײַן בעהעלפערס אָדער בעלי־עגלות, זײ קאָנען זיך קוים חתמ'נען, און פון דעסטװעגען זעהסט דאָך, װי זאָגט די מאַמע דײַנע: „אַז גאָט װיל שיסט אַ בעזעם". מע בעדאַרף נור אָנטהון אַ װײַס העמד מיט אַ שענעם קאַפּעליש, קריכען, שמעקען, חאַפּען אַ װאָרט, אַלויף אַהער אַ שפּרונג אַהין — „פּאַזשאַלעטי קאַרטאַזש!" „קאַרטאַזש" הײַסט מעקלערײַ, „שחיטה געלד". ס'איז דאָס אַ זיסער גראָשען אַט דאָס „קאַרטאַזש"! אהן קאָפּ

דרעהעניש, אָהן בויכוועהטאג! אט האב איך געחאפּט ערשט נעכטען א פּופּציגער „קארטאזש", זאל מיך אזוי ווייסען א בייזע וועטשערע מיט דיר איינאיינעם ווי איך ווייס פאר וואס! איך האב געמאכט צעהנטויזענד פּוד צוקער גרינג, נאך גרינגער ווי אויסרויכערן א פּאפּיראס, דאס הייסט נעמאכט האבען אנדערע, נאר איך בין ארייגעשפּרונגען אין מיטען. הקצור, איך האב מיט גאטס הילף געחאפּט א פּופּציגער! אז גאט העלפט, עס געהט אוועק אזוי איין האלב יאָהר, שטעל איך מיך צוריק אויף די פיס און ווער דער אייגענער ווי פריהער, ווארום ביי אונז אין יעהופּעץ שפּיעלט דאס געלד די גרעסטע ראלע; דער מענש אליין איז בלאטע, יחוס וויל מען דא נישט וויסען. מעגסט זיך זיין ווער דו ווילסט און וואס אין דער קארט — אבי געלד! און מחמת איך בין פערנומען און האב קיין צייט ניט מאך איך דאס בקצור. אי"ה אינ'ם אנדערן בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות. לעת עתה לאז גאט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדער זאלען לעבען און שווער און שווינגער און איטליכען בעזונדער גאר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: שרייב מיר, איך בעט דיך, וואס הארכט זיך זיך עפּיס ביי אייך, צי געהען רעגענס, און וואס מאכען די בערעקעס און צי ס'איז פאראן עפּיס א סך זשוקלעך? איך בעדארף דאס זעהר נויטיג וויסען און וואס גיכער!

הנ"ל.

II.

(שיינה שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם מענדיל אין יעהופעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר
מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע
גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר
צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, מיין זיס לעבען, א מיתה-משונה,
א חלי-רע, אויף מיינע שונאים! דו רוצח, דו טיטוס, דו גזלן איינער, דו
ווייסט אז דיין ווייב איז געלעגען טוידט-קראנק, נאך דער רעפעראציע
וואס דער שענער דאקטאר האט מיר געמאכט, אויף דיינע יעהופעצער
בעלי-בית'טעס געזאגט געווארען, אז קוים וואס איך פלאגטע מיט די פיס,
און די קינדער דיינע, האב איך צו טהון מיט זיי, צייהנדלעך, העלזלעך,
בייבלעך, — דיפטעריט מיט שלעק מיט צרות אויף מיינע שונאים'ס קעפ!
ווי אזוי שווייגט מען אפ אזא צייט און מע שרייבט נישט אריין קיין בריוועל?
ממה נפשך: ביזט דו געשטארבען — שרייב, אלא דו לעבסט נאך, בע-
דארפסט דו דאך אוודאי שרייבען! נאר געה טענה זיך אוים מיט א חושים,
ווי זאגט די מאמע מיינע זאל טאקי לעבען און געזונד זיין: „גיבער וועט
זיך א שכור אויסניכטערן, איידער א נאר וועט קליגער ווערען". מאל
דיר, אז אך און וועה, אז שיינה-שיינדיל-ברוך-הערש-לאה-דוואסים בעדארף
האבען א מאן א מעקלער! נאר ס'איז אבער אלץ כדאי: זיין א מעקלער,
א בייגעל-טרעגער, א הונט-שלעגער — אבי אין יעהופעץ, איינגעזונקען זאל
דאס ווערען! היינט שרייבסט דו מיר אז דו האסט געחאפט א פופציגער
ביי דער איצטיגער שענער פרנסה דיינער און דו האפסט, אז דאס חאפסט
דו אלע טאג א פופציגער. נישט אלע מאנטאג איז פורים. דו מיינסט,
ס'איז דיר דאס אמאליגע אדעסער „לאנדאן", מיט די „פאפירלעך", מיט
די „פיפערנאטערס" מיט די אלע איבעריגע גליקען דיינע, וואס ליגען
מיר נאך עד היום אין מעם? נאר איינער, עס וועט דיר פופציג מאל
ארוים די אויגען פונ'ם קאפ איידער דו וועסט דערלעבען זעהן דעם אנ-
דערן פופציגער! און אויסערדעם גלויב איך עפים גלאט ניט אן די יע-
הופעצער פערדינענסטען, וואס הויבען זיך אן תמיד מיט א גליק און לאזען

דיך אויס מיט אַ בוידעם. און וואָס דו שרייבסט מיר, אַז דו ביזט גליקליך וואָס דו ביזט ניט אַראָב פונ'ם זינען, זאָג איך דיר אַז פון דיינע דבורים זעה איך דאָס ניט אַרויס; עפּיס רעדסט דו מיר ניט צו דער זאַך. דו פרעגסט זיך נאָך אויף בערעקעס און צי עס געהען ביי אונז רעגענס? וואָס דען האָסט דו געוואָלט, — עס זאָל זומער לעבען שיטען אַ שניי? און וואָס געהער זיך אָן מיט אַ מאַנסביל בערעקעס? און וואו האָסט דו היינט בערעקעס? ביי אונז קאָכט מען אַ באָרשט פון ראָסעל, אָדער פון שטשאַוועל, בערעקעס איז ערשט העט־העט אַרום סוכות! היינט פרעגסט דו זיך עפּיס נאָך אויף זשוקלעך? וואָס פאַר זשוקלעך אויף דיר? נאַ דיר גאָר זשוקלעך! קאַרג האָט מען פון די וואָנצען, דאַרפען מיר נאָך זשוקלעך! נו פרעג איך דיך אַליין, אין יעהופּעץ זיצסט דו, צוקער מאַכסט דו, פּופּציגערם האָפּסט דו, — פעהלט דיר נור בערעקעס, רעגען און זשוקלעך? ביזט עפּיס אַ מבין דערויף? נאָר די מאַמע זאָל טאַקי לעבען און געזונד זיין זאָגט זעהר גלייך: „אַ משוגענער שלאָגט פרעמדע פענסטער, נישט קיין איינגענע"... לכן פאָלג מיך, מענדיל, וואַרף אַוועק די נאַרישע וועלט, און אויב דו האָסט נאָך עפּיס פונ'ם פּופּציגער נעם און קום צו־פאָהרען אַ היים, און אויב ניט וועל איך דיר אַרויסשיקען אויף דער הוצאה. דערמאָהן דיך, אַז דו האָסט אַ ווייב ביז 120 יאָהר און קליינע קינדער, וואָס קוקען אַרויס אויף דיר אַלע טאָג, און לאָז די וועלט אויפהערען צו טהון מיט מיר, און לאָז מיר אויפהערען ברענען מיין פּנים, ווי עס ווינשט דיר פון גוטס און אימער גליק דיין באמת געטריע פרוי

שיינה שיינדיל.

יאָ פאַר וואָס פרעגסט דו ניט. וואָס הערט זיך עפּיס אין דערהיים? אַ פּנים עס אַרט דיך ווינציג וואָס, וואָס די מאַמע מיינע האָט אָבגעלאָזט דעם שדוך מיט מיין שוועסטערל? דו מיינסט, איבער געלד האָט זיך דאָס צעגאַנגען? געלד איז אַ חוץ אַ מעשה, נאָר גענומען האָט זיך דאָס דערפון, וואָס דער מחותן איז דאָ געוועזען אויף שבת, האָט זיך מיט איהם די מאַמע צעווערטעלט, איהם געגעבען אָנצוהערעניש, אַז ער שטאַמט פון קצבים, געזאָגט אַ ווערטעל, אַז פון איין אָקס קאָן מען מעהר ווי אָק־סענפלייש ניט פערלאַנגען וכדומה אַזעלכע שטעכווערטלעך, איז ער גע־קומען אַהיים, אַ מכה איהם, און האָט אָבגעשיקט די תנאים, און דערוויילע איז געבעך נחמה־ברײַנדיל דאָס דריטע מאָל „אויס כלה און ווידער אַ מויד".

III.

(מנחם־מענדיל פון יעהופּעץ צו זײַן װײַב שײַנע־שײנדיל אין כּתרילעװקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שײנה שײנדיל שתחי׳.

ראשית בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען מע זאָל תמיד הערען אײנס פון׳ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אָמן.

והשנית זײַ װיסען, אַז דו האָסט ניט רעכט צעקײַעט װאָס איך האָב דיר געשריבען. זאָלסט גאָר קײן יסורים ניט האָבען װאָס איך בין געװאָרען פון אַ שפּעגעלאַנט אַ מעקלער, ס׳איז גם זו לטובה. איך בין נישט אײנער אין יעהופּעץ. פאַרהאַן בײַ אונז קײן עין־הרע אַ סך מעקלערס, מעקלערס פון צוקער, מעקלערס פון אַקציעס, מעקלערס פון ברױט, מעקלערס פון געלד, פון הײַזער, פון אימעניעס, פון װעלדער, פון מאַשינעס, פון בערלינעס, פון קלעצער, פון פאַבריקעס, פון זאַװאָדען, פון באַהנען, און װאָס אַ מויל קאָן אױסרעדען און װאָס דאָס האַרץ פערגלוסט — איז דערױף דאָ אַ מעקלער... עס װערד דאָ נישט געמאַכט קײן שום געשעפט אָהן אַ מעקלער. און יעדער מעקלער קומט אָן צום אַנדערען מעקלער, װאָרום דער מעקלער האָט אַ קונה און יענער מעקלער האָט אַ מוכר, קומט דאָס אױס אינאײנעם אַ זיװוג; הײַנט מאַכט זיך אָפט, אַז צו איטליכען מעקלער טשעפּען זיך צו נאָך צװײ דרײַ מעקלערס, טהײלען זײ זיך אַלע מיט׳ן „קאַרטאַזש” חלק כּחלק, און אַז מע קאָן זיך ניט אײנטהײלען מיט די חלקים, איז אָדער מע פערלאָזט זיך אױף מענשען, אָדער מע טהוט װי מע פּלעגט טהון אין אַדעס. דאָס הײסט מע „קאָמפּעזירט” מיט פּעטש... הײַנט פערשטעהסט דו שױן דעם ענין המעקלערײַ? נאָר די גרעסטע מעקלערס פון אַלע זענען די צוקער־מעקלערס, װאָרום אַלע צוקערן געהען דורך זײערע הענד, זענען זײ מאסף ממון, פאָהרען מיט אײגענע קאַרעטעס, זיצען אין בױבעריק אױף דאַטשעס, שפּילען אין קאָרטען און האָבען „סאָדערזשאַנקעס מיט שאַנשענעטקעס”... הכּלל איך האָב אַרױסגעזעהן, אַז מעקלערײַ איז דאָס בעסטע געשעפט, װאָרום װאָס האָט אַ מעקלער אײנצושטעלען? ממה נפשך האָב איך געטראָפען, װעט יענער פערדינען געלד, אַלא ניט, װעלען מיר בײדע ליגען אין דער ערד! אמת דו ביזט גערעכט, נישט אַלע

שאַנ חאַפּט מען פּופּצינגערס. איך האָב פון דעם ערשטען געשעפט אָן ריבה עתה מעהר נישט געמאַכט גאָר נישט, און דער פּופּצינגער איז צעקראָכען געוואָרען אין איין כהרף עין, וואָרום אַ בעל־חוב בין איך געווען אַז די האָר זענען נישט מיינע, און אַ פּאָר קערבלעך האָט איך צעטהיילט גמילות חסדים, און איך זיץ שוין ווידער אָהן אַ גראָשען. נאָר וואָס רעדען? איך האָף אַז איך וועל אם־ירצה־השם מיט'ן אויבערשטענס הילף מאַכען אַ געשעפט אין גיכען און דעמאָלט וועל איך דיר צושיקען עטליכע קערבלעך דורך איין אַנווייזונג. און וואָס איך פרעג דיך מכח רעגענס איז אַ פּשוטער שכל: ווייל צוקער, פערשטעהסט דו, מאַכט מען דאָך פון בערעקעס, און בערעקעס בעדאַרפען האָבען רעגען, אַנדערש קאָנען זיי ניט וואַכסען. לכן פרעג איך דיך, צי עס געהען ביי אייך אָפטער רעגענס. נאָר הלוואי זאָל גאָט געבען, אַז קיין רעגען זאָל בעסער נישט געהן, און די זשוקלעך זאָלען עסען די בערעקעס אויף וואָס די וועלט שטעהט, וואָרום ווי באַלד אַז עס וועט ניט זיין קיין בערעקעס, וועט דאָך ניט זיין קיין צוקער, און אַז עס וועט ניט זיין קיין צוקער, וועט צוקער זיין מיט גאָלד גלייך, וועלען די „שפּעגעלאַנטען" מאַכען געשעפטען, די מעקלערס וועלען פערדינען געל"ד און איך אויך בתוכם. און מחמת איך בין פאַרנומען און איך האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקצור. לעת עתה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדערלעך און איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: וואָס דו שרייבסט מכח דיין שוועסטער, איז אויב זי איז נאָך נישט קיין כלה האָט איך פון איהרעטוועגען אַ חתן איין אַנטיקעל, טאַקי פון היעיע און דוקא אַ בחור, חאָטש אפילו נישט קיין יונגער, טאַקי רעכט אין די יאָהרען, שוין מיט אַ גרוליך בערדעל. קיין גביר איז ער ניט. נאָר אַ מלאכה אין דער האַנד האָט ער, היינו ער איז אַ מעקלער און רייבט זיך אַרום צוקער. אַט דער שדוך איז פּאַר איהר אָנגעמאָסטען, ווייל דער בחור איז זעהר אַ שטילער בחור. אויב עס לעגט זיך דיר אויפ'ן מח, קלאַפּ מיר אַ דעפּעש, אָדער שרייב מיר אַריין אַ סטקריטקע, וועל איך מאַכען מע זאָל זיך צענויפפאָהרען.

ה״ב״ל.

IV.

(שיינה-שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם-מענדיל אין יעהופעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, גיב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, וואס עס האט זיך מיר געחלומט יענע נאכט און היינטיגע נאכט און א גאנץ יאהר זאל אויסגעהן צו מיינע שונאים'ס קעפ! א גרולה אויף דער באבע — אז עס וועט ניט געהן קיין רעגען, וועט ניט זיין קיין בערעקעס, און אז עס וועט ניט זיין קיין בערעקעס וועט ניט זיין קיין צוקער, און אז עס וועט ניט זיין קיין צוקער, וועט ער דאמאלס פערדינען געלד; פונקט די מעשה מיט'ן ציגיינער און מיט'ן בער! און וואס וועט זיין, מענדיל, אז איך וועל דיר אנזאגען א בשורה, אז ביי אונז גיסען אלע טאג שלאקס רעגענס, און די בערעקעס וואקסען מיט רוחות און קיין זשוקלעך איז ביי אונז נישטא, חוץ וואנצען מיט טאראקאנעס—וועט דיר שוין זיין גרינגער? גאט זאל מיר טאקי אזוי העלפען ווי איך האב דאס געוואוסט פריהער, אז פונ'ם פופציגער האסט דו שוין א גוט-אויג נישט קיין געלד. איך האב געוואוסט פריהער, אז דו וועסט גיכער צעטרענצלען די עטליכע קערבלעך אויף גמילות חסדים, איידער נעמען אויפ'ן קאפ אז דו האסט א ווייב ביז 120 יאהר. גמילות חסדים? קרענק וואלט איך זיי געגעבען מיט צרות מיינע, ווארום אז דו וועסט בעדארפען צו זיי אנקומען מיט א גמילות חסד, וועסט דו זעהן, אז קיינער וועט ניט זיין אין דערהיים, ווי זאגט די מאמע: א „נעמעראווער איז ניט קיין געבעראווער און א גוטער ברודער איז נאר ביז צו דער קעשע-נע"... נאר ווער איז שולדיג ווען ניט איך אליין? א קלייניגקייט, מע ניט אזוי נאך א מאן! ער ווייסט דען וואס צו טהון פאר גרויס ראסקאש? ער דרעהט זיך דארט ארום אין יעהופעץ ווי א גראף, עס פעהלט איהם נור רעגענס מיט זשוקלעך, און איך ליג דא ווי א הונד בעגראבען, שלים-שלימזול אויף יערען טריט! נעהם א קינד, משה הערשעלי ברענען זאל

עֶר, פּאַלט דאָס און האַקט זיך איבּער אַ ליפּ; האָב איך אַ פינגערעל מיט שפּריצלעך, גנבה'ט דאָס אוועק בּיי מיר די דינסט — עס געהט קיין עין-הרע פון אַלע זייטען, ווי זאָגט די מאַמע: „קוקט אָן דאָס גליק, גיט אויס די פּאַמעניצע" ... נו בּין איך נישט געריעבּט געווען וואָס איך האָב דיר געזאָגט, אַז ניט אַלע מאָנטאָג איז פּורים און אַז קיין פופציגערס וואַלגערן זיך נישט? און מכּח דעם שענעם שדוך, וואָס דו לעגסט פיר פאַר מיין נחמה בּריינדלין, מעג ער זיצען דאָרטען אין געהאַקטע וואונדען, דער אַלטער בּחור דיינער מיט דער גרויער בּאָרד; ניט דערלעבּען וועט יעהופּען, אַז מיר זאָלען פון דאָרטען אַ שדוך טהון! מע רעדט איהר ווייסט דו וועמען? טאַקי דעם ערשטען חתן איהרען; ער האָט זיך מיט'ן ערשטען ווייבּ גע'גט און איצט שרבגט ער זיך ווידער אַ מאָל צו מיין שוועסטערל, זי איז איהם אַ פּנים שטאַרק געפעלען, דעם שאַרלאַטאַן! נאָר ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבּען: „גלייבּער מיט אַ היימישען גנב איידער מיט אַ עם-דען רב" ... און ווי בּאַלד דער שדוך וועט ווערען, אַזוי שטעלט מען בּאַלד אַ חופּה, און לאָס איך זעהען, אַז דו וועסט ניט קומען צו נחמה בּריינדלין אויף דער חתונה, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק דיין בּאמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

אונזער קאַפּיל, האָט זיך ווידער אַ מאָל געזאָגט דעם פּסוק, אָנגעזעצט אָפשר דריי הונדערט קערבּלעך און איז שוין ווידער אַ פּטור אין שטעדטעל. און בּעריל דעם פעטער מנשה'ס האָט ווידער אַ מאָל געטראָפען איין אומגליק, ער איז אָפּגעבּרענט געוואָרען אָפשר אויף אַ הונדערטער און נעמט עס דריטהאַלבּען הונדערט קאַרבּען; נאָר מיר דאַכט, אַז דאָס איז שוין בּיי אונז די לעצטע שרפה אין שטאָדט, וואָרום ס'איז אַסבּרה, אַז די חברה „יאַקער" האָט שוין אויפגעהערט סטריבּירען יודישע הייזער מיט יודישע קליימען אין בּתרילעווקע. און מרים בּילה האָט זיך מישב געווען וואָס טויג איהר אַ פּאַרוק, אַ מעהר וועט זי געהן פּאַרמאַלנע מיט די האָר; גלייבּט זיך צו אונזער גביר'ס שנור, אַ מכּה זיי, וואָס שפּיעלען מיט יונגע לייט אין קאָרטען, נאָר איך האָב פיינד יענעם צו בּערעדען ווי זאָגט די מאַמע: „האָב אין זינען זיך, וועסטו פערגעסען אין יענעם" ... און שרייבּ מיר למען השם וואָס הייסט דאָס „שאַרעזאַנקעס" מיט „שענזעשעטקעס", וואָס איז דאָס און וואָס דאַרף מען דאָס?

V.

(מנחם-מענדיל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינע שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה שיינדיל שתחי׳ עכב״ב.

ראשית בין איך דיר מודיע, אז איך בין ב״ה בקו החיים והשלום, השם יתברך זאל העלפען מע זאל תמיד הארכען איינס פונם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

והשנית זאי וויסען, אז דו האסט געטראפען, דאס צוקער-געשעפט איז פאר מיר טאקי קיין געשעפט נישט: ערשטענס, איז פון די גרויסע צוקערמעקלערס נישט אויסצושטעהן; איידער מע טהוט זיך א ריהר, פליהט אונטער דער גרעסטער פון אלע צוקערמעקלערס און חאפט אויס פון אונטער די הענד, חאטש ער איז א גרויסער גביר, און געה לאך איהם צום „ונתנה תוקף". ווערסט דו דאך פרעגען: היתכן? וואו איז יושר? זאלסט דו וויסען, אז אזעלכע קשיות אין יעהופעץ פרעגט מען נישט; יושר איז דא נישט קיין מטבע; קיין „צוליעב" מיט קיין „רחמנות" איז דא נישטא; דאס איז איין מאל אוועק. צווייטענס, פרעג איך דיך, וואס איז דאס פאר איין עסק אט דאס צוקער-געשעפט, אז כאטש ווי נאכט בעדארפסט דו קוקען אויפ'ן הימעל און בעטען גאט, אז א טאג זאל געהן א רעגען און א טאג זאל נישט געהן קיין רעגען? הכלל, איך האב ארויסגעזעהן, אז דער עסק איז נישט פאר מיר; מע בעדארף זיין א גרויסער עזות-פנים, דעם לוח מאכען מיט דער בלאטע, און דעם שפעקולאנט איינדרינגען, אז ער פערשטעהט נישט פון דאגען א היין, און אזוי לאנג רעדען, ביז עס זאל איהם נמאס ווערען הערענדיג און עס זאל איהם בעשלאגען א קאלטער שווייס... איין גאט איז אבער יודע דעם אמת, אז איך קאן דאס נישט, איך האב ליעב צו פערדיענען א קערבעל בכבוד. מיט גאטס הילף, איך האב איצט א געשעפט אין די הענד, ווייס איך אז ס'איז א געשעפט; היינו איך געה ארום געלד, איך מאך הלוואות, שקאנטע, דאס הייסט, איך לייה און פארלייה געלד אויף וועכסעלעך, דאס הייסט איך שקאנטיר דער וועלטס וועכסלען, און דווקא אויף בעלי-בתישע פראצענטען, ווי זאגט ער, ווינציגער פערדיענט אבי געשלאפען רוהיג. דאס איז אזא מין עסק, וואס מע גיט דיר אפ כבוד פון אלע זייטען, ווארום אז מע בעדארף האבען די

קלינגערס, ווערד מען ווייך ווי טייג, מע קריכט אין דער ערד אַריין און מע זאָגט צו דעם מעקלער גילדענע בערג... אָט האָט מיר גאָט צוגע־שיקט איינעם אַ געוועזענעם משׂכּיל פֿון בּאַרדיטשעוו, איך האָב מיך מיט איהם בּאַקענט אויף דער אַכסניא וואו איך שטעה — אַ זעלטענער יונגער־מאַן מיט אַ גילדענעם כּאַראַקטער. ער זאָגט מיר צו, אַז אויב איך מאַך איהם היינט אַ קרעדיט פֿון אַ צעהן־פֿונפֿצעהן טויזענד קערבּלעך, וועט ער מיך אַזוי שׁען בּעפֿרידיגען, אַז איך וועל פֿערשפּאָרען זיין אַ מעקלער... און הגם איך האָב איהם בּיז אַהער קיין געלד נאָך נישט געקריגען, נאָר צו גאָט אַ האָפֿנונג, אַז איך וועל אם־ירצה השם מיט גאָט'ס הילף געוויס קריגען... אַלע מעקלערס וואָס דרעהען זיך דאָ אַרום געלד, ווערען גליקליך, פֿאָהרען אַרוים מיט אייגענע פֿערדלעך. אין אייגען פֿערד־און־וועגעלע, זאָלסט דו וויסען, איז אַ סגולה צו פּרנסה, ווארום דאָ, אין יעהופּעץ, האָט מען פֿאַר אַ שׁען פֿערד־און־וועגעלע אַ סך מעהר דרך ארץ ווי פֿאַר אַ מענשען... און מחמת איך בּין פֿאַרנומען און האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בּקיצור. אם־ירצה השם אינ'ם אַנדערן בּריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבּען אַלסדינג בּאריכות. לעת עתה לאָז גאָט געבּען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדערלעך און שוועגער און שוויגער און איטליכען בּעזונדער נאָר פֿריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: וואָס דו שרייבּסט מכּח קאָפּיל'ס אַנזעץ האָט דאָס בּיי מיר אַ שׁענעם פּנים קעגען די היגע אַנזעצען! אַ סוחר, וואָס האָט נאָך ניט אַנגעזעצט קיין דריי מאָל, הייסט דאָ גאָר קיין סוחר ניט. אַ מאָל פֿלעגט דאָ זיין אַ מאָדע, אַז איין אַנזעצער האָט געמוזט מאַכען איין אַפּטריט; היינט איז שוין געוואָרען אויס מאָדע אַנטלויפֿען. דאָ הייסט דאָס גאָרניט „אַנזעץ"; דאָ הייסט דאָס „ער צאָהלט ניט", דאָס הייסט ער וויל ניט צאָהלען און רוף מיך קנאַקניסעל! — און וואָס דו פֿרעגסט זיך נאָך וואָס בּאַדייט „זאָדערזאַנקעס מיט שאַנשענעטקעס"? אויף לשון־קודש הייסט דאָס „פּלגשים" און בּלשון אשכּנז רופֿט מען דאָס „קעפּסווייבּער". נאָר מעגסט מיר גלויבּען בּנאמנות, אַז עס קריכט מיר אין דער לינקער פּאה...

הנ"ל

VI.

(שיינה־שיינדיל פון כתריל׳עווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדיל אין יעהופּעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר״ר מנחם מענדיל נ״י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס גלייכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אַז פון דיינע זיסע בריוולעך האָב איך שוין, כ׳לעבען, אַ געשוואָלען האַרץ, געשוואָלען זאָלען ווערען, די שונאים ווי אַ באַרג. אָט ערשט ביזט דו, דאַכט זיך, געווען אַ צוקערמאַכער, פּלוצים גאָר אַ בעל הלוואה, — וואו האָסט דו גענומען געלד? און אַז גאָט האָט דיר שוין יאָ אַמאָל געהאָלפען עטליכע קערבלעך, בעדאַרפסט דו זיי טאַקי צעפּלעכטען אין דער ניך? האָסט דאָך מיר אַליין ערשט ניט לאַנג געשריבען, אַז ווי באַלד עס פאַלט דיר אַריין אַ ביסעל געלד, אַזוי חאַפּסט דו און שיקסט מיר צוּרוּיס דורך איין אַנווייזונג. וואו זענען דיינע ווערטער? נאָר די מאַמע זאָל לעבען און געזונד זיין איז טאַקי גערעכט; זי זאָגט מיר: „טאָכטער מיינע, פון דאָרט קיין געלד זאָלסט דו גאָר ניט וואַרטען, וואָרום פונ׳ם בית־עולם צוריק טראָגט מען נישט, ובפרט, זאָגט זי, פון דער שענער לייטישער שטאָדט יעהופּעץ, ברענען זאָל זי! איך האָב דיר שוין, זאָגט זי, לאַנג געזאָגט דאָס ווערטעל: „היט מיך גאָט פון באַרדיטשעווער נגידים, פון אומעניער חסידים, פון קאָנסטאַנטינער משרתים, פון מאָהליווער אַפּיקורסים, פון קאַמעניצער חאָדאָטאַיעס, פון יעהופּעצער הולטייעס...״ זאָג אָפשר, אַז זי איז אומגערעכט? נאָר וואָס גערט איהם אָן אַ ווייב, וואָס גערט איהם אָן קינדער? טאָג ווי נאַכט, טאָ דאָס, טאָ דאָס! קאָרג האָט מען געהאַט צו טהון פאַר אַ יאָהרען ניט הײַנט געדאַכט מיט דער קאָפּיקע, וואָס מיר האָבען געמיינט, אַז משה הערשעלי

האט איינגעשלונגען, איז ער זיך מישב יענע וואך (נור א רוח ניט קיין קינד!) און טראגט זיך שיער נישט אפ אויף יענער וועלט. געווען געזונד און שטארק. פלוצים — איך זעה מיין קינד איז אויס קינד; האלט דאס קעפעל אויף א זייט און שרייט נישט מיט זיין קול. „וואס איז דיר, זוהנעניו, גאלד מיינער, זאג וואס טוט דיר וועה?" ווייזט ער מיט'ן הענדטעל אויפ'ן לינקען אויער און שרייט; איך שטיק איהם, איך קוש איהם. איך קנייפ איהם, איך האלז איהם — ער האלט אין איין שרייען. ערשט אויפ'ן דריטען טאג האב איך געבראכט דעם דאקטאר, פרעגט ער מיך, דער חכם, צי האב איך געקוקט דעם קינד אין אויער אריין? זאג איך: נישט נור געקוקט, איך האב שוין אפילו געדרילעוועט מיט א שפיזעל און מע זעהט נישט גאר נישט! פרעגט ער מיך: וואס האבען מיר געגעסען היינטיגען שבת? זאג איך: וואס עסט מען ביי יודען שבת — רעטיך, ציבעלקעס, פעטשאי, קוגעל — וואס ווילט איהר נאך? זאגט ער צו מיר: אפשר האט איהר געקאכט פאסאליעס, אדער ארבעס, אדער איין אנדער מין אויבסט? זאג איך: ס'איז א משל! אז מיר האבען געגעסען ארבעס, דעריבער בעדארף דאס קינד האלטען דאס קעפעל אויף א זייט און שרייען? מאכט ער צו מיר: ווי באלד איהר האט געהאט אין שטוב ארבעס, האט זיך אייער קינד מסתמא געשפיעלט מיט'ן ארבעס רויערהייט אזוי לאנג, ביז ער האט אויף קאטאוועס אריינגעלעגט זיך איין ארבעסעל אין אויער אריין, האט דאס ארבעסעל אנגעהויבען ביים קינד אין אויער צו שפראצען און צו וואכסען... בקצור ער האט געבראכט צו טראגען א גאנצע מאשין, אפגעמוטשעט דאס קינד נעבאך א האלבע שעה און האט ארויסגענומען פונ'ם אויער א גאנצע זשמעני מיט ארבעס! נא דיר נאך, טאמער איז קארג! די גאנצע וועלט פרעסט ארבעס צוזעצטערהייט און גאר נים, און ביי מיר בעדארף זיין מיט נסים, ווי זאגט די מאמע זאל לעבען: „א שלים-מזל פאלט אויף גראז און צעשלאגט זיך די נאז". לכן, בעלי היקר, וואס טויג דיר הלוואות, האבען צו טהון מיט באַרדיטשעווער שווינדלערס, אגוזעצערס, נעם צונויף בעסער די עטליכע קערבלעך און קום צו פאהרען א היים, וועסט געפינען דא אויך א געשעפט, ווי זאגט די מאמע: „פאר געלד קריגט מען אללעס חוץ קדחת". ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק דיין באמת געטריייע פרוי

שיינה שיינדיל.

וויבט דו, וואס איך וועל דיך בעטען, מענדיל? שרייב מיר נישט

פון דײַנע יעהופּעצער שאַרלאַטאַנעס מיט זײַערע קעפּסױרבער — איך װיל ניִשט האָרכען זײַער טרפהנ׳עס נאָמען אפילו. לאָזען זײַ דיר דאָרטען ברענען אויפ׳ן פײַער! הער בעסער, װאָס בײַ אונז האָט זיך פּערלאָפען פאַר אַ מעשה: לוי משה מענדים זוהנדעלע, „באָריש״ רופט מען איהם, נאָכ׳ן זײַדען רב בערישעל עליו השאָלעכץ, אַ טהײַערער שײַנעץ, ער מעג זײַן די כפרה פאַר אונזער משה הערשעלי׳ן אלע מינוט, איז זיך מישב יענע װאָך און קומט אַרײַן מיט צװײַ שמשים צו ליבע משה מרדכי׳ס אין קלײַט אַרײַן און רופט זיך אָן צו ליבעס טעכטערל פײַגעלען („פאַניטשקע״ האָט זי זיך גאָר אַ נאָמען געגעבען!): „פאַניטשקע, נשמה מײַנע, װײַז נאָר אַהער אַ פינגער!״ געהט פאַניטשקע און װײַזט אַ פינגער, נעמט ער און טהוט איהר אָן אַ פינגערעל און רופט זיך אָן צו די שמשים: „זײַט עדות, רבותים, אַז איך האָב זי מקדש געװעזען כדת משה וישראל!״ איז געװאָרען אַ געװאַלד, אַ ליאַרעם, אַ געפּילדער. ליבע איז געפאַלען חלשות, די גאַנצע שטאָדט איז זיך צונויפגעלאָפען אויף זײַער בײַז װאונדער, עס האָבען זיך אַרײַנגעמישט מענשען, מע איז געלאָפען צום רב, זאָגט דער רב, ער מוז איהר געבען גט: זאָגט אָבער פאַניטשקע, אַז זי װיל ניט קײַן גט, זי איז אין איהם פאַרקאָכעט שוין פון לאַנג, אַ בײַז פאַרליאַפּעניש בײַ זײַ, אײן אָפּגעערדטע זאַך נאָך פון אמאָל — װאָס זאָגסט דו אויף איהר טאַטען? ניט זײַן מײַנע צרות אויף זײַער קאָפּ?

VII.

(מנחם־מענדיל פֿון יעהופּעץ צו זײַן ווײַב שיינה־שיינדיל אין כּתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שײַנדיל שתחי׳ עכב״ב.

ראשית בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפֿען מע זאָל הערכען איינס פֿונ׳ם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות—אָמן.

והשנית זײַ וויסען, אַז דאָס געלד־געשעפֿט איז אַ קבצנישער עסק. הלוואה איז אפילו נישקשה, נאָר וואָס דען? אַז גאָט העלפֿט מיט אייגען געלד נישט מיט פֿרעמדס; מע לויפֿט און מע לויפֿט און ס׳איז אַרויס־געוואָרפֿען! אַז אַך און וועה איז שוין דעם, וואָס באַדאַרף אָנקומען צו דער לאַסקע פֿון די היגע בעלי־הלוואות, די אַלע באַרדיטשעווער, די זווינִיצער און די שפּאָלער פּראָצענטניקעס, וואָס וואַקסען אָהן רעגען, ווי קראָפּיווע... און אפילו די גרויסע שוין, כּלומר׳שט די באַנקירען, איידער אָנקומען צו זײַ איז אויך גלײַכער שוין זיצען אין דערהיים און שנײַדען „קאָמפּאָנעס״... הכּלל איך האָב אַ שפּײַ געטהאָן אויף דעם געלד־געשעפֿט און האָב מיך גענומען צו הײַזער. וואָס עפּיס צו הײַזער? ווײַל דאָ, אין יעהופּעץ, איז הײַנט געוואָרען אַ נײַע „שפּעקולאַציע״—הײַזער. דו קענדרסט אוודאי מיינען, אַז אין יעהופּעץ קויפֿט מען אַ שטוב אַזוי ווי בײַ אײַך אין כּתרילעווקע? האָסט דו אַ טעות. דאָ אין יעהופּעץ אַז מע קויפֿט אַ שטוב טראָגט מען זי באַלד אַוועק אין באַנק און מע נעמט אויף איהר געלד, נאָכדעם פֿערזעצט מען זי און מע נעמט נאָך אַ מאָל געלד; נאָכדעם פֿאַרדינגט מען די דירות און מע נעמט ווידער אַ מאָל געלד. הכּלל, מע קויפֿט אַ שטוב אָהן אַ גראָשען געלד און מע ווערד למזל אַ בעל־הבית. וועסט דו דאָך פֿרעגען, ווי באַלד אַזוי, קאָן דאָך איטליכער האָבען אַ שטוב? איז דער תּירוץ: וואו נעמט מען איין אַדערויף?... אוודאי ווען גאָט העלפֿט מיר, איך פֿיהר אויס דאָס געשעפֿט, וואָס איך דרײַ־

מיך אצונד, (איך האלט איצט ביי מאכען א פאר הייזלעך) קויף איך מיר דעמאלט אליין א הייזעל (אויף דיין נאמען) פאר א קערבעל צוואנציג טויזענד, און וועל נישט אריינלעגען קיין דריי צעבראכענע גראשענס, ווארום אט האסט דו דעם חשבון אויבען אויף: 15,000 גיט מיר ארוים די באנק. 6,000 נעם איך ארויס פון דער צווייטער זאקלאדנע, בלייבט מיר נישט איבער קיין טויזענד קערבלעך אין קעשעני? האב איך שוין צושטייער אויף הוצאות אויך; היינט וואו איז דירה געלד און שאר ירקות? פון וואנען דען מיינסט דו וואכסט מען אויס א גביר אין יעהופעץ? און מחמת איך בין פארנומען און איך האב קיין צייט ניט מאך איך דאס בקצור; אם ירצה השם אינ׳ם אנדערן בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות. לעת עתה לאז גאט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה; גריס די קינדערלעך און איטליכען באזונדער גאר פריינדליך

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: וואס דו בעשרייבסט מיר די מעשה מיט לוי משה מענדים זוהנדעל, וואס ער האט מקדש געווען ליבעס טאכטער, איז דאס ביי מיר פון די קליינע חדושים. דא אין יעהופעץ איז מען זיך נוהג נור מיט פארליבעניש, חתן כלה מוזען פריהער א פארליבעניש, אנדערש איז דער שדוך קיין שדוך ניט. דא טרעפט זיך אפטמאל, אז א מאן ווארפט אוועק א ווייב און פארליבט זיך אין יענעמס ווייב, אדער א ווייב ווארפט אוועק איהר מאן און פארליבט זיך אין יענערס מאן, און דאס ווייב פון יענעם מאן פארליבט זיך אין יענערס ווייבס מאנס ווייב, איך מיין אין יענעם׳ס ווייבס מאן — מע פערבייט זיך מיט די יוצרות, שלי שלך ושלך שלי... ס׳איז ניט כתרילעווקע, ס׳איז יעהופעץ...

הנ״ל.

VIII.

(שייגה־שיינדיל פֿון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדיל אין יעהופּעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר
מנחם־מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פֿון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אויף דער וועלט, אַז אַ יונגערמאַן זאָל נעמען און אַוועקוואַרפען ווייב און קינדער, שווער און שוויגער, און אַוועקלאָזען זיך אין אַ פֿרעמדער שטאָדט און פֿאַרנעמען זיך אַלע מאָל מיט איין אַנדער געשעפֿט: אָט איז ער אַ צוקער־מאַכער, אָט איז ער אַ בעל הלוואה און אָט ווערד ער נאָר אַ בעל־הבית פֿון איין אייגענעם מויער אין יעהופּעץ אָהן אַ גראָשען געלד. ס'איז טאַקי כּדאי כ'לעבען! איידער צו האָבען אַ שטוב און זיין אויף איהר שולדיג מעהר וויפֿיעל זי איז ווערטה, איז גלייכער זי זאָל פֿריהער פֿאַרברענט און פֿאַרשרפֿה'ט ווערען אינאיינעם מיט אַלע הייזער אין יעהופּעץ. אַ גליק וועט מיך טרעפֿען, אַז ער וועט מאַכען אַ געשעפֿט און וועט פֿאַרדינען געלד, וועט ער מיר קויפֿען אַ הייזעל אויף מיין נאָמען. וואָס טויג מיר הייזלעך? דו שיק מיר בעסער געלד, וועל איך מיר שוין געפֿינען וואָס צו קויפֿען, ווי זאָגט די מאַמע זאָל געזונד זיין: „געב מיר נור אַהער דאָס ברויט, אַ מעסער וועל איך מיר אַליין געפֿינען"... עס איז נור איין אָנשיקעניש, אַ נוט אויג אויף מיר און געוואַלד! דאַכט זיך, איך וויים, איך בין אויך אַזאַ יודישע טאָכטער ווי בלומע־זלאַטע, און אַזוי שען אויך ווי זי, און אַזוי קלוג און ציקאַווע ווי זי אַ וודאי, פֿאַר וואָס זשע, געוואַלד. פֿאַר וואָס קומט דאָס מיר, אַז איך זאָל האָבען אַזאַ וויסט פֿינסטער מזל און בלומע־זלאַטע זאָל ווערען וואָס אַ טאָג גרעבער ווי לענגער, אייגע־

דארט און אויסגעדיוועט זאל זי ווערען, ליעבער גאט! נאר צוריק שמועסענדיג, וואס האב איך איינגענטליך, צו בלומע־זלאטען? אויף מיין ערד געהט זי נישט ארום? לאז זי זיין געזונד און שטארק און זיך עלטערן מיט איהר נחמיה'ן און מיר לאז גאט העלפען אין מיין שטייגער. ווי זאגט די מאמע: „בעסער זיך געוואונשען איידער יענעם געשאלטען"... נישמעהר, ס'איז מיר נור א וועהטאג צו זעהן ביי לייטען, ווי מע לעבט און ווי מע טהוט זיך אן, און איך בעדארף זיצען איין אלמנה חיה און ארויסקוקען אויף מיין שענעם ברויטגעבער, מאמער וועט איהם דארט טרעפען דאס גליק! א גלח וועט פארלירען און ער וועט געפינען, וועט ער מיר מוערן א מויעד אין יעהופעץ! נישט דערהארען וועט דאס נאך יעהופעץ, איך זאל מיך צוליעב דיינע שענע לייט, וואס בייטען זיך מיט די ווייבער, מפקיר זיין און אוועקלאזען זיך צו דיר אהינצוצו, אראפוארפען פון זיך דעם פארוק און ווערען ביי דיר א קעפסווייב, — דעם קאפ זאלען זיי ברעכען, רבונו של עולם אויפ'ן גלייכען וועג, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

„מע בעדארף נים זיין שען, זאגט די מאמע, מע בעדארף נים זיין קלוג, מע בעדארף נור האבען מזל". נעם א שטייגער, מיין ברײנה־ביילה'ן און נעם רחל דער מומע דבורה'ס. די איז שען ווי די זון אום תמוז און יענע איז זוויער ווי עס.ג. זיצט ברײנה ביילה נעביך א מיידעל און רחל האט חתונה און נעמט א חתן, עפיס א שלים־מזל פון יאמפעלע און דוקא א פיינעם, איין ערליכען, א שטילען, דאס הייסט נארעשעוואטע, נאר פון א גרויסען יחוס. ער האט, זאגט מען, א שוועסטער א משומדת. דער חסרון וואס ער איז א ביסעל נישט קיין געזונדטער, האט ער אבער קיין מורא נים פאר'ן פריזיוו. א פארגעניגען אנצוקוקען אט דאס פארעל! זי מיינט ס'איז נישטא קיין קליגערס, און ער מיינט אז ס'איז נישטא קיין שענערס, ווי זאגט די מאמע: „נישט דאס איז ליעב וואס ס'איז שען, נאר דאס איז שען וואס ס'איז ליעב".

IX.

(מנחם-מענדיל פון יעהופעץ צו זײַן װײַב שײַנה-שײנדיל אין כתרילעװקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שײַנה שײנדיל שתחי' עכב"ב

ראשית בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ב"ה בקו החיים והשלום, השם יתברך זאָל העלפען מע זאָל תמיד האָרכען אײנס פונם אַנדערן נור גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

והשנית זײַ װיסען, אַז דאָס געשעפט פון הײַזער איז בלאָטע. איך האָב מיך בעצײַטענס אַ נעם געטהאָן צו אַנדערע מסחרים, צו „אימעניעס" (גיטער). אימעניעס — דאָס איז גאָר אײן אַנדער מין מסחר! ראשית, בעדאַרף מען דערצו נישט רײַסען קײַן שטיװעל; מע שרײַבט אַרײַן אַ בריװעל, מע שיקט אװעק אײן „אָפּיס", יענער פאָהרט זיך דורך, קוקט אָן די ערד און עס װערד מיט גאָטס הילף אַ געשעפט. און והשנית האַנדעלט מען ניט מיט קײַן זלידנים, מיט קײַן קבצנים; מע האָט צו טהון מיט פריצים, פּאָמעשטשיקעס, פירשטען, גראַפען. װעסט דו דאָך מיך פרעגען: װי קום איך צו גראַפען? איז דריגען אַ גאַנצע מעשה! אַזױ װי דו װײסט דאָך אַז איך טאָר ניט זײַן היע... און עס טרעפט זיך אַז פּאָליציע קומט אַ מאָל בײַ נאַכט אױף דער אבסניא בודק חמץ זײַן, ניט אונז די בעל הבית'טע פריהער אַ ידיעה, בכדי מיר זאָלען זיך באַצײַטענס צעגעהן װי זאַלץ אין װאַסער, דער קײַן בױבעריק, דער אױף דער דעמיעװקע און דער אױף דער כלאָבאָדקע... נאָר אַ מאָל טרעפט זיך, אַז די בעל הבית'טע אַלײַן װײסט אױך ניט װען עס װעט זײַן די בהלה, איז דעמאָלט װעהר ניט גוט! יענע װאָך ליגען מיר אַזױ אַלע אורחים און שלאָפען, דערװײַל האָרכען מיר מע קלאַפּט. שפּרינגט אַראָפּ די בעל הבית'טע אין אײן ציטערניש און רופט זיך אָן צו אונז: „יהודים בלאַ, קריכט אין שטרױ!" — איז געװאָרען אַ שפּרינגערײַ מיט אַ בעהאַלטערײַ: װער אין קעלער. און איך — אױף מײַן אַלט אָרט, אױפ'ן בױדעם — און באַלד

נאָך מיר נאָך איינער, אַ יודעל פון קאַמעניץ. ליגענדיג אַזוי אין געהאַקטע וואונדען אויפ'ן בוידעם, הער איך ווי דאָס יודעל נעבאַך קרעכצט.

— וואָס קרעכצט איהר? פרעג איך איהם שטילערהייד. „אַז אַך און וועה איז צו מיר, זאָגט ער, מיינע פאַפּירען האָב איך געלאָזט צוקאָפּענס! איך האָב מורא פאַר מיינע פאַפּירען!“ — וואָס פאַר פאַפּירען? מאַך איך צו איהם. — „אוי, מאַכט ער, זעהר נויטיגע פאַפּירען! טרעפען אָן בלי גוזמא אפשר אַ האַלבען מיליאָן!“. איך האָב דערהערט אַ האַלבען מיליאָן, האָב איך מיך שטילערהייד צוגערוקט צו מיין יודעל און פרעג איהם: — ווי קומט צו אייך אַזוי פיעל פאַפּירען און וואָס איז דאָס פאַר אַ מין פאַפּירען? „ס'איז אימעניעס, מאַכט ער צו מיר, איך האָב אי מעניעס אין וואָהלינער גובערניע, גרויסע אימעניעס, מיט די בעסטע רעמאַנענטען, פערד און אָקסען און שאָף אָהן אַ שיעור, מיט וואַסערמיהלען, מיט גוראַלניעס, מיט הויפען שאַרפּע, אויסגעצייכענטע גערטנער מיט אַלדעס גוטס!“ דערהערט אַזעלכע דבורים, רוק איך מיך צו מיין יודעל נאָך נעהנטער:

— ווי קומט צו אייך אַזוי פיעל אימעניעס מיט אַזאַ גוטס? „די אימעניעס, מאַכט ער צו מיר, זענען נישט אויף מיין מיסט געוואַקסען געוואָרען, די אימעניעס זענען פּריצישע אימעניעס, נאָר איך האָב זיי אויף דער האַנד, דאָס הייסט, איך בין פון זיי דער פאַרקויפער, דאַרויף מייקל בין איך געקומען אַהער צו פאָהרען, געבראַכט מיט זיך אַלע פאַפּירען, די אָפּיסען פון זיי. — ווי מיינט איהר, איך וועל חלילה ניט האָבען קיין שאָדען?“ — חס ושלום, זאָג איך, ווער דאַרף דאָס פרעמדס? דער אויבערשטער זאָל העלפען מע זאָל חלילה ניט פערקריכען, זאָג איך, אַהער צו אונז אויפ'ן בוידעם, און דערוויילע טהו איך איהם אַ טאַפּ פון יענער זייט: — נו, האָט איהר עפּיס געמאַכט היינ מיט אייערע אימעניעס? „גיין, מאַכט ער, לעת עתה נאָך גאָר ניט, איך האָב מורא פאַר די היגע מעקלערס. זיי זענען, זאָגט מען, גרויסע ליגנערס, האָבען ניט אין זיך קיין וואָהר וואָרט! אפשר ווייסט איהר אַ מעקלער פון אימעניעס, נאָר אַ רעכטער מעקלער זאָל זיין, דער עיקר איין ערהליכער, ניט קיין ליגנער“? — אָך, זאָג איך, מיט'ן גרעס טען כבוד! איך אַליין, זאָג איך, בין אַ מעקלער פון אימעניעס, דאָס הייסט זאָג איך, קיין אימעניעס האָב איך נאָך אויף מיין לעבען ניט אויס געמעקעלט, נאָר גאָר ניט זאָג איך, הלואי זאָל גאָט צושיקען אַ קונה, איז קיין מלאכה ניט צו מאַכען אַ אימעניע אויך. „איך זעה: מאַכט ער צו מיר, אַז איך האָב צו טהון מיט איין אמת'ן מענשען און מיט איין ערהליכען מאַן, גיט זשע מיר די האַנד תקיעת כף, אַז צווישען אונז וועט דאָס

בלייבעָן, וועָל איך איבעָרגעָבעָן אַלסדינג, וואו די אימעָניעָס מיינעָ ליגעָן, און וואָס ביי מיר געָפינט זיך". הקצור מיר האָבעָן מיט גאָטס הילף געָמאַכט אַ געָשעָפט, דאָס הייסט מיר האָבעָן געָשלאָסעָן שותפות אויף אַלעָ געָשעָפטעָן, עָר לעָגט אריין אין שותפות אַלעָ זיינעָ אימעָניעָס און איך לעָג אריין מיינעָ קונים. נאָר מחמת איך בין פעָרנומעָן און האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקצור; אם ירצה השם אינ'ם אַנדעָרן בריעף וועָל איך דיר שרייבעָן אַלסדינג באריכות. לעת עתה לאָז גאָט געָבעָן מיט געָזונד און מיט הצלחה. גרים די קינדעָר זאָלעָן לעָבעָן און איטליכעָן בעָזונדעָר גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: די בהלה וואָס ס'איז געָוועָן אויף דעָר אכסניא איז געָוועָן איין אומזיסטעָ בהלה. דאָס האָט איינעָר עָפּיס אַ שכן על פי טעות געָקלאַפּט צו אונז אין פעָנסטעָר און מיר זעָנעָן זיך אומזיסט צעָלאָפּעָן. גאָר דאָ זעָהט מעָן אַרויס, ווי אַזוי דעָר אויבעָרשטעָר פיהרט אַזוי איז גוט. למשל, ווען דעָר שכן זאָל ניט געָוועָן קלאַפּעָן אין פעָנסטעָר, וואָלט ניט געָוועָן קיין בהלה, און איך וואָלט ניט געָוועָן אויפ'ן בוידעָם, און וואָלט מיך ניט בעָקעָנט מיט דעָם קאַמעָניצעָר יוד, און וואָלט ניט געָוואוסט פון קיין אימעָניעָס און פון קיין גראַפעָן. עָס פעָהלט איצט נור איין שטיקעָלעָ הצלחה!

X.

(שיינה שיינדיל פון כתריליעווקע צו איהר מאַן מנחם מענדיל אין יעהופּעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר
מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אַז איך האָב בעקומען אַ הוסט, אויף דיינע יעהופּעצער „מאַדאַמען" געזאָגט געוואָרען, איך טרינק שוין ציגענמילך, איך בין שוין געוועזען ביים דאָקטאָר אויך. אין די פּאָר יאָהר האָבען די דאָקטוירים ביי מיר אויסגעצאַפּט געלד, זיי מעגען דאָס אויסקרענקען מיט דער אַפּטהייק אינאיינעם! אַ שטיקעל גליק וואָס עס האָט זיך געעפענט ביי אונז נאָך איין אַפּטהייק און מע קען זיך דינגען! מזל טוב דיר מיט דיין נייעם מסחר, מיט די אימעניעס און מיט די גראַפען! בראָש וואַרפט ער זיך מיט געשעפטען, אַלע טאָג אַ נייעס. געווג וואָס ער איז אַזאַ בריה און אַזאַ גרויסער מוצלח, פערעבענדיוועט ער נאָך און זוכט חסרונות, ווי זאָגט די מאַמע: „אַז דאָס מיידעל קאָן ניט טאַנצען, זאָגט זי די כלי זמר קאָנען ניט שפּיעלען". איך האָב מורא, מענדיל, דו וועסט אַזוי לאַנג פּרובען מיט געשעפטען, ביז דו וועסט אָנהויבען אַרומטראָגען שוועבעלעך צו פערקויפען, אַזוי ווי געציל דער מומע סאָסים, וואָס האָט זיך אַוועקגעלאָזט קיין אַמעריקאַ; געמיינט אַז דאָרט האַפּט מען דעם קאָטער, צום סוף שרייבט ער היינט אַזעלכע בריוולעך, אַז אפילו אַ שטיין קאָן דאָס ריהרען. ער שרייבט, אַז דאָרט, אין אַמעריקאַ, מוז יעדער איינציגער אַרבייטען מיט דער נשמה, אלא ניט מעג ער געשוואָלען ווערען פון הונגער, וועט אידם קיינער ניט געבען קיין שטיקעל ברויט; אַ שען לאַנד, ברענען זאָל דאָס מיט דיין יעהופּעץ אויף איין פייער! אַ מצוה

אויף אייך אַ גרויסע, ווי זאָגט די מאַמע: „אַז מע האָט ברויט זאָל זיך ניט גלוסטען קיין צוקערלעקיך". הלוואי זאָל גאָט אַ נס טהון איך זאָל חאָטש ניט הערען פון דיר אין גיכען, וואָס מע הערט פון געציל דער מומע כּאָסים און נאָך מיט מעהר פרישקייט, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

„הימעל און ערד, זאָגט די מאַמע, האָבען געשוואָרען, אַז קיין פערפאַלענע זאַך זאָל ניט מעהר זיין אויף דער וועלט!" ס'איז אַראָפּגעקומען צו אונז אַ טשינאָווניק פון דער גובערניע און זוכט און נישטערט, ער וויל זיך דערגרונטעווען, וואו איז אַהין געקומען דאָס געלד, וואָס משה מרדכי האָט אָפּגעזאָגט אויף עולמות? שקצים האָבען געמסרט, אַז דאָס געלד איז געבליבען ביים גביר און דער גביר ווייזט אַ חשבון, אַז ס'איז אַוועק! וואוהין איז דאָס אַוועק? מיט'ן ווינט און מיט'ן רויך... הלוואי ער זאָל חאָטש האָבען אויף זיך ריכטאַנסקי ראַטע, ליעבער גאָט!...

XI.

(מנחם־מענדיל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי׳ עכב״ב.

ראשית בין איך דיר מודיע אז איך בין ב״ה בקו החיים והשלום, השי״ת זאל העלפען מע זאל תמיד הארכען איינס פונ׳ם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות—אמן.

והשנית זיי וויסען, אז איך האב שוין אימעניעס אויף אריבער א מיליאן, איך האב אזעלכע אימעניעס, וואס זענען א חריפות, מע זעהט דאס גארניט! וועסט דו דאך מיך פרעגען: ווי קומט צו מיר אזא גוטס? וועסט דו הערען: אז איך בין ארויסגעקומען אויף דער בערזע מיט מיין שותף פון קאמעניץ און האב אויסגעפויקט, אז איך האב צו פארקויפען אימעניעס, האבען זיך א שאט געטהון מעקלערס, וואס האבען אויך אימעניעס צו פארקויפען, און מיר האבען געמאכט א געשעפט, היינו, מיר האבען געביטען אימעניעס אויף אימעניעס, דאס הייסט, מיר האבען זיי געגעבען „אפיסען" פון אונזערע אימעניעס, און זיי האבען אונז געגעבען „אפיסען" פון זייערע אימעניעס, איז דאך ממה נפשך: וועלען מיר מאכען זייערע אימעניעס, וועלען מיר דאך אוודאי פארדינען געלד, וועלען זיי מאכען אונזערע אימעניעס, וועלען מיר ווידער פארדינען געלד, — סאי וסאי דערלעגען וועלען מיר שוין ניט! הכלל איך האב מיך אריינגעחאפט אין דער חברה מעקלערס און בין געווארען מיט גאטס הילף א מעקלער צווישען די גרויסע, און איך זיץ שוין אינוועניג ביי „סעמעדעני", ווי אלע, ארום די ווייסע מורמעלשטיינערנע טישלעך, ווי אין אדעס, און איך טרינק קאווע מיט פוטערגעבעקס, אזוי איז דא דער מנהג, אלא ניט, געהט צו א מענש און טרייבט ארויס. דא ביי „סעמעדעני" איז די רעכטע בערזע. עס קומען זיך צונויף אהער די גאנצע וועלט מיט מעקלערס, עס איז דא שטענדיג א געשריי, א טומעל,

אַ הו-האַ, ווי להבדיל אין שול: אַלע רעדען, לאַכען, מאַכען מיט די הענד. אַמאָל קריגט מען זיך, מע אַמפּערט זיך און נאָכדעם לאָזט מען זיך, מחמת בײַ׳ם טהײלען זיך מיט׳ן „קאַרטאַוש" איז תמיד פאַרהאַן טענות מיט פּרעטענציעס, מיט פּאַרלאָזעניִשען, מיט קללות, מיט פײַגען, מיט פּעטש, און איך בין אויך בתוכם, און מחמת איך בין פערנומען און האָב קײן צײַט ניט מאַך איך דאָס בקצור; אם ירצה השם אינ׳ם אַנדערן בריעף וועל איך דיר אַרויסשרײַבען אַלסדינג באריכות; לעת עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדער זאָלען געזונד זײַן און שווער און שוויגער, איטליכען בעזונדער גאָר פרײַנדליך.

מסני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: אײַן איטעניע האָב איך אין וואָהלינער גובערניע מיט אַ פּאַלאַץ. איז דאָרטען פאַרהאַן זעכס און זעכציג חדרים, וואָס די ווענט מיט דער סטעלי מיט די בריקען זענען בסך הכל דורכאויס פון שפּיגעל-גלאָז, מיט אַ גאָרטען, וואָס ווערד אָנגערופען „האַנדזשירײַ" און וואָס זומער און ווינטער וואַכסען דאָרטען ליטעגעס מיט פּאָמעראַנצען. הײַנט די פערד מיט די קאַרעטעס, וואָס דאָרט געפינט זיך, נעמט אָפּ אײַן אויג. — און דאָס אַלסדינג פאַרקויפט זיך בחצי חנם! ווען גאָט ברוך הוא שיקט מיר צו דעם רעכטען קונה, ווער וואָלט צו מיר דעמאָלט געווען גלײַך? ס׳איז נור אײַן שטיקעל חסרון, וואָס די מעקלערס פון איטעניעס זענען צום מײַנסטען געהאַפּט אויף דער צונג, דאָס הײַסט, זיי האָבען ליעב אַמאָל מגזם זײַן דעם עסק, נאָר וואָס זאָל מען טהון? פון פּרנסה וועגען מוז מען אַמאָל זאָגען אַ ליגען אויך!...

XII.

(שיינה־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם־מענדיל אין יעהופעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר״ר מנחם־מענדיל נ״י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אז איך שפיי שוין מיט בלוט פון דיינע שענע בריוולעך! ס'איז מיר א חרפה א בושה צו ווייזען אפילו עמיצען, וואס דו שרייבסט מיר, ווי זאגט די מאמע זאל לעבען: „דער גרעסטער וועהטאג איז דער, וואס מע קאן איהם נישט ארויסרעדען"... וואס איז דאס פאר איין עובדא, פרעג איך דיך, זיצען גאנצע טעג ביי סימע דינה'ן ווער איז זי אט די סימע דינה, צו אלדע שווארצע יאהר? ביי אונז איז געוועזן א מאל סימע דינה די רופא'טע, איז זי שוין לאנג אויף דער אמת'ער וועלט!) און טרינקען קאווע מיט פוטערגעבעקסלעך, אין מיטען מיטוואך שבת צו נאכטס? א גדולה אויף איהם, ער האט „ושעמעניעס" אויף צו פארקויפען מיט זעכס און זעכציג הדרים, זעכס און זעכציג מכות זאל זיך זעצען מיינע שונאים אויף דער צונג, ווארום וואס נעהמט איהם אן, א שטייגער, דארטען אין יעהופעץ, וואס איך האב דא צו טהון טאג ווי נאכט מיט זיינע קינדער? אט האט זיך ערשט נעכטען לאה'ניו, מיר זאל זיין פאר איהר, צעשלאגען מיט משה הערשעלען, לעבען זאל ער, האט זי איהם דערלאנגט מיט א גאפעל אין פנים אריין, א גליק וואס ניט אין אויג! גאר וואס העלפט מיר דאס רעדען מיינס, אז ס'איז אין איין אויער אריין פונ'ם אנדערען ארויס. אזא רציחה, איך שרייב און שרייב, איך ווער צעזעצט שרייבענדיג, און ער זיצט זיך אין געהאקטע וואונדען אין יעהופעץ און טרינקט קאווע, און קוקט ווי מעקלערס פאטשען זיך אויף דער בערזע

הלוואי זאָל מטקי עסיצען גאָט געבען אַ זינען ער זאָל זיך מיט דיר אָפּ־
רעכנען ווי דו ביסט ווערטה, וואָלסט דו אָפּשר קליגער געוואָרען, ווי עס
ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

מעגסט זיך איבערנעמען, מענדיל, מיט דיינע „סטעקראַטען", אזא יאָהר אויף זיי! זאָלסט הערען, וואָס טהוט זיך ביי אונז אין שטאָדט מיט אונזערע צוויי יונגע דאָקטוירים'לעך, דאָקטאָר קובעבע און דאָקטאָר לאַקריץ; זיי רייסען זיך ווי די קעץ. דער דאָקטאָר קובעבע האָט זיך מישב געווען און האָט איינגעגעבען אויפ'ן דאָקטאָר לאַקריץ, אַז דער דאָקטאָר לאַקריץ האָט געסמ'ט אַ קינד... איז געגאַנגען דער דאָקטאָר לאַקריץ און האָט איינגעגעבען אויפ'ן דאָקטאָר קובעבע, אַז דער דאָקטאָר קובעבע האָט אינאיינעם מיט פייוויל דעם אַגענט פאַרסטרעכירט אַ טוידטען אין דער חברה „יאַקער"... איז געגאַנגען דער דאָקטאָר קובעבע און האָט איינגעגעבען אויפ'ן דאָקטאָר לאַקריץ, אַז דער דאָקטאָר לאַקריץ — — — גאָר לאָזען זיי דיר זיין ביידע די כפרה פאַר מיר און פאַר מיין משפחה און פאַר אַלע מיינע ליעבע און פאַר כל ישראל!

XIII.

מנחם-מענדיל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה-שיינדיל אין כתרילעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה-שיינדיל שתחי׳.

ראשית בין איך דיר מודיע אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום, השם יתברך זאל העלפען מע זאל תמיד הארכען איינס פונם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

והשנית זאלסטו וויסען, אז איך האנדעל שוין אצינד נור מיט וואלד ווארום א אימעניע אליין אהן א וואלד איז ווי א שטוב אהן א קוימען. דער גאנצער אנטיק פון יעדער אימעניע איז דער וואלד. פון וועלדער זענען יודען גליקליך געווארען, געמאכט מיליאנען! וועסט דו דאך מיך געוויס פרעגען, ווי קום איך צו וואלד? הער ווי גאט פיהרט: אז איך בין דא געווארען א מעקלער פון אימעניעס און האב מיך אנגעהויבען רייבען ארום מעקלערס האב איך אנגעטראפען גראדע צו איינעם פון די גרויסע מעקלערס, פרעגט ער מיך: „וואס האט איהר פאר סחורה, א גו ווייזט?" געה איך און נעם ארויס מיין פעקיל מיט „אפיסען" פון אימעניעס אויף א מיליאן מיט זיבענהונדערט טויזענד. רופט ער זיך אן צו מיר: „האט קיין פאראיבעל ניט, וואס איך וועל אייך זאגען, אלע אייערע אימעניעס זענען ניט ווערטה קיין דריי שמעקטאבעקע". פרעג איך איהם מסתמא — פאר וואס? מאכט ער צו מיר: „דערפאר, ווייל ביי אייך זענען אלע אימעניעס נאקעטע אימעניעס, ערד און הימעל, און ווידער אמאל ערד און הימעל, און אבער אמאל ערד און הימעל! וואו איז עפים וואלד? וואס טויג מיר א אימעניע אז זי האט ניט קיין וואלד? וואס שווייגט איהר? וואלד גיט מיר אהער, וואלד!!" בקצור איך האב געמאכט א שווייג, ווארום ס'איז מיר געוועזען א חרפה א בושה פאר זיך אליין, וואס איך טראג מיך ארום מיט אזא מין סחורה, וואס איז גאר קיין סחורה ניט! — אז ס'איז יא אזוי, רוף איך מיך אן צו איהם, ניט זשע מיר עפים א רעכטע אימעניע מיט א וואלד

איך האָב קונים. „אָך, מאַכט ער צו מיר, מיט'ן גרעסטען כבוד! איך האָב, זאָגט ער, פון אייערטוועגען אַ וואַלד, קיין בן אדם, זאָגט ער, איז דאָרט נאָך נישט געוועזען; ס'איז דאָרטען, זאָגט ער, פאַרהאַן בוימער מששת ימי בראשית, פון זינט די וועלט שטעהט, דעמבעס הויכע ביז דער חמאַרע, ארזי לבנון, פון איין זייט אַ באַהן, פון דער אַנדערער זייט אַ טייך. נאָר ווי אַזוי מיינט איהר, זאָגט ער, אַ טייך? אָט איז דער וואַלד און אָט איז דער טייך. אַ האַק אַ בוים, אַ פליוך אין וואַסער!" — — — דערהערט אַזעלכע דבורים, בין איך באַלד אַוועק נאָכשמעקען אַ קונה אויף דעם דאָזיגען וואַלד, און גאָט האָט מיר געהאָלפען איך האָב געפּאַקט אַ קונה. אָנגעשמעקט האָב איך איהם געוויינטליך דורך אַ מעקלער, און דער מעקלער דורך נאָך אַ מעקלער; נאָר עס מאַכט נישט אויס, לאָז גאָט געבען דאָס געשעפט זאָל זיין אַ געשעפט. וועט זיין גענוג פאַר אַלעמען. אַז איך בין געקומען צום קונה און האָב איהם פאָרגעלעגט, אַז איך האָב אַזאַ און אַזאַ וואַלד מששת ימי בראשית, פון איין זייט אַ באַהן, פון דער אַנדערער זייט אַ טייך, אַ האַק אַ בוים אַ פליוך אין וואַסער, איז איהם דאָס געשעפט באַלד געפעלען געוואָרען, האָט ער מיך באַלד אַ נעם געטהון אויפ'ן צים־בעל און האָט מיך אָנגעהויבען צו פאַרהערען אין הלכות וואַלד: ווי אַזוי הייסט דער וואַלד, און וואו שטעהט ער, און וואָסערע בוימער וואַכסען דאָרט, וויפיעל אַרשין זענען זיי פון דער ערד, וויפיעל האַלטען זיי די הויך און וויפיעל די ברייט, פון וואַנען הויבען זיך אָן די צווייגען, וואָס פאַר אַ קאָרע איז אויף זיי, און ווי אַזוי געהען די סלאָיעס אינווענייג, און ווי אַזוי פאָהרט מען אַהין, און ווי אַזוי איז דער וועג, און צי ס'איז דאָרטען ווינטער שנייען?... הכלל ער האָט מיך באַשאָטען מיט רעד און מיך נישט געלאָזט אויסרעדען אַ וואָרט. ערשט אויפ'ן סוף רופט ער זיך אָן צו מיר: „וואָס טויג אונז פוסטע דבורים. איהר ברייגגט מיר בעסער איין אָפּים פונ'ם וואַלד, וועלען מיר נאָכדעם רעדען", — צו וואָס טויג אייך, זאָג איך אָפּיסען? אַ מעדר, אָט טהו איך אַ שפּרונג אויף איין פוס און ברייגג אייך אַ העך צו פיהרען דעם מוכר אַליין. דעם בעל הבית פונ'ם וואַלד, איז דאָך בעסער פון טויזענד אָפּיסען! הכלל איך לויף אַוועק צו מיין מוכר און חאַפּ איהם און ברייגג איהם אַריין גלייך צום קונה אין נומער אַריין. מיין קונה מיט'ן מוכר האָבען זיך דערזעהן, איז אויף זיי אָנגעפאַלען אַ געלעכטער, איך האָב געמיינט זיי וועלען ביידע דעם שלאַק באַקומען. „אָט דאָס איז אייער בעל הבית פונ'ם וואַלד?" מאַכט צו מיר דער קונה. „אָט דאָס איז אייער קונה אויפ'ן וואַלד?" מאַכט צו מיר דער

מוכר, אין דעם עפענט זיך די טהיר און עס קומען אריין נאך צווי יודען, ביידע פון שדה לבן, און מע מאכט נישט קיין לאנגע דבורים, מע צע-לעגט דאס טישעל, מע נעמט ארויס די קארטען און מע זעצט זיך אוועק, ארע פיער מאכען איין „אקע" און דאס געשעפט האט מען געלאזט אויף אם ירצה השם מארגען, און מחמת איך בין פארנומען און האב קיין צייט נים מאך איך דאס בקצור; אם ירצה השם אין'ם אנדערן בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות. לעת עתה זאל גאט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס שווער און שוויגער און די קינדער זאלען לעבען און איטליכען בעזונדער גאר פריינדליך.

מסני בעלך מנחם מענדיל.

XIV.

(שיינה שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם מענדיל אין יעהופּעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר
מנחם מענדיל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, אז מיין לעבען איז קיין לעבען ניט, ווי זאָגט די מאַמע מיינע: „איידער אזוי צו פאַהרען, איז שוין גלייכער געהן צו פוס". איך קאָן מיר פאָרשטעלען. אז אַך און אַז וועה, וועך דיינע סוחרים זענען, אַז מע קומט זיך צונויף רעדען פון אַ וואַלד, וואָס טרעפט אָן „מיללי מילליאַסען", וואַרפט מען אַוועק האַק און פּאַק און מע זעצט זיך אַנידער אויף אַ גאַנצער נאַכט שפּילען אין „אָקע", עס זאָל אַיך אַזוי אָקען אין קאָפּ ווי עס אָקעט מיר אין האַרצען, בשעת דער ווייסטער פינסטערער הוסט קומט מיר אָן! וועה איז מיר, ווינד איז מיר, צו וואָס איך האָב מיך דערלעבט, אַז מיין מאַן, וואָס האָט קיין מאָל ניט געוואוסט קיין צורה פון קיין קאָרט, זאָל ער אַציַנד רעדען פון קאָרטען! עס געהט דיר מעהר ניט אָפּ, מענדיל, צו דיינע זיידענע קליידער, אַז דו אַליין זאָלסט נאָך ווערען אַ קאַרטיאָזשניק אויף דער עלטער! נאַ דיר גאָר וועלדער! ווי קומסט דו צו וועלדער? האָסט דען געזעהן אַ מאָל ווי אַ בוים וואַקסט? ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „ווי קומט אַ רב האַנדלען מיט חזירים?..." איך האָב מורא, אַז פון דיינע וועלדער זאָל זיך ניט אויסלאָזען אַ בוידעם, גלייך ווי פון אַלע דיינע גילדענע געשעפטען, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק דיין באמת געטרייע פרוי

ש י י נ ה ש י י נ ד י ל.

די גאַנצע וועלט טראָגט דיך אויפ'ן קאָפּ! יענע וואָך איז זיך מיישב...

דײַן קרובה קרײַנדעל, די כּפּרה זאָל זי זײַן פאַר מיר, און באַגעגנט זיך מיט דער מאַמע מײַנער אין מאַרק בײַ די פיש און הױבט אָן מיך צו באַװײַנען און צו באַקלאָגען, אַ מכּה איהר אַ גרױסע! פאַר װאָס, זאָגט זי, נעם איך ניט קײַן גט בײַ דיר און אײַן עק לאָז דאָס האָבען? מאָל דיר, זי האָט זיך פון דער מאַמע ניט געגאַרט; זי האָט זיך חלילה מיט איהר ניט געקריגט, ניט געזידעלט, נאָר גלאַט אַזױ דערלאַנגט מיט װערטער װי זי קאָן: „דאָרטען װאו צװײ זענען אויף אײן קישען, טאָר זיך דער דריטער ניט מישען, און אײדער אַ נײַער שאַרבען, איז גלײַכער אײן אַ טעפּ טאָפּ... גוטע פרײַנד זענען װי קראָפּיװע, װאַקסען אָהן רעגען... פאַר װאָס קוקסט דו בעסער ניט אױף אַ נעהענטערן? ... איטליכער דערהערט װי יענער האָט געגעסען קנאָבעל... אײן אָקס האָט אַ לאַנגע צונג און קען קײַן שופר ניט בלאָזען“... וכדומה אַזעלכע װערטלעך האָט איהר די מאַמע דערצעהלט אַזױ לאַנג, ביז קרײַנדעל איז אַװעק, עס האָט איהר אָפּגענומען דאָס לשון.

XV.

מנחם־מענדיל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה שיינדיל אין כּתרילעווקע.

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה שיינדיל שתחי׳ עכב״ב.

ראשית בין איך דיר מודיע, אז איך בין ב״ה בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונם אנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

והשנית זאָלסטו וויסען, אז פונ׳ם וואלד האָט זיך אויסגעלאָזט א סמעפּ; ס׳איז לא דובים ולא יער, ניט קיין וואלד, ניט קיין בוימער, ניט קיין טייך, א גאַנצען טאָג! אומזיסט געדולט א קאָפּ אי יענעם אי זיך; אומזיסט געבראָכען פּיס, געריסען שטיוועל. איך האָב ארויסגעזעהן, זוגתי היקרה, אז וועלדער איז ניט פאַר מיר און מיט אַזעלכע ליגנערס האַנדלען איז ניט פאַר מיין קאָפּ. זיי קאָנען דיר אויסטראַכטען אויף׳ן הימעל א יריד און מע קען דורך זיי אין דער שאול תחתיה אריין! וואָס זשע האָב איך געטהאָן? האָב איך מיך בעצייטענס א נעם געטהאָן צו איין אַנדער געשעפט, צו זאַוואָדלעך (דאָס הייסט, פאַבריקען, וואָס מע מאַכט צוקער). דאָס איז היינט דאָס בעסטע פון אַלע געשעפטען; יודען קויפען זאַוואָדען און די מעקלערס פערדינען געלד, זענען מאסף ממון! פאַרהאַן דאָ א מעקלער פון שדה לבן, ער האָט זיך אריינגעהאַפּט צו די ראַדאָמישלער און מאַכט זיי אַלע וואָך א צוויי־דריי זאַוואָדלעך, חאַפּט א צעהן־פופצעהן טויזענד און פאָהרט אוועק אויף שבת אַהיים! וואָס דאַרפסט דו מעהר, משרתים, פאַקטוירים זענען היינט געוואָרען מאַכערס פון זאַוואָרען, טראָגען גילדענע זייגערס, רעדען דייטש, האָבען שוין גאָר „מאַגען־קאַטאַר״, שיקען זייערע ווייבער אין די בעדער אריין, געוואָרען מורא׳דיגע „סטיקראַטען!״ הכלל! איין געשעפט איז היינט געבליבען אין יעהופּעץ אויף דער בערזע — זאַוואָדען! אַלע מעקלערס מאַכען זאַוואָדען און איך אויך בתוכם. וועסט דו דאָך מסתמא וועלען וויסען.

ווי קום איך מיך צושלאָגען צו אַזאַ פונדאַמענטאַלנע געשעפט, וואָס איך ווייס גאָר ניט מיט וואָס מע עסט דאָס? ווייסט דו האָרבען ווי אַזוי גאָט פיהרט מיט אַ מענשען: שוין פון אַ צייט אַז איך האָב אויפגעהערט געהן צו סעמעדערגין (ניט אַזוי ווי דו רופסט איהם סימע דינה; ס'איז גאָר אַ זכר ניט קיין נקבה, און נאָך אַ רשע דערצו!) און אויפגעהערט צו געהן האָב איך, ניט ווייל איך האָב מיך מיט איהם געקריגט נאָר פשוט, ווייל ס'איז מיר נמאס געוואָרען די קאַווע מיט די בולקעלעך, און אגב האָב איך טאַקי ניט ביי זיך קיין קליין געלד, האָב איך מיך אָנגעהויבען אַרומדרעהען גלייך מיט אַלע יודען אויף דער גאַס, אַזוי לאַנג און אַזוי ברייט בייז איך האָב מיך באַקענט מיט איינעם אַ מעקלער פון זאַוואָדען, ווייזט אויס אַ גאַנץ ערליכער און האָט גרויס קענטשאַפט. ער קומט אַריין, זאָגט ער, צו אַלע גרעסטע אפילו צו די בראָצקעס. „פון וואַנען, מאַכט ער צו מיר, איז אַ יוד?“ — פון כתרילעווקע. זאָג איך. אַליין בין איך, הייסט דאָס, אַ יאַמפּעלער, זאָג איך, אַ נכתב בין איך אין מאַזעפּעווקע: איין איידעם בין איך פון כתרילעווקע, און האַנדלען האַנדעל איך אין יעהופּעץ. „וואָס איז אַזעלכעס, מאַכט ער צו מיר, אָט דאָס כתרילעווקע, אַ דאָרף צי אַ שטעדטעל?“ — וואָס איז שייך, זאָג איך, אַ שטעדטעל, אַ גאַנצע שטאָדט! „מעגען דאָרטען יודען וואָהנען?“ — נאָך אַ מין מעגען! „נו, און אַ טייך, מאַכט ער, איז ביי אייך פאַרהאַן?“ — נאָך אַ מין טייך, זאָג איך, שטינקיילאָ הייסט דער טייך. „נו, און פון אַ באַהן, מאַכט ער איז עפּיס וויים?“ — סך הכל, זאָג איך, אַ ווערסט עטליכע און זיבעציג. וואָס איז, זאָג איך, אַקעגען וואָס פרעגט איהר דאָס? „גאָט מיר, מאַכט ער צו מיר, די האַנד תקיעת־כף אַז צווישען אונז וועט דאָס בלייבען; איך קאָן אייך אָנזאָגען אַ בשורה, רב מנחם מענדיל, אַז מיר וועלען אם ירצה השם אין גיכען ביידע פאַרדינען געלד און אַ סך, אַ פולע היטעל! ס'איז מיר נור וואָס, זאָגט ער, אַריינגעפאַלען אַ מחשבה, וואָס טרעפט איין מאָל אין הונדערט יאָהר, היינו: כפי אַזוי ווי קונים אויף זאַוואָדען איז היינט פאַרהאַן לרוב און קיין זאַוואָדען איז ניטאָ; ווייפיעל ס'איז געווען זאַוואָדען האָבען די ראָטשילדער אויסגעקויפט און מעהר וויל מען ניט פאַרקויפען; לכן האָט זיך דער עולם אַ נעם געטהאָן צו בויען פרישע צאַפּעלדיגע זאַוואָדען, און מחמת אין די דערפער טאָרען דאָך קיין יודען ניט אַריין, לכן זוכט מען ערטער אויף זאַוואָדען נור אין די קליינע שטעדטלעך, דאָרטען וואו יודען מעגען וואָהנען; היינט פאַרשטעהט איהר שוין אַז אייער כתרילעווקע איז בעשאַפען געוואָרען מששת ימי בראשית, אַז ס'זאָל דאָרט

זיין אַ זאַוואָדעל? און אַזוי ווי איהר זעהט מיך, האָב איך גראַדע אַ קונה אויף צו בויען אַ זאַוואָדעל אויף אַ האַלבען מיליאָן קערבלעך, נאָר קיין אָרט איז ניטאָ: מע האָט פערחאַפּט אַלע ערטער! ווייסט איהר ניט, מאַכט ער צו מיר, מיט וועמען רעדט מען און ווי קריגט מען דאָרט בוראַקעס און אַ פּלאַץ אויף צו בויען אַ זאַוואָדעל? — אָך. מאַך איך, מיט'ן גרעסטען כבוד; איך האָב דאָרטען, זאָג איך, אַ ווייב ביז הונדערט צוואַנציג יאָהר מיט שווער און שוויגער מיט אַ גאַנצע משפּחה. איך קאָן באַלד אוועקשרייבען אַהינצו אַ בריוועל און איהר מעגט, זאָג איך, זיין זיכער אַז מע וועט מיר תיכף ומיד אָבענטפערען מכל־דבר־שורש! לכן, זוגתי היקרה, שרייב איך דיר וועגען דעם און בעט דיך מאַקי זאָלסט זיך זעהן מיט עזריאל דעם סטאַרעסטע און מיט מאָשקע דעם רויטען, ער רייבט זיך צווישען פּריצים, לאָז ער אויסטאַפּען ביי זיי ווי קאָן מען האָבען אַ פּלאַץ און וויפיעל קאָן מען האָבען בוראַקעס און ווי טהייער, און מאַקי באַלד מיר אָפּענטפערן דורך אַ בריוועל, כי נחוץ מאד, מע קאָן דאָ, פאַרשטעהסט דו מיך, חאַפּען אַ גראָבס, מאַקי אַ צעהן־פופצעהן טויזענד! און מחמת איך בין פאַרנומען און האָב קיין צייט ניט מאַך איך דאָס בקצור; איה"ש אינ'ם אַנדערן בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת עתה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה, גריס איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל

עיקר שכחתי: איך האָב מיך צעפרעגט ביי מיין איצטיגען שותף, ווער איז דער קונה און בין געוואָהר געוואָרען, אַז דער קונה איז מאַקי איינער פון די ראַדאָמישלער, זעהר אַ הייסער קונה, מחמת די ראַדאָמישלער זענען אַלע זעהר הייסע קונים, ברענגען צו זאַוואָדלעך, עס מעג זיין אַ ווינד־מיהל, אַבי ס'איז מיט אַ קוימען און ס'פּייפט! לכן האָף איך צו גאָט, אַז דאָס געשעפט איז אם ירצה השם געווים אַ געשעפט און מיר וועלען מיט גאָטס הילף געווים פאַרדיענען געלד, חאָטש אפילו מיר זענען דערביי היבשע עטליכע שותפים. איך האָב מורא אויב ניט אַ גאַנצער מנין; נאָר לאָז גאָט געבען דאָס געשעפט זאָל נור זיין אַ געשעפט, דו ווייסט דאָך, אַז איך בין ניט קיין אָץ להעשיר!

XVI.

(שיינה־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם־מענדיל אין יעהופעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אז איך האב דיין מגילה געלייענט און געלייענט און האב ניט פערשטאנען איין ווארט וואס דו ווילסט! דו פרעגסט זיך נאך, צי ס'איז דא פלאץ, שרייב איך דיר. אז אויף דעם נייעם בית עולם איז פארהאן גענוג, עס וועט קלעקען פאר האלב יעהופעץ! און וואס פרעגסט דו זיך אלץ נאך אויף בערעקעס? פאר וואס פרעגסט דו זיך שוין ניט אן אין איין וועגס אויף קרויט, אויף חריין און אויף פאסטערנאק? און דער טייך? אזא מזל אויף דיינע שותפים, וואס פאר א וואסער ביי אונז איז! קומט ערב פסח טרינקט מען יאשטשערקעס, און זומער ווערט דער טייך גרין ווי גראז; איך וואלט וועלען, אז דיינע יעהופעצער פיינע בריה'ס וואס האבען צו טהון מיט די מאגענס, זאלען פארזוכען אונזער וואסער ארום תמוז... ניין, מענדיל, לאזען זיי דיר קרענקען דארטען אין יעהופעץ, מיר וועלען זיך שוין באגעהן אזוי אהן זייערע זאוואדלעך, ווי זאגט די מאמע מיינע: „ראש חדש אלול געהט אוועק און בעל־הבית בלייבט בעל־הבית". שלאג דיר ארויס פון קאפ די דאזיגע אלע נארישקייטען, דו וועסט אזוי מאכען זאוואדלעך, פונקט אזוי ווי דו האסט געמאכט וועדער, אימעניעס, הייזער און צוקער! איך בין דיר ערב, אז איידער דו וועסט זיך ארומקוקען, וועלען דיך דיינע שותפים באנעמען פון קאפ ביז פיס, ווארום דו ביזט געוועזן

א שלים מזל און וועסט בלייבען א שלים מזל, ווי עס ווינשט דיר פיעל־ נטס און אימער גליק דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

יא, זאג נאר, מענדיל, וואס איז דאס פאר א נייעס וואס מע דער־ צעהלט ביי אונז? מע זאגט, אז דארט אין יעהופעץ פערשרייבט מען זיך שוין קיין ארץ ישראל, ווער עס פערשרייבט זיך פערציג קאפיקעס, דער פאהרט, וואס איז דאס פאר א מין? ביי אונז האט מען שטארק אנגע־ הויבען דערפון צו שמועסען; יונגע לייט קלויבען זיך צענויף אלע נאכט ביי יוסיל משה יאסים און מע רעדט פון ארץ ישראל. — הכלל עס טוט זיך חשב, ווי זאגט די מאמע: „שוין לאנג שטיל געווען!“...

XVII.

(מנחם-מענדיל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה-שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי׳.

ראשית בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאל העלפען מע זאל תמיד הערכען איינם פונ׳ם אנדערן גאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

והשנית זאי וויסען אז דער עסק פון זאוואדען איז שטארק אפגעקיהלט געווארען, עס איז געקומען אויף זיי א קריזיס, ממש עס וואלגערן זיך זאוואדע׳ך אין גאס, נישטא קיין קונים! דער עולם, פארשטעהסט דו מיך, האט זיך אנגעגעסען מיט זאווארען, א ביסעל אריבערגעהאפט די מאס, געלד איז טהייער און צוקער איז בזיל הזול, ווארום מע האט אנגעמאכט אזוי פיעל צוקער, אז ס׳איז נישטא וואו זיך אהינצוטהון מיט איהם, חאטש נעם ווארף איהם ארויס! ס׳איז אין דער ערד דאס געשעפט, די זאוואדשיקעס שטארבען נאך א גראשען, די קאפיטאליסטען האלטען זיך איין און די מעקלערס געהען ארום בטל אהן א שטאך ארבייט און איך אויך בתוכם. מיינסט דו דאך אוודאי, אז ס׳איז עק וועלט? זאלסט זיך גאר נישט זארגען, זוגתי היקרה, גאט איז גאט און יעהופעץ איז א שטאדט, אזעלכע מענשלעך ווי איך ווערען חלילה נישט פארפאלען; אדרבה איך האב ערשט א האפנונג, אז היינט אם ירצה השם בעדארף איך ערשט אויפקומען, ווארום איך פיהר איצט אזא געשעפט וואס איך בעדארף פארדיענען אויף מיין חלק כמעט ביז א מאה אלף! דאס געשעפט וואס איך פיהר טרעפט אן א צעהן מיליאן און אפשר נאך מעהר פון צעהן מיליאן, עס האט גאר נים קיין שעור און קיין ערך. ס׳איז א סברא, אז געלד אליין זאל דארטען זיין אין די אלפים; היינט וואו איז זילבער, וואו איז אייזען, וואו איז קופער, וואו איז בליי, וואו איז קוועק-זילבער? פון ערדקוילען און פון שטיינער רעד איך שוין נים: היינט געפינען זיך דארטען וועלדער מיט פעלדער מיט כל טוב — ס׳איז, זאגט מען, עפרי זהב, און ווילען וויל מען דערפאר סך הכל דריטהאלבען מיליאן, עס איז א מציאה פון א גנב! איין חסרון איז נור, וואס ס׳איז א ביסעל צו וויטליך, היינו, מע שטעקט אזש אין „סיבּיר" און פאהרען בעדארף מען אהינצו אפשר

דריי וואכען כסדר, וואָרום אהין געהט נישט קיין באהן. ווען לעגט מען פיר אזא גרוים געשעפט? געוויינטליך, בראָצקין! איז אָבער די צרה, ווי אזוי דערשלאָגט מען זיך צו בראָצקין אין דער קאַנטאָר? ראשית חכמה, שטעהט ביי דער טהיר א שווייצאַר מיט קנעפ און קוקט אויף דער קאַפּאָטע; ווי באַלד איין אלטע קאַפּאָטע, אזוי גיט מען איהר דעם וועג; און אז גאָט העלפט, מע קומט שוין איבער דעם שווייצאַר, שטעהט מען אָפּ א שעה זעכס אויף די טרעפ און מע וואַרט, טאָמער וועט גאָט רחמנות האָבען, מע וועט דערזעהן בראָצקין דורכגעהן, און אז מע דערלעבט איהם שוין יאָ צו זעהן געהן, פליהט ער פאַרביי פייל אויס'ן בויגען און איידער מע קוקט זיך אַרום זיצט ער שוין אין דער קאַרעטע און א גוטען טאָג מיט דער קאַפּאָטע: קאָן מען ניט זיין אזוי גראָב און מע מוז קומען מאָרגען נאָך אמאָל. אויף מאָרגען איז ווידער די אייגענע געשיכטע; א קליינינקייט, א מענש האָט אזוי פיעל געשעפטען?! מע קאָן ניט אזוי גיך זיך דערשלאָגען צו בראָצקין! נאָר צו גאָט א האָפנונג, איך וועל מיך מסתמא א מאָל דערשלאָגען און דעמאָלט וועט שוין זיין גימל! און מחמת איך בין פאַרנומען און האָב קיין צייט ניט מאַך איך דאָס בקצור; אי"ה אינ'ם אַנדערן בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אלסדינג באריכות. לעת עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדער און אלעמען בעזונדער גאָר פריינדליך.

מפּני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: וואָס דו פרעגסט זיך נאָך אויף „ארץ ישראל" קעהרסט דו אוודאי מיינען „ציניזם?" דאָס איז זעהר א הויכער ענין, חאָטש אין יעהופּעץ אויף דער בערזע האַלט מען עפּיס נישט דערפון. איך בין געוועזען א פּאָר מאָל ביי די היגע „ציניסטען" אויף די „זאַסעדאַניעס" און האָב געוואָלט וויסען, וואָס דאָס איז, האָט מען אָבער אַלץ גערעדט אויף רוסיש — און דוקא א סך גערעדט. — דאַכט זיך, וואָס וואָלט זיי געאַרט זיי זאָלען זיך דורכרעדען מיט יודען אויף יודיש?... איך האָב אַפילו א פּאָר מאָל א רעד געטהון מיט מיינע חברה לייט אויף דער בערזע וועגען דעם, האָבען זיי מיך אויסגעלאַכט: „ווייס איך וואָס? ציגיזם! דאָקּטאָר הערצל! אויך מיר א געשעפט!..."

XVIII.

(שיינה־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם־מענדיל אין יעהופעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אז מיין גיטעל איז געבליבען איין אלמנה מיט זיבען קינדער יתומים, איינס קלענער פונ'ם אנדערן; געשטארבען איז דער שוואגער מיינער, מיר צו לענגערע יאהר פון א צאהן, דאס הייסט, אז מע וויל, איז ער אפילו תמיד געווען נישט קיין געזונדטער, ער פלעגט, נישט פאר מיר געדאכט, גאנץ אפטליך אונטערהוסטען מיט בלוט, פון דעסטוועגען האבען מיר געמיינט, אז ער וועט זיך נאך מוטשען. צום סוף געהט ער און נעמט זיך ארויס א צאהן ביי שמעלקע דעם רופא, לעגט זיך א נידער און שטארבט אוועק, ווי זאגט די מאמע, איהר צו לענגערע יאהר: „קיינער ווייס נישט וועמענס מארגען עס איז"... און דערווייל נעבעך גיטעל, לעגט איין די וועלט, ס'איז איהרע טרערען גאר ניט צו פארשרייבען! אוודאי ווען חלילה פארקעהרט, מיין שוועסטער, איהר צו לענגערע יאהר, זאל חס ושלום שטארבען און זלמן מאיר זאל בלייבען אין אלמן, וואלט ער געוויס אזוי פיעל טרערען נישט פארגאסען און וואלט מסתמא באלד נאך שלשים געבראכט צו פיהרען פון בארדיטשעוו א שטיפמאמע פאר זיינע קינדער. איך זאג דאס טאקי אקעגען אלע מאנסבילען, די כפרה מעגט איהר זיין פאר אייערע ווייבער, ווארום וואו איז דאס געהערט געווארען, אז א מאטע פון קינדער זאל זיך ארייננעמען א משוגעת אין קאפ אריין — מיליאנען! א גליק האט איהם געטראפען: ער שטעהט ביי בראצקין ביי דער טהיר! איך האב מורא, אז ווייטער פון דער טהיר וועסט דו נישט געהן. איין עבירה די שטיוועל. ב'לעבען? אט באלד טאקי חאפט בראצקי ארויס די מיליאנען און פליהט אוועק קיין סיבביר, וואס איז? מנחם מענדיל אליין האט געהערט אז דארטען ערגיץ אין אלדע שווארצע יאהר וואלגערט זיך גאלד מיט קוועק־זילבער

ווי זאָגט די מאַמע מײַנע: אַ טויבער האָט געהערט, ווי אַ שטומער האָט דערצעהלט, אַז אַ בלינדער האָט געזעהן ווי אַ קרומער איז געלאָפען"... נאָר איך ווײס פריהער, אַז אינ'ם אַנדערן בריעף וועסט דו מיר געווים שרײַבען, אַז פונ'ם גאָלדענעם געשעפט האָט זיך אויסגעלאָזט אַ בוידעם, עס וועט זיך אָבער געפינען אַ שלאַק מיט אַ נײַעם חלום און וועט דיר דערצעהלען, אַז אַ קוה איז געפלויגען איבער'ן דאַך און געלעגט אַיין איי, וועסט דו צעלאָזען די פּאָלעס און וועסט ווידער לויפען ווי אַ משוגענער, דו זאָלסט אָבער געמען אויפ'ן קאָפּ, אַז דו האָסט אין דערהײם אַ ווײַב בײַז הונדערט און צוואַנציג יאָהר מיט קלײַנע קינדער וואָס קוקען אויף דיר אַרויס ווי אויף משיח'ן, וואָלט זיך דיר ניט געלוסטען אַרומשלעפּען זיך איבער פרעמדע הײַזער און אַרומטראָגען זיך מיט אַזעלכע נאַרישקײַטען, וואָס עס שלאָגט צו דער גאַל העכענדיג! נאָך האָט דיך ניט אָנגעלערנט יעהופּעץ, ברענען זאָל דאָס אויפ'ן פײַער, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אַיך אײַער גליק דײַן באמת געטרײַע פרוי

שיינה שיינדיל.

אַ שענע מעשה נאָר אַ קורצע: מאיר משולם'ס געדענקסטו די? האָט ער אַ טאָכטער שפּרינצע", געווען אַ געזונדטע מויד אַיין אייזערנע, שוין אַפילו אַ ביסעל אַיין איבערגעוואַכסענע, נאָר זעהר אַ געראָטענע! האָט זיך צו איהר פּאַרנאַרט אַ מוכר־ספרים'ניק, וואָס טראָגט אַרום איבער די הײַזער מעשה־ביכלעך מיט ראָמאַנסען אויף פּראָקאַט, האָט זיך נעבאַך שפּרינצעל צוגעחאַפּט צו די דאָזיגע מעשה־ביכלעך און ראָמאַנסען ווי צו עפּיס רעכטס און זי האָט זײַ דורכגעלײַענט, זאָגט מען, אַ שטיקלעך הונדערט און זי איז געוואָרען נישט פאַר מיר געדאַכט, עפּיס אַזוי ווי צעמישט; זי רעדט מיט אַ משונה מאָדנע לשון, אַלץ אַ זעלבע ווערטער, וואָס מע קאָן ניט פאַרשטעהן; זי זאָגט, אַז מע רופט זי ניט שפּרינצעל, נאָר „בערטע", און זי קוקט אַרויס אַלע מינוט, אַלע רגע, אַז אָט אָט קומט עפּיס איינער, וואָס מע רופט איהם „לאָרד", איהר „בעשיצער", און גנבה'ט זי אַרויס דורך אַ פענסטער און פאַרפיהרט זי ערגיץ אין אַלדע שוואַרצע יאָהר אַזש קײַן לאָנדאָן, און פון לאָנדאָן קײַן סטאַמבול... זאָל נישט קומען אַיין אויסחאַפּעניש אויף די פּוסטע קעפּ, וואָס טראַכטען אום אַזעלכע ווילדע זאַכען, וואָס נישט געשטויגען, נישט געפלויגען?...

XIX.

(מנחם־מענדיל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי׳ עכב״ב,

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען מע זאָל האָרכען איינס פונ׳ם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות—אָמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען אַז מיר האָבען אַ גרויסען גאָט. הער אַ מעשה: אַז איך האָב אָנגעהויבען ווערען איין אַריינגעהער צו די בראָצקים, בין איך געוואָרען אַ גרויסער חשוב אויף דער בערזע און עס האָבען זיך צו מיר אָנגעהויבען צושאַרען מעקלערס פון דער וועלט מיט טויזענדער געשעפטען: הייזער און אימעניעס און וועלדער און באַהנען און פּאַראַהאָדען און פאַבריקען אויף מיליאָנען און אַלץ פון בראָצקים וועגען! צווישען די דאָזיגע מעקלערס זענען פאַרהאַן אַ פּאָר שותפים, נים קיין היגע, איינער טראָגט אַ טענדעווערענדע מיט אַ הענגקאָלנער, און דער אַנדערער הייסט מיט אַ משונה מאָדנע נאָמען, וואָס איך שעם זיך דיר איהם אַרויסשרייבען... אָט די צוויי מעקלערס האָבען מיך געפּאַקט איין מאָל בשעת איך בין געגאַנגען פון בראָצקין, און „טענדעווערענדע" האָט זיך אָנגערופען צו מיר בזה הלשון: „הערט זשע אויס, רב מנחם מענדיל וואָס מיר וועלען אייך זאָגען. די מעשה דערפון איז אַזוי: מיר האָבען געהאָרכט, אַז איהר דרעהט זיך דאָרט אַרום די בראָצקים, מהכתיתי, לאָז אייך גאָט העלפען, וואָס האָבען מיר צו אייך?—אם כן, זאָג איך, וואָס זשע ווילט איהר? „וואָס זאָגט ער, זאָלען מיר וועלען? מיר ווילען דאָס וואָס יעדער מעקלער וויל, מיר ווילען פערדינען, מיר זענען אויך מעקלערס, מיר האָבען אויך געשעפטען, אַ קשיא אויף אַ מעשה, אַביסעל אין אייער זכות, אַביסעל אין אונזער זכות, טאָמער וועלען מיר עפּיס מאַכען, וועלען מיר מאַכען אינאיינעם, עס וועט זיין „יחלוקו".

ווינציגער פאַרדינענט אַבי פאַרדינען, ווי זאָגט מען: פון אַ קריוודע קאָכט מען וועטשערע..."—על כל פנים, זאָג איך, צו וואָס טויג אונז לאַנגע דבורים? זאָגט בעסער, וואָס האָט איהר? שעמט זיך ניט. „מיר האָבען", זאָגט ער, געשעפטען זעהר אַ סך מיט גאָטס הילף, מיר האָבען קויהלען אין פּאָלטאַווער גובערניע, מיר האָבען אייזען אין קאַניעווער אויעזד, מיר האָבען אַ מיהל אײן אָפּגעברענטע אין פּערעיאַסלאַוו, מיר האָבען מאַשינעס אַזעלכע גאָר נײַע, אַ פּינסקער יוד האָט זיי אויסגעטראַכט, הײַנט האָבען מיר אַ פּריץ, וואָס וויל אויסבײַטען אַ וואַלד אויף אַ „גוראַלנע", און אַ יודען האָבען מיר, וואָס וויל קויפען אַ גרויס הויז אין יעהופּעץ אָהן געלד, הײַנט אימעניעס! וועלדער! טאָמער האָט איהר קונים וועלען מיר אײַך געבען אימעניעס, אָדער טאָמער האָט איהר אימעניעס וועלען מיר אײַך געבען קונים". — ניין, זאָג איך, מיט קיין אימעניעס און וועלדער האַנדעל איך שוין מעהר ניט, אײן עק, איך האָב מיך, זאָג איך, מיט אימעניעס שוין אָפּגעבריהט און האָב געגעבען זיך דאָס וואָרט, אַז איך זאָל קיין אימעניעס מיט קיין וועלדער מעהר אין די הענד אַרײַן ניט נעמען! „עט, מאַכט צו מיר די טענדעווערענדע, אַלע געשעפטען זענען דען גלײַך? אָט האָבען מיר איצט אַ אימעניע אויף קאַווקאַז, אַ אימעניע מיט נאַפט, דאָס הייסט אַזאַ מין ערד, וואָס עס שפּריצט פון דאָרט נאַפט, סע שפּריצט און עס הערט גאָר ניט אויף צו שפּריצען; ס'איז גאָר אַ סברא, אַז די ערד קאָן דאָרט אַרויס־וואַרפען אַ מיליאָן פּוד נאַפט אין אײן טאָג!..."—אויב אַזוי, זאָג איך, זענט איהר פון מײַנע מענשען; אָט דאָס, זאָג איך, איז אַ געשעפט; אָט דאָס ניט אַהער! און מיר זענען אַוועק אַלע דרײַ אין דער „יודישער מאַלאָטשנע" (איך געה שוין מעהר ניט צו סעמאַדעני, ווײַל דאָרט טרײַבט מען אַרויס, געה איך שוין אין דער „יודישער מאַלאָטשנע", כאָטש היימליכער, צווישען יודען, מע קאָן זיצען און רעדען און טהון וואָס מע וויל), און דאָרט האָבען מיר אַרומגערעדט דאָס געשעפט און געשלאָסען שותּפות, און אַז ס'איז געקומען צום צעשרײַבען זיך, האָבען זיי מיר מגלה געווען דעם סוד, אַז בײַ דעם געשעפט אַרבײַטען נאָך עטליכע שותּפים: אײנער מיט גראָבע ליפּען, דער אַנדערער אַ געלער, ער האַנדעלט מיט זייגערלעך, אַ מורא'דיגער בעל-מגזם, גאָט זאָל שומר ומציל זײַן, און אײנער מיט אַ רויטע נאָז מיט ווײַמפּערלעך, אויך אַ ווילדער בעל מגזם, און נאָך אײנער, אײן אַלמן. אַז איך האָב דערהערט אַזוי פיעל שותּפים, איז דאָס מיר אפילו ניט אַזוי געפעלען; „טענדעווערענדע" האָט איבער מיר

אזוי לאַנג גערעדט און דערצעהלט משלים, אַז איך האָב געמוזט מוסכם ווערען מיר זאָלען זיך אַלע צעשרייבען אויף פאַפּיער. געוויינטליך, צווישען שותפים מוזען דאָך זיין טענות, איטליכער האָט געדרונגען, אַז איהם קומט אַ גרעסערען חלק, גאָט זאָל מיר נאָר מצליח זיין איך זאָל שוין מיט׳ן אַנדערן צד זיין אַזוי פאַרטיג, ווי איך בין פאַרטיג מיט די מעקלערס. ווער אם ירצה השם זיין גאָר ניט שלעכט, וואָרום ביי אָט אַזאַ מי געשעפט ווי אַזוי פאַרדינט מען ניט חאָטש אַ מיליאָן קאַרבען? עס איז ביי מיר געבליבען אם ירצה השם בלי נדר, טאָמער ווערד דאָס געשעפט דינג איך מיר באַלד אַ קאַנטאָרעל אויף ניקאָלאַיעווסקי און איך ווער מיט גאָטס הילף אַ גרויסער מעקלער. מחמת איך בין פאַרנומען און האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקצור; אי״ה אין׳ם אַנדערן בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות; לעת עתה זאָל גאָט געבען עס זאָל זיין מיט געזונד און מיט הצלחה. לאָז גריסען די קינדערלעך זאָלען לעבען און איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: איך האָב אין זינען געהאַט דיר שרייבען עפּיס וועהר אַ נייטיגס. האָב איך פאַרגעסען וואָס. לאָז איך שוין אם ירצה השם אויפ׳ן צווייטען מאָל.

הנ״ל

XX.

(שיינה־שיינדיל פון כתריליעווקע צו איהר מאן מנחם־מענדיל אין יעהופעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר״ר מנחם־מענדיל נ״י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר אין קורצען, ווארום איך האב שוין קיין כח ניט מיט דיר צו רעדען. ס'איז ווי איין ארבעס אין דער וואנד, ווי זאגט די מאמע: שפיעל דעם חתן ו ו י נ ע נ ד י ג ס, ער האט זיך זיינס אין זינען״... ביזט טאקי אוודאי א גרויסער חשוב אין יעהופעץ, ווארום דו שמעהסט דאך ביי בראצקין ביי דער טהיר, און סע קישעט ביי דיר מיט מיליאנען, נאר נאך אלעמען זאלסט דו ניט זיין ביי זיך אזוי גדול׳דיג. די מיליאנען זענען נאך לעת עתה ביי בראצקין, ניט ביי דיר, און עס קען זיך אויסלאזען, אז די ערד וואס שפריצט מיט שמן זית, זאל גאר שפריצען מיט „מים אחרונים וואסער״ און אז עס וועט קומען צו עפיס, וועט זיך אויסלאזען מיט פעטש, און וועמען וועט מען פאטשען? — דיך! על כן איז מיין עצה, אז דו זאלסט זיך באצייטענס ארויסחאפען פון דארטען און קומען א היים. זאלסט פארגעסען, וואס ס'איז געווען ביז אהער, טאמער האב איך דיך א־־יל אנגערירט מיט אווארט, ווי זאגט די מאמע: „בעסער א פאטש פון א פריינד אײדער א קוש פון א פיינד״, און קלאפ א טעלעגראם און קום צו פאהרען וואס גיכער און לאם איך פטור ווערען, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

איך קאן דיר דערציהלען א נייעס, וואס ביי אונז האט זיך

פארלאפען, עס קלינגט מיט דעם די וועלט! דו קענסט דאך מאיר מאטיל משה מאיר'ס, האט ער א טעכטערעל ראצל, איז דאס א ראצל פון גאט, א גאנצע „געווערענע" א „געבילבעטע" מאמזעל, „שיט מיט פראנצויזיש", „קלאפט אויפ'ן טאפטשאך", געהט זיך ניט צעגויף מיט קיינעם, א קלייניגקייט, זי קומט ארוים אזש פון קצבים, ווי זאגט די מאמע: „זכות אבות איז קיין קאטאוועס"... הכלל, מע רעדט איהר שדוכים פון דער וועלט, און זי פערעבעגדעוועט נאך, וואס מע ווייזט איהר, געפעלט איהר ניט; זי וויל א חתן דוקא מיט אלע מעלות, ער זאל זיין אי שען, אי קלוג, אי רייך — דאס טעלערל פונ'ם הימעל! שדכנים האבען געארבייט אויף אלע כלים און מע האט איהר אראבגעבראכט א חתן, איין אנטיק זאגט מען, א קארעפירער אתרוג, און דווקא פין א קליין שטעדטיל פון אווריטש! צונויפגעפאהרען זיך, האט מען געוויינטליך אריינגעלאזט חתן כלה אין א בעזונדער חדר זיי זאלען זיך אנקוקען, רופט זיך אן די כלה צום חתן: וואס הארכט מען ביי אייך מכח דרייפוס'ן?" מאכט ער צו איהר: מכח וואסער דרייפוס'ן?", רופט זי זיך אן צו איהם: „איהר ווייסט ניט וואסער דרייפוס?" מאכט ער: „ניין, מיט וואס האנדעלט ער?..." איז זי באלד ארויסגעלאפען פונ'ם חדר און איז געפאלען חלשות, און דער חתן האט געבאך בחרפה געמוזט אוועקפאהרען צוריק קיין אווריטש — א מכה איהם, א מכה איהר, א מכה זיי ביידען! איך בעט דיך מאך מיך קלאהר, ביז דאהי צווישען מענשען, ווער איז אט דער דרייפוס וואס עס האט מיט איהם אנוי די וועלט?

XXI.

(מנחם־מענדיל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי׳ עכב״ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אז איך בין ב״ה בקו החיים והשלום, השם יתברך זאל העלפען מע זאל תמיד הארכען איינס פונם אנדערן נור גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אז מיט בראצקין האב איך מיך צעגאנגען, דאס הייסט מיר האבען זיך חלילה נישט געקריגט, נאר איך האב אויפגעהערט געהן אהין — וואס איז מיר בראצקי, אז איך שפאר שוין גאר אן צו ר ו ט ש י ל ד ע ן קיין פ א ר י ז ש?! וועסט דו דאך מסתמא פרעגען, ווי קום איך, מנחם מענדיל, צו רוטשילדען אַזש קיין פאריזש? איז דער תירוץ טאקי ווידער קאווקאז און ווידער נאפט! אלע נאפטען וואס אויף קאווקאז זענען זיינע און אליין זיצט ער אין פאריזש. בלייבט דאך די קשיא, ווי קומט די קאץ איבערן וואסער? פאלט מיר איין אזא מין געדאנק: פארהאן ביי אונז אויף דער בערזע א פויגעל, וואס ער הייסט ט ו ד ר ו ס, אט דער ט ו ד ר ו ס איז געוועזען א מאל גאר א גרויסער „שפעגעלאנט״, א הייסער, א פייעריגער שפעגעלאנט. אז דער עולם האט זיך אפגעשאקעלט מיט די עטליכע גילדען, זענען אלע גרויסע שפעגעלאנטען (און איך אויך בתוכם) געווארען מעקלערס, און טודרוס האט זיך אוועקגעלאזט קיין פאריזש און דרעהט דארטען די גרעסטע געשעפטען אויף מיליאנען! אויף מיין גליק בעדארף אצינד טודרוס זיין היע אין יעהופעץ, האב איך מיך נישט געפוילט און בין אוועקגעלאפען צו אידם אהיים און האב אידם גאנץ פיין איבערגעגעבען, אז איך האב אנגעשמעקט איין ארטעל אויף קאווקאז, וואס שפריצט מיט נאפט, און וועדליג מע הייסט זיך געבען דערפאר א סך געלד, ווייזט אוים, אז דאס געשעפט פאסט נאר קיין פאריזש. רופט זיך אן צו מיר טודרוס: „איך האב א קונה ז״ פריצ

איך: ווער איז דער קונה? מאכט ער: „ראטשילד"! — איהר קענט זיך זאג איך, מיט ראטשילדען? „צי איך קען זיך, מאכט ער, מיט ראט שילדען? לאמיר דאס, זאגט ער, בעידע פארמאגען, וויפיעל געשעפטען איך האב שוין מיט איהם געמאכט און וויפיעל געלד איך האב ביי איהם פארדיענט!" — האט קיין פאראיבעל ניט, זאג איך, אפשר וואלט איהר זיך מטריח געוועזן, זאג איך, אוועקשרייבען צו ראטשילדען קיין פאריזש? — אוועקשרייבען, מאכט ער, איז קיין קונץ ניט! איך בין טאקי מיט איהם ווי אנדערע צוויי, נאר איינס צום אנדערן געהער זיך נישט אן, מע בעדארף האבען איין אפים מיט א פלאן, אנדערש קאן מען ניט". בקצור, איך בין אוועק צו מיינע שותפים און האב איהם געבראכט פון זיי איין אפים מיט אלע זיבעצעהן זאכען. נו, ווי געפעלט דיר, זוגתי היקרה, ווי אזוי מנחם מענדיל שטעלט צענויף מיט גאט'ס הילף א געשעפט? השם יתברך זאל נור העלפען עס זאל אנקומען די גוטע תשובה פון ראטשילדען, פערשטעהסט דו שוין, וואס פאר א פנים עס וועלען דע־מאלט האבען ביי מיר אלע יעהופעצער גרויסע מעקלערס! ס'איז נור שלעכט דערוויילע, וואס סע פעהלט דאס מזומנ'ע דרייערל. זאלסט זעהן, וואס עס טהוט זיך ביי אונז, ווי אזוי די וועלט איז געענגט אין געלד. ממש מע געהט אוים, מע שטארבט נאך א קערבעל! מע קוקט ארוים אלע טאג אויף גרויסע אנזעצען. נאר זארג נישט, זוגתי היקרה, ס'איז אלץ ביז א צייט; פאר אונזער עגמת נפש וועלען מיר אם ירצה השם האבען גרוים נחת, לאז נור אנקומען די גוטע בשורה פון פאריזש, וועל איך מיך שוין ארייןכאפען אין קלייט ארין, וועל איך שוין אין זינען האבען אם ירצה השם אי זיך איך דיך אי די קינדערלעך אלע זאלען געזונד זיין. און מחמת איך בין פארנומען און האב קיין צייט ניט, מאך איך דאס בקיצור. איה"ש אינ'ם אנדערן בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות. לעת עתה לאז גאט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדערלעך און איטליכען בעזונדער גאר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: וואס דו פרעגסט זיך נאך אויף דרייפוסען, איז דאס זעהר א שענע מעשה. אזוי איז געוועזען די געשיכטע: אין פאריזש איז געוועזן דרייפוס א קאפיטאן, דאס הייסט ס'איז געוועזן א קאפיטאן, וואס האט געהייסען דרייפוס. און עסטערהאזי איז געוועזן א מאיאר, (א מאיאר איז עלטער פון א קאפיטאן, און אפשר, פארקעהרט

אַ קאַפּיטאַן איז עלטער), איז ער געווען, דאָס הייסט דרייפוס. אַ יוד, און עסטערהאַזי דער מאַיאָר איז אַ כריסט, האָט ער אָנגעשריבען די באָרדעראָ; דאָס הייסט, דער מאַיאָר עסטערהאַזי האָט אָנגעשריבען די באָרדעראָ, און האָט אַרויפגעלעגט די גאַנצע באָד אויף איהם, אויף דרייפוסען, איז געגאַנגען דרייפוס און האָט זיך געוואָלט פאַרענטפערען, האָט מען איהם געמשפּט, ער זאָל זיצען אייביג אויף איין אינזעל אין מיטען ים איינער אַליין פערשפּאַרט. איז געגאַנגען זאָלאַ און האָט געמאַכט אַ געוואַלד, און האָט אויסגעוויזען מיט ראיות, אַז סטייטש ער ווייסט פאַר קלאָהר, אַז ס'איז ניט דרייפוס האָט געשריבען די באָרדעראָ; וואָס האָט איהר צו איהם, ס'איז גאָר דעם מאַיאָרס אַרבייט, עסטערהאַזיס! איז מען געגאַנגען און מע האָט איהם געמשפּט, ער זאָל אויך זיצען, האָט ער זיך מישב געווען, טאַקי זאָלאַ און איז גאָר אַנטלאָפען, איז געגאַנגען נאָך איינער, פּיקער, אַ פּאָלקאָווניק, און האָט אויך אָנגעהויבען שרייען און ליאַרמען, איז אַרויסגעשפּרונגען מערסי דווקא אַ גענעראַל און נאָך איינער ראָזשע, אויך אַ גענעראַל, און נאָך אַ סך גענעראַלען, און האָבען געזאָגט פאַלשע עדות אויף דרייפוסען, איז געוואָרען אַ געפּילדער צווישען די פראַנצויזלעך, מע זאָל איהם אַראָפּברענגען, טאַקי דרייפוסען, האָט מען איהם געבראַכט צו פיהרען קיין רען אויפ'ן משפּט, איז געקומען צו פאָהרען איין אַדוואָקאַט פון פּאַריזש, האָט מען איהם געוואָלט שיסען, האָט מען איהם געשאָסען פון הינטען, האָט ער געמאַכט פון אלע גענעראַלען אַ פּלעדערוויש, און דרייפוסען האָט מען פון דעסטוועגען ווידער אַ מאָל פאַרמשפּט, נאָר מע האָט איהם אָבער באַלד אַרויסגעלאָזט, דאָס הייסט יאָ שולדיג און פאָרט ניט שולדיג — און רוף אונז קנאַקניסעל!..." הייגט פאַרשטעהסט דו שוין די מעשה מיט דרייפוסען?

הנ"ל.

XXII.

(שיינה־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם־מענדיל אין יעהופעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר
מנחם־מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אז דו ביזט ניט ווייט פון א משוגענעם, עס געהט דיר אב נור איין זאך. — נעמען א שטעקען און לויפען איבער די גאסען; האסט דו געהערט אביסעל א גדולה: ער שפריצט מיט גאז, פליהט קיין פאריזש, ווארפט מיט מיליאנען! ער גלייכט זיך צו די יעהופעצער נגידים. זיי האבען קיין געלד ניט און ער האט קיין געלד ניט, ווי זאגט די מאמע „בין איך מיר אויך א בהמה און פגר אין דער טשערעדע". געדענק מיין ווארט, מענדיל, אז מע וועט דיך ברענגען אהיים אדער אין קייטען, אדער אין א ליילעך, אזוי ווי דו ביזט ווערטה, בכדי דו זאלסט געדענקען, אז דו האסט א ווייב ביז הונדערט און צוואנציג יאהר, וואס פערשטעהט מעהר פון דיר, און פאר דיינע מתנות, מענדיל, וואס דו ווילסט מיר אננעמען, דאנק איך דיר זעהר. לאז זיי גאט העלפען אועלכע קונים א סך ווי דו מיט דיינע שותפים די ליגנערס. וואס פארדיענען מילי־מיליאסען און פגר'ען פאר א גראשען, הלוואי ווייטער ניט ערגער, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

די מעשה פון דרייפוסען, וואס דו האסט מיר באשריבען, זאל איך אזוי וויסען בייז, ווי איך פערשטעה אפילו איין ווארט! ווי קומט א יוד

זײַן אַ קאַפּיטאַן און וואָס איז דאָס פאַר אַ מין „באָנדעראָ״, וואָס איינער לעגט אַרויף אויף דעם אַנדערן? צו וואָס האָט דער זאָלע בעדאַרפט אַנטלויפען און וואָס האָט מען איהם געוואָלט שיסען און פאַר וואָס עפּיס פון הינטען, נישט פון פאָרינט?... ווי זאָגט די מאַמע: „ציגען זאָלען אזוי וויסען פון פרעמדע גערטנער, ווי ער ווייסט וואָס סע טהוט זיך מיט איהם״...

XXIII.

(מנחם־מענדיל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כתרילעווקע),

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי׳ עכב״ב.

ראשית בין איך דיר מודיע אַז איך בין ב״ה בקו החיים והשלום. השי״ת זאָל העלפען מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונ׳ם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות—אָמן.

והשנית זיי וויסען, אַז דאָס קאַווקאַז האָט געמעגט אַריין אין דער ערד אַריין איידער איך האָב דאָס דערקענט! איך טאָר מיך גאָר ניט באַווייזען אויף דער בערזע; וואָס איז די מעשה? די מעשה איז אַ פשוטע מעשה: נעכטען קום איך אַרויס אויף דער בערזע, געהט מיר אַ קעגען טודרוס און מאַכט צו מיר: „הערט נור, רב יוד, וואו איז ערגיץ אייער קאַווקאַז?״ — קאַווקאַז, זאָג איך, איז אויף קאַווקאַז, וואָס איז דען? „איך האָב מאַכט ער, נאָכגעדאַכט אויף דער לאַנדקאַרט, וואו געפינט זיך ערגיץ אייער געשעפט, לאָזט זיך אויס, אַז די שטאָדט, וואָס איהר האָט דאָרטען אָנגערופען, איז אַ נעכטיגער טאָג״. וואָס הייסט, זאָג איך, אַ נעכטיגער טאָג? „אָט דאָס הייסט, זאָגט ער, ס׳איז גאָר אַזאַ שטאָדט נישטאָ אויף דער וועלט. עפּיס אַ נאָמען פון דער הגדה... ווי נעמט דאָס אַ יוד, זאָגט ער, און לעגט פאָר אַ געשעפט, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען? און נאָך וועמען? ראָטשילדען! איהר ווייסט, זאָגט ער, ווער ראָטשילד איז?!״ — פאַר וואָס, זאָג איך, זאָל איך ניט וויסען? איך ווייס זעהר גוט, זאָג איך, ווער ראָטשילד איז, נאָר וואָס בין איך, זאָג איך, שולדיג? מע האָט מיר געזאָגט, האָב איך אייך געזאָגט. און איך האָב מיך באַלד געלאָזט לויפען זוכען די „מענדעווערענדע״ אין האָב איהם געפונען אין דער „יודישער מאַלאַטשנע״, דאָרט וואו אַלע יודען זיצען, און האָב איהם גענומען אויפ׳ן ציםבעל: — זאָגט מיר נור, מענדעווערענדע מערדצע, וואו גע־

פינט זיך ערגיץ דאָס געשעפט אונזערס? „ס'א משל, מאַכט ער, דאָס געשעפט איז דאָך ביי אייך, איהר האָט דאָך דעם קונה!“ — ניין, זאָג איך, ניט דאָס מיין איך, איך מיין דאָס געשעפט גופא, וואו שטעקט דאָס ערגיץ, אין וואָסערע מקומות, ווי אַזוי פאָהרט מען אהינצוצו, דורך וואָס פאַר אַ שטאָדט? „דאָס, מאַכט ער, ווייס איך גראָד נישט, דאָס בעדאַרף וויסען דער שותף מיינער“. זענען מיר געגאַנגען ביידע זוכען דעם שותף, זאָגט אָבער דער שותף, אַז איהם האָט געזאָגט דער וואָס מיט דער רויטער נאָז, און די רויטע נאָז זאָגט, אַז ער ווייסט ניט פון קיין פותר און פון קיין חלום, ער האָט געהאָרכט, זאָגט ער, פון יענעם מעקלער, וואָס מיט די גראָבע ליפען, אַז די טענדעווערענדע האָט אַ געשעפט אויף קאַווקאַז, נאָר וואו קאַווקאַז און וואָס קאַווקאַז — ווייסט ער ניט, ער זאָל אַזוי ניט וויסען פון קיין שלעכץ! הקצור, מע האָט זיך געוואָלט דערגרונטעווען, פון וואַנען שטאַמט דאָס געשעפט און ווער האָט דאָס אויפגעגעבען, האָט איינער אָנגעוויזען אויפ'ן אַנדערן, דער אויף יענעם און יענער אויף דעם, אַזוי לאַנג אַזוי ברייט ביז ס'איז געבליבען מסתמא, אַז דער גאַנצער חיב בין איך; איך האָב שוין אַזאַ גליק, משטיינסגעזאָגט, אַז אומעדום בין איך דאָס כפרה־היהנדעל!... הערסט דו, זוגתי היקרה, וואָס איך בין דערגאַנגען? אַ ס'איז נישטאָ קיין מזל, זאָל מען זיך בעסער באַגראָבען אַ לעבעדיגער! צו וואָס איך זאָל מיך נישט נעמען איז לכתחלה דאַכט זיך אַלסדינג גוט און שען און פיין, אָט אָט חאַפּ איך דאָס גליק, אָט אָט איז דאָס ביי מיר אין קעשעני — צום סוף טהוט זיך דאָס רעדיל אַ דרעה איבער, און עס לאָזט זיך אויס אַ נעכטיגער טאָג! ניט באַשערט, אַ פנים, אַז איך זאָל אויפקומען פון מעקלעריי, חאַפּען אַ גראָבס און אַנטלויפען! נישט באַשערט, אַז מנחם מענדיל זאָל אויפקומען ווי אַנדערע מעקלערס אין יעהופּעץ! אַלע טראַסקען, נאָר איך איינער שטעה און קוק ווי די וועלט מאַכט געשעפטען און פאַרדינט געלד און איך דרעה מיך אַרום ווי אַ פרעמדער. איך זעה פאַר זיך מיליאָנען מיט מיליאָנען, און קאָן זיי נישט חאַפּען... איך בין שטענדיג עפּיס ווי אין דרויסען... אַ פנים, איך האָב מיך נאָך ניט אַרויפגעשלאָגען אויפ'ן ריכטיגען וועג? קיין מענש ווייסט ניט, וואו זיין מזל געפינט זיך... מע דאַרף עס לאַנג זוכען, און אַז מע זוכט, געפינט מען... און מחמת איך בין זעהר דערשלאָגען, מאַך איך דאָס בקיצור. איה"ש אינ'ם אַנדערן בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לאָז גריסען

שוועֶר און שוויגעֶר און שרייב מיר, וואָס מאַכסט דו עפּיס אין געזונד, און קוש די קינדער זאָלען לעבען און געזונד זיין, און שרייב מיר, וואָס הערט זיך עפּיס ביי איך אין כתרילעוויקע? —

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: צרות רבים חצי נחמה. אז מע זעהט זיך אָן יענעמס צרות ווערד אַ ביסעל גרינגער אויף דער נשמה אָט נעם למשל דעם אורח וואָס שטעהט מיט מיר אין איין חדר. געוועזן אַמאָל אַ פּאָדראַטשיק, זאָגט ער, אַ גביר, אַ בעל הבית פון הייזער און קלייטען איינענע, און היינט לאָדט ער זיך מיט „קאַזנאַ", ער האָט אויפמאָהנען אַ סך געלד, גאָר אַ סך געלד. נאָר מחמת ער האָט נישט אַ גראָשען ביי דער נשמה האלט ער זיך אויף לעת עתה ביי מיר. אם ירצה השם, אז ער וועט אויסלאָזען זיין געלד, וועט ער מיך, זאָגט ער, ניט פערגעסען... און נאָך איינער שטעהט מיט מיר צוזאַמען, נאָך אַ גרעסערער אָרעמאַן פון יענעם: ער איז אַ שרייבער. ער שרייבט אין די בלעטער און מאַכט אַ בוך! דערווייל ביז זיין בוך וועט פאַרטיג ווערען האלט ער זיך אויף מיט אונז אין איינעם און פאַר רחמנות גיט איהם די בעל הבית'טע אַמאָל אַ גלעזעל טיי. און נאָך איינער האלט זיך אויף ביי אונז אויף דער אכסניא, אַ מין עני ואביון, דער שרייבער איז אַ הונט קעגען איהם! ווער און וואָס ער איז ווייס איך אליין ניט: עפּיס אַ שטיקעל אַגענט, אַ שטיקעל שדכן, אַ שטיקעל אַקטיאָר, זינגט ליעדליך און טרייבט אַרוים מייז, — זעהר אַ פרעהליך יודעל, האָט נישט קיין העמד אויפ'ן לייב און געהט אוים ממש פאַר אַ שטיקעל ברויט! הכלל, מע זעהט זיך אָן אַזוי פיעל צרות אויף דער וועלט, אז מע פאַרגעסט אָן די איינענע!... געדענק זשע, למעה"ש, שרייב מיר פון דיין געזונד און פון די קינדער זאָלען געזונד זיין און פון שוועֶר און שוויגעֶר און פון איטליכען בעזונדער

הנ"ל.

XXIV.

שיינע שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם מענדיל אין יעהופעץ.

לכבוד בעלי הזכר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, וואס האב איך דיר געזאגט, דו אבגעריסענער נאר? קושען בעדארפסט דו דאך די ווערטער מיינע, ווי זאגט די מאמע: „קוש דעם קאנטשיק וואס שמייסט דיך!"... האסט זיך שען אויסגעהאנדעלט דארטען וואס טויג מיר גרוים און האסט זיך צע־נויפגעסקאמפאניעט מיט א פיינער חברה שלעק, פאדראטשיקעס, שלעפערס, מחברים, לידעלמאכערס, מייזען־טרייבערס — ניטא ווער ס'זאל לאכען און געגוג. אודאי דארף מען זיצען צוליעב דעם אין יעהופעץ אויף אג׳ אבסניא און טרענצלען קערבלאך! מיר געפעלט נור וואס דו ביזט געקומען צום שכל: א פגים, זאגסט דו, ס'איז דיר ניט באשערט אויפצוקומען דארטען, ווערען א מיליאָנשטשיק? ביזט נאך מסופק מענדיל? איך שריי שוין פון לאנג, אז דו זאלסט זיך ארויסשלאגען פון קאפ די דאזיגע נארישע געדאנקען, לאם איך שוין אזוי זיין באוואָהרענט פון אלדאס ביז און דו פונ'ם נאר דיינעם, ווי דו ביזט באוואהרענט פון מיליאָנען! פארגעס, מענדיל, אן די מיליאָנען, פארגעס אז ס'איז גאר פארהאן ערגיץ א בראצקי אויף דער וועלט, וועט זיין אז וואהל צו דיר און צו דיין נשמה! „קוק ניט וואס העכער פון דיר, קוק וואס נידעריגער פון דיר", אזוי, דאכט זיך, שטעהט געשריבען אין די ספרים? און זיי נישט מקנא די יעהופעצער פיינע מענשלעך וואס טראסקען. לאזען זיי טרישטשען,

לאָזען זיי בּרעָכען רוק און לענד, ווי עס ווינשט דיר הײַנט און אַלע מאָל
דײַן באמת געטרייַע פרוי

שיינה שיינדיל.

זאָג מיר נאָר, וואָס האָסט דו זיך עפּיס פּלוצים דערמאַהנט, מײַן טהײַערער מענדיל, זיך נאָכפרעגען אויף אונזער כתרילעווקע? און וואָס בּין איך דיר עפּיס געוואָרען אזוי טהײַער, וואָס דו זאָרגסט זיך אַזוי פאַר מײַן געזונד? אַ פּנים, דו האָסט זיך טאַקי פאָרט פערבענקט נאָך אונז?... ווי זאָגט די מאַמע: „לאָז דאָס קאַלב לויפען, עס וועט זיך אויסהונגערן וועט דאָס אַליין קומען אַהיים"... איך וואַרט אויף אַ דעפּעש פון דיר אז די פאָהרסט. שוין צײַט. שוין לאַנג צײַט — הלואי זאָל דאָס זיין מײַן לעצטער בּריעף...

אַ בְּכָבוֹדֶ׳ע פַּרְנָסָה.

(מְנַחֵם-מֶענְדְל׳ס שְׁרַייבֶּער.)

אַבְּכָבוֹד׳ע פַּרְנָסָה.

(מְנַחֵם־מֶענְדִיל — אַ שְׁרַייבֶער.)

I.

(מנחם־מענדיל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינע־שיינדיל אין כתרילעווקע.)

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדיל שתחי׳.

ראשית בין איך דיר מודיע אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום, השם יתברך זאָל העלפען מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונם אנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אָמן.

והשנית הנה זיי וויסען, אז איך האָב אוועקגעוואָרפען אַלע ג״ע שעפטען, איין עק, אוים בערזע, אוים סעטעדיני, אוים מעקלערײַ — ס׳איז גאַלע שווינדעל מיט חאַפּערײַ מיט בזיונות מיט דער שוואַרציאָדר וויסט וואָס! איך האָב שוין היינט אַ נייע פרנסה, אַ שפּאָגעל־נייע פרנסה, אַ ביסעל אַ שענערע און אַ לייטישערע פרנסה — איך בין געוואָרען למזל אַ שרייבער איך שרייב! וועסט דו דאָך מסתמא פרעגען, ווי קום איך צו שרייבערײַ? — ס׳איז מן השמים.

אויב דו געדענקסט פון מיין לעצטען בריעף, האָב איך מיך דאָ אויף דער אכסניא, וואו איך האַלט סטאַנציע, באַקענט מיט איינעם אַ שרייבער, וואָס שרייבט אויף די גאַזעטען, און דערפון מאַכט לעבט ער. דהיינו, ווי אַזוי? ער זעצט זיך אַוועק און שרייבט אָן אַ זאַך און שיקט עס אוועק און מע דרוקט עס אָפּ, און אַז מע דרוקט עס אָפּ, באַקומט ער בעצאָהלט פון דער שורה, אַ קאָפּיקע אַ שורה, וויפיעל שורות, אַזוי פיעל קאָפּיקעס. האָב איך מיך מיישב געווען: גוואַלד, רבונו־של־עולם, מיט וואָס בין איך

ערגער פון איהם? די גרויסע תורה וואָס דאָ איז! דאַכט זיך, איך האָב אויך געלערענט אין אַ חדר, און אַ האַנד צום שרײַבען האָב איך אַשענערע ווי ער, אָפשר וואָלט איך מיך אַ פרוב טהון און געבען אַ שרײַב אַרײַן אין אַ יודיש בלאַט, וואָס קומט מיר דערפאַר? קעפּען וועט מען דאָך מיך ניט! ממה נפשך, יאָ — יאָ, ניין — ניין! — און גענה און שרײַב אוועק אַ בריעף גלײַך אין דער רעדאַקציע אַרײַן אַזוי און אַזוי, און איך דערצעהל זיי אויס מײַן גאַנצע „בעגריפיע". ווי אַזוי איך האָב אַמאָל געקנאַקט אויף דער בערזע, אין אַדעס און אין יעהופּעץ, איבערגעדיענט כל העבודה זרות, געהאַנדעלט און געמעקלערט מיט „לאָנדאָן" און מיט „פּאַפּירלעך" און מיט „יקנה"ז" אין די מיליאָנען אַרײַן, געווען זיבען און זיבעציג מאָל אָט אַ נגיד און אָט אַ קבצן, אָט אַ גביר און אָט אַן אביון. הקצור, איך האָב נישט געזשאַלעוועט מײַן טרחה און האָב זיי אַרויסגעשריבען אַלסדינג באריכות, אָפשר אויף צעהן זײַטלעך. און געבעטען האָב איך זיי, זיי זאָלען מיר ענטפערען, אויב עס געפעלט זיי מײַן שרײַבעכץ, וועל איך זיי שרײַבען און שרײַבען. קומט מיר נישט אָן, מײַנסט דו, אין אַנדערהאַלבען הדשים אַרום פון דער רעדאַקציע אַן ענטפער? זיי שרײַבען מיר, אַז מײַן שרײַבעכץ געפעלט זיי דוקא זעהר גוט און לעגען מיר פאָר, איך זאָל זיי אַרויסשרײַבען די אַלע מײַנע באַשרײַבעכצען באריכות; און אויב מײַנע באַשרײַבעכצען וועלען זײַן גוט באַשריבען, וועלען זיי מײַנע באַשרײַבעכצען מיט פערגעניגען אָפּדרוקען אויפ׳ן בלאַט און וועלען מיר בעצאָהלען פאַר דער שורה, אַ קאָפּיקע אַ שורה, דו פערשטעהסט? וויפיעל שורות, אַזוי פיעל קאָפּיקעס. האָב איך באַלד גענעבען אַ חאַפּ אויף דער פען. וויפיעל, למשל, קאָן איך אָנשרײַבען? צום אַלעם מינדעסטענס רעכען איך. אַז איך קאָן אין אַ לאַנגען זומערדיגען טאָג אָנשרײַבען גוטע טויזענד שורות. מאַכט דאָס ניט אַ צעהנערל אַ טאָג? האָבען מיר אַ קיימא לן, הײַסט דאָס, פון כמעט דרײַהונדערט רובעל אַ חודש. נישקשה פון אַ זשאַלאָוואַניע, ווי מײַנסט דו? און נישט לאַנג געטראַכט, האָב איך מיר געקויפט אַ פלעשעל טינט מיט אַ ריז פּאַפּיער און האָב מיך אוועקגעזעצט צו דער אַרבײַט. און מחמת איך האַלט סאַמע אין רעכטען שרײַבען, מאַך איך דאָס בקצור. איה"ש אין די ווײַטערדיגע בריעף וועל איך דיר אַרויסשרײַבען אַלסדינג באריכות. לעת־עתה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדערלעך זאָלען לעבען אונז שווער און שוויגער און איטליכען בעזונדער גאָר פרײַנדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: אז דער אויבערשטער וועט העלפען און איך וועל פארטיג מיט מיין באשרייבעכץ, דאס הייסט מיט'ן נאמען פונ'ם באשרייבעכץ, מחמת איך האב נאך ניט קיין נאמען, אזוי שיק איך עס אוועק באלד אהין אין דער רעדאקציע, און בעט מע זאל דיר ארויסשיקען אויף דיין נאמען קיין כתרילעווקע עטליכע קערבלעך עד לחשבון. איך וויל, זוגתי היקרה, אז דו זאלסט אויך הנאה האבען פון מיין איצטיגע פרנסה. ס'איז א ביסעל לייטישער פון מעקלעריי: ביי מעקלעריי הייסט עס „קארטאוש", און ביי שרייבעריי רופט מען דאס גאנערער... א זיס קערבעל איז דאס גאנערער, א גריגגס און א בכבוד'יגס...

הנ"ל.

II.

שיינה שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם מענדיל אין יעהופעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר
מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, מיין ליעבער און טייער מאן באשער־טער, וואס וועט זיין פון דיר? עס נעמט דאך דיך קיין קויל ניט! ניט מיט נוטען, ניט מיט בייזען! שיס אין דער וואנד אריין! די מאמע זאל לעבען — איהרע ווערטער מעג מען פערשרייבען: „א קראנקער, זאגט זי, וועט געזונד ווערען, א שכור וועט זיך אויסניכטערן, א שווארצער וועט ווייס ווערן, און א נארר וועט בלייבען א נארר"... און זאג אפשר, אז זי איז אומגערעכט! בארעכען זיך, וואס דו האסט אפגעטהאן, זינט איך קען דיך פאר א מאן, אז אך און וועה איז מיר, איז דיר נאך קארג, געהסט דו אויף דער עלטער און פארשטעלסט זיך פאר א מארשעליק! א „רייבער" געווארען און „רייבט"! און סע געפינען זיך נאך אזעלכע נאראנים, וואס זיי צאהלען דערפאר. ווער ווייסט וואס דו קאנסט מיט דיינע בע־שרייבעכצען אנארבייטען חלילה. איך בין שוין א געלערנטע. ווי זאגט די מאמע זאל לעבען: „פאר א געשלאגענעם הונד טאר מען קיין שטעקען ניט ווייזען"... בראש קלויבט ער זיך אויס אלע מאל גרינגע פרנסות, לופטיגע פוינעלעך. גאר ניט. ער וועט זיך זיצען אין יעהופעץ אויף דער סטאנציע און וועט „רייבען", און איך וועל זיך וואלגערן דא אין כתרי־לעווקע מיט זיינע קינדער אין קרענקען אויף דער „פלענציע"! שוין א וואך דריי, אז זי האט זיך ארייננעחאפט צו אונז, די „פלענציע", און וויל גאר ניט ארויס. אויסגעקויקעלט פון קליין ביז גרוים... און וואס דו בעזיסט מיר מגדר דאס געלד פון דיינע שרייבעכצען, דאנק איך דיר בע־

ווײַטענס. דײַנע יעהופּעצער פײַנע בריות מעגען עס פערמאָגען אויף איין מאָרעמעס, וואָס דו וועסט זיך שוין דאָרטען אָננעמען „גאָלענאַר“. דו ביזט אליין אַ נ אָ ל ע־נ אַ ר , דאָס הייסט פון אויבען ביז אראָפּ — נאַרד... און אויב דו ווילסט, איך זאָל ניט געהן יונגערהייד פון דער וועלט, און דײַנע קינדער זאָלען חלילה ניט בלײַבען קיין יתומים, זאָלסט דו זיך ארויסשלאָגען פונ׳ם קאָפּ אַלע דײַנע לופטיגע פרנסות מיט דײַנע זיסע שרײַבעכצען און קומען צו פאָהרען אַ מאָל אַהיים, צו דײַן ווײַב און קינדער, צו דײַנע שווער און שוויגער, וועסט דו זײַן אם־ירצה־שם אַ גאַסט, ווי די מאַמע זאָגט: „באַדײַ דעם אויוועז צעוואַלגערן“, ווי עס ווינשט דיר פיעל געזונד און אימער גליק הײַנט און אַלע מאָל — דײַן באמת געטרײַע פרוי

שיינה שיינדיל.

משה דוד דעם קאָלעקטאָר געדענקסט דו צי ניין? האָט ער זיך מישב געווען און האָט שוין לאַנג געוואָרפען איין אום־חן אויף זײַן ווײַבעל, געוואָלט פּטור ווערען פון איהר, ניט געוואוסט ווי אַזוי: נעמט ער און פאָהרט אוועק אין אמעריקאַ, האָט זי איהם געפּאַקט בײַ דער גרענעץ און געמאַכט אַזאַ שקאַנדאַל, אַז ער וועט דאָס פערזאָגען אַ צעהנטען. אַ ליטוואַק פאַן! מײַנע צרות אויף זײַן קאָפּ!

III.

(מנחם־מענדיל פון יעהופּעץ צו זײַן װײַב שײנה שײנדיל אין כּתרילעװקע).

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שײַנה שײנדיל שתחי' עכב"ב.

ראשית בּין איך דיר מודיע, אַז איך בּין ב"ה בּקו החיים והשלום, השם יתבּרך זאָל העלפען מע זאָל תּמיד האָרכען אײנס פונם אַנדערן נאָר גוטס מיט בּשׂורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

והשנית הנה זײַ װיסען, אַז עס װעט אם־ירצה־השם זײַן רעכט. איך שטעה שוין, דאַנקען גאָט, אָפּגעדרוקט אויפ'ן בּלאַט גלײַך מיט אַלע שרײַבּערס און איך פיהל מיך איצטער עפּיס גאָר אַנ'אַנדער מענש. די ערשטע מינוט, אַז איך האָבּ דערזעהן מײַן נאָמען אויפ'ן בּלאַט אָפּגעדרוקט: מנחם־מענדיל — האָבּען זיך מיר אַזש געשטעלט טרערען אין די אויגען. דו מײנסט מחמת װאָס? נור מחמת גוטסקײט, װאָס סע געפינען זיך אַזעלכע גוטע, פײַנע, לײַטישע מענשען אויף דער װעלט. איך מײן טאַקי די רעדאַקציע. על־פּי שׂכל דאַרף מען פערשטעהן, אַז איך בּין מסתמא בּײַ איהר נישט קײן בּן יחיד, ס'איז דאָ גענוג שרײַבּערס אָהן מיר אויך. פון דעסטװעגען, האָט זי זיך ניט געפוילט און האָט זיך אױעקגעזעצט און האָט איבּערגעלײענט מײַן בּעשרײַבּוּנג, װי עס װעדט אוים, פון טאָװעל בּיז טאָװעל, און ענטפערען ענטפערט זי מיר אין בּלאַט, דאָס הײַסט. אין בּריעפקאַסטען, אַז מײַן בּעשרײַבּעכץ איז איהר געפעלען, נאָר ס'איז אַבּיסעל צו־לאַנג — איז גוּמער אײנס. והשנית, פערלאַנגט זי ניט פון מיר, איך זאָל איהר אויסטראַכטען מעשׂיות פונ'ם קאָפּ, זי װיל נישטמעהר בּלתּי איך זאָל איהר שילדערן (אַזױ טאַקי מיט דעם לשון) דאָס לעבּען פון דער שטאָדט יעהופּעץ מיט אַלע איהרע טיפּען. די משמעות, אַז זי װיל װיסען, װאָס בּײַ אונז אין יעהופּעץ טהוט זיך, װאָרום װאָס דען איז דער פּשט „טיפּען"?... איאָ, אַנ־אידילקײַט פון אַ רעדאַקציע? קאָן מע דאָך שוין אַזױ גראָבּ ניט זײַן און ניט אָפּלענע

אויף מארגען, האב איך אויסגעטהאן די קאפאטע און איך האב מיך אויעק-געזעצט און איך שרייב איהר — שוין דער דריטער טאג אז איך שרייב און שרייב, און סע הערט זיך גאר ניט אויף צו שרייבען! און מחמת איך בין זעהר פערנומען מיט מיין שרייבען און האב קיין צייט ניט מאך איך דאס בקצור; אם ירצה השם אינ'ם אנדערן בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות. לעת עתה לאז גאט נעבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדער און שווער און שוויגער און איטליכען בעזונדער גאר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: איך בעט דיך, שרייב מיר, צי האסט דו מקבל געווען עפיס מעות פון דער רעדאקציע, מחמת איך האב זיי געבעטען, אז זי זאל דיר שיקען דערוויל, על לחשבון, עפיס אזעלכע עטליכע קערבלעך. ממה־נפשך, א רענדעל אראפ, א רענדעל ארויף, מיר וועלען זיך מיט איהר אויסרעכענען.

הנ"ל.

IV.

(שיינה־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם־מענדיל אין יעהופעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר
מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, גאט גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער

צווייטענס שרייב איך דיר. אז איך שפייַ שוין מיט בלוט פון דיינע זיסע בריוולעך. ווער איז דאס דארטען אט די יפהפיה דיינע, וואס דו האסט אויסגעמהאן צוליעב איהר די קאפאטע און ביזם געווארען מיט איהר קוצעניו־מוצעניו? לאז זי דיר ברענען אויפ־ן פייער אינאיינעם מיט איהר געלד. איך דארף זי אויף סים־סאט כפרות, ווי זאגט די מאמע זאל לעבען: „שענק מיר ניט דיין האניג און גיב מיר ניט דיין ביס"... מאל דיר, דיין רעדאקציע מעג שוין דעמאלט קרענקען, ווען זי וועט מיר שיקען מעות — מיאוס און מאוס זענען מיר שוין געווארען דיינע שרייבעכצען, וואס דו שרייבסט מיר. און אויב אפילו ס'איז מיר שוין באשערט אז מיין מאן זאל זיין א שרייבער, פערשטעה איך ניט, וואס דארף מען צוליעב דעם זיצען אין יעהופעץ? ניטא קיין טינט אין כתרילעווקע? נאר מסתמא מוז דאך דא זיין עפיס א הינטערפיסעל, א שמד־שטיק, ווי זאגט די מאמע: „צעבייס דעם עפעל, וועסט דו געפינען א ווארעם"... לכן, בעלי היקר, נעם צענויף דיינע שרייבעכצען און קום צו פאהרען אהיים נאר אהן א שום תירוץ, ווארום איך קאן ניט צוזעהן דעם צער פון די קינדער. זיי פרעגען זיך נאך אלע מאל: ווען קומט דער טאטע? לעג איך זיי אפ פון פסח אויף סוכות און פון סוכות אויף פסח. ווער שמועסט, משה־הערשעלי, מיר זאל זיין וואס פאר א חכם דאס איז, קיינער פוג'ם טאטען, ווי עס

ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק היינט און אלע מאל — דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

וואס זאגסט דו אויף מיין בריינדלען? זי גיט זיך שוין מיט'ן צווייטען מאן. קיינער ווייסט ניט, איבער וואס. נאר בסוד האט ער מיר בעוויזען א האנד פול מיט בלויע צייכענס. ער איז איהר מוחל, זאגט ער, דעם גרן מיט איהר ציערונג, אבי פטור ווערען פון א שלאק. ווי זאגט די מאמע: „בעסער א לויט מזל איידער א פונט גאלד". אונזער גאנצע משפחה האט נישט קיין גליק צו מאנען...

V.

(מנחם־מענדיל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי' עכב"ב.

ראשית בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאל העלפען מע זאל תמיד הארכען איינס פונ'ם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

והשנית הנה זיי וויסען, אז איך האב שוין אויסגעשריבען צוויי פלעשלעך מינט, איך האלט שוין ביי'ם דריטען. א קליינינקייט — באשרייבען אזא שטאדט ווי יעהופעץ! אנהויבען האב איך אנגעהויבען פון דער אכסניא, דארט וואו איך האלט סטאנציע, און האב זיך גענומען, ראשית חכמה, צו דער בעל־הבית'טע. וועסט דו דאך פרעגען: וואס עפיס צו דער בעל־הבית'טע? ווייל ס'איז ניטא קיין בעל־הבית; זי איז איין אלמנה שוין פון דרייצעהן יאהר. דער מאן איהרער איז געוועזן א סאלדאט, און זי איז געוועזן ביי איהם דאס אנדערע ווייב. גענומען האט זי איהם, זאגט זי, צוליעב דעם. זי זאל מעגען נאכדעם, אינ'ם זכות פון איהר מאן, וואהנען דא אין יעהופעץ, און האט געהאט מיט איהם, זאגט זי, א לעבען אז אך און וועה אויף אלע שונאים, ווארום זי איז געוועזן סך־הכל יונגער פון איהם מיט גוטע צוואנציג יאהר, און זי איז געוועזן, זאגט זי, א בילד־פארשוין מיידעלוויי; אלע מאנסבילען, יודען און כריסטען, זענען געוועזן נאך איהר די כפרה... און איצט דארף זי ארויסקוקען, טאמער וועט זיך מנחם־מענדלען פארגלוסטען א מאל עסען א בארשט אדער א שטיקעל פלייש מיט חריין, און דערפון אויסהאלטען א זוהן א גימנאזיסט און א טאכטער א גימנאזיסטקע, וואס טהון טהועען זיי גארנישט, העלפען איהר ניט פון דאנען אהין, און מע קוקט ארויס, אז די מאמע זאל צוטראגען דאס גרייטע גלייך אין מויל, אין דער פריה דאס גלעזעל קאווע אין בעט אריין און שפעטער, געקומען פון דער גימנאזיע, איז נישט געפרעגט, צי ס'איז דא פאר וואס, צי ס'איז ניטא פאר וואס — דער אנבייסען מוז שטעהן אויפ'ן טיש, און טאמער נישט אזוי גיך — איז הימעל עפען זיך. אט אזעלכע קינדער זענען דאס. אנומעלטען האט זיך דאס מיידעל, די גימנאזיסטקע, אין דער פריה צעשריגען למאי ס'איז ניטא קיין זייף, און איז

אריינגעלאָפען האלב נאַקעט, מיט'ן נאַנצען האלז אין דרויסען, אין שטיב אריין צו די אורחים, וואָס זענען געזעסען ביי'ם טיש און געטרונקען טיי, און האָט זיך צעלאָזט אויף דער מוטער מיט אַ גוואַלד: „שטאָ זאַ סווינסטוועָ! האָבען מיר זיך שוין ניט געקאָנט איינהאַלטען און האָבען זי גענומען שטראָפען: סטייטש, אַז דערוויף שטודירט מען אין די גימנאַזיעס? „לאַ־די, זאָג איך וואָס די מאַמע דיינע האָרעווועט אַזוי, פוצט דיר די שיכלעך בשעת דו שלאָפסט...“ אַזוי רוף איך מיך אָן צו דער טאָכטער און וויל ערשט אָנהויבען זאָגען מוסר, אַז סע פאַלט ניט אָן אויף מיר דאָס בחור'על: „אַ וואַס קאַקאַיאַ דיעלאָ!“... און האָט מיך גענומען באָדען ווי אַ רעכטער עזות־פנים! האָט דאָס מיך שוין גוט פאַרדראָסען און איך האָב אָרומגעשריבען די דאָזיגע אלמנה נעבאַך מיט איהרע שענע קינדער, און איך פאַרהאָף, אַז ס'וועט זיך אָפּדרוקען, וועט דאָס זיין דער בעסטער מוסר. די וועלט איז געגנוג גרויס! ס'איז פאַרהאַן מסתמא נאָך אַ וועלכע אָרעמע אלמנות און נאָך אַזעלכע קינדער גימנאַזיסטען און גימנאַזיסטקעס, וואָס טהוען זייערע מוטערס צום טוידט...

הייַנט פערשטעהסט דו שוין, זוגתי היקרה, פאַר וואָס מע צאָהלט מיר געלד! און מחמת איך בין פערנומען און האָב קיין צייט ניט מאַך איך דאָס בקצור; אם ירצה השם אין'ם אַנדערן בריעף וועל איך דיר אָדויסשרייבען אַלסדינג באריכות; לעת עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדערלעך זאָלען לעבען און שווי־גער, איטליבען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: וואָס דו פרעגסט זיך נאָך, ווער איז די רעַ־דאַקציע, האָסט דו, אַ פנים, ניט פאַרשטאַנען, וואָס דאָס איז. אַ רעַ־דאַקציע איז ניט איין מענש, נאָר עטליכע מענשען, וואָס האָבען זיך צע־נויפגעלעגט און געבען אַרויס אַלע אינאַיינעם אַ גאַזעט. די גאַזעט צעשיקט מען אין אַלע שטעדט און מע לייזט פאַר איהר געלד. נאָר אַזוי ווי אַ גאַזעט דאַרף האָבען שטאָף, בעט אונז די רעדאַקציע, אַז מיר זאָלען שרייבען, און צאָהלט אונז דערפאַר געלד. טהוען מיר איהר צוליעב, דאָס הייסט, מיר שרייבען, און זי דרוקט. הייַנט פערשטעהסט דו שוין, וואָס דאָס איז פאַר אַ געשעפט?

ה נ"ל.

VI.

(שיינה־שיינדיל פון כתריל׳עווקע צו איהר מאן מנחם־מענדיל אין יעהופעץ)•

לכבוד בעלי היקר הנגיד החכם מופלג הרבני מוהר״ר
מנחם מענדיל נ״י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר אלע זענען גאט
צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען
אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אז איך האב געלייענט דיין בריעף
און ניט געגלויבט מיינע אויגען. א בייזער חלום און געגוג. געפונען א
גוטינגע זאך צו באשרייבען! אנ׳אלמנה האט איהם גאט באשערט מיט קינ־
דער, דער רוח ווייסט וואסערע — און ער לעגט אויף איהר רחמנות און
מאכט פון איהר א גאנצען צימעס. ווען איך בין אויף דיין ארט אין יע־
הופעץ, וואלט איך דאס בחור׳על אנדערש באשריבען, און די מויד מיט
די נאקעטע פלייצעס וואלט איך אוועקגעזעצט אין קיך, אויף דער פליי־
שיגער באנק, לאז זי שיילען קארטאפליס, ניט איך זאל זיי זאגען מוסר.
א מוסר־זאגער געווארען ביין מאן, א בעל־דרש׳ער. און מע צאהלט איהם,
זאגט ער, דערפאר געלד, ווי זאגט די מאמע זאל לעבען: „פארהאן
אלערליי משוגעים אויף דער וועלט״... מיר דאכט, אז איידער ארייקוקען
אין פרעמדע טעפ און מישען זיך צו יענעמס קינדער, איז גלייכער עס
זאל דארען דער קאפ פאר אייגענע. דו קעהרסט, דאכט זיך, אן דיינע
קינדער א טאטע, צי ניין? זאלסט הערען, ווי משה־הערשעלי לערענט שוין
קמץ־אלף — מעג דיין יעהופעצער אלמנה מיט דער רעדאקציע אינאיינעם
זיין פאר איהם די כפרה. ס׳זאל מיר זיין גוט אויפ׳ן הארצען, וואלט איך
איהם אראפגענומען א פאטאגראפיע מיט די איבעריגע קינדער און וואלט
דיר אוועקגעשיקט אהין, זאלסט חאטש זעהן, ווען דו האסט פערביטען
אויף אלמנות מיט רעדאקציעס, מיט צרות און מיט שלעק, ווי עס
ווינשט דיר פיעל געזונד און אימער גליק היינט און אלע מאל — דיין באמת
געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

VII.

מנחם-מענדיל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה-שיינדיל אין כתריאלעווקע.

לאשתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי' עכב"ב.

ראשית בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאל העלפען מע זאל הערכען איינס פונ'ם אנדערען נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות—אמן.

והשנית הנה זיי וויסען, אז איך בין שוין מיט דער בעל-הבית'טע פארטיג און האב מיך גענומען צו די אורחים פון דער אכסניא, דאס הייסט. איך באשרייב אלע שלים-מזל'ען, וואס שטעהען מיט מיר אויף איין סטאנציע. איך קאן מיך בערימען, אז ס'איז מיר, קיין עין-הרע, געראטען. איין שלים-מזל גרעסער פונ'ם אנדערען. נאר דער גרעסטער פון אלע איז דער, וואס מע רופט איהם ביי אונז „דער מוצלח". פון איהם איז דא אזוי פיעל צו שרייבען, אז ס'וועט ניט קלעקען ניט קיין פאפיער, ניט קיין טינט. אליין איז דער יונגערמאן פון זשוואנעץ, אנ'איידעם איז ער געווען פריהער א לאדיזשינער און נאכדעם א סאראקער, באזעצט האט ער זיך אין קאטערינעסלאוו, און דארט איז ער ארויסגעפאהרען מיט'ן ערשטען געשעפט, אנגעהויבען האנדלען מיט גאלד, דאס הייסט, חברה האבען איהם פארקויפט עטליכע זעקלעך גאלד, צוגענומען דאס גאנצע ביסעל מזומנ'ס, און ס'האט זיך אויסגעלאזט, אז געהאנדעלט האט ער זאמד, איז איהם געווארען שלעכט, חאטש ווארף זיך א לעבעדיגער אין ניעפער אריין, האט ער גענומען דאס שטעקעל, ארויס אויף דער בערזע, צוגעפיהרט א וואנד מיט א וואנד, געמאכט עטליכע קערבלעך און מודיע געווען אין די גאזעטען, אז ער זוכט א געשעפט מיט א שותף. ס'האט לאנג ניט געדויערט, האט זיך אפגעזוכט א שותף מיט איין אייזענגעשעפט, דאס הייסט, ער האט געקויפט מיט'ן שותף א שטיקעל ערד ביי קריוואראג, עפרות זהב. מע האט זיי געוואלט געבען דערפאר כמה אלפים אפטרעט-

געלד. האט ער געזאגט: אדער א האלבען מיליאן, אדער גארנים. איז געווארען גארנים. האט ער זיך אווארף געטהאן צו ערד־קיהלען, דערטאפט א אינזשינער א דייטש, דאס הייסט, א יוד וואס רעדט דייטש, און האט געדונגען מיט איהם א שאכטע און דוקא אין גלייכען געלד, און מע האט זיך אוועקגעשטעלט צו דער ארבייט, גראבען קיהלען, האט זיך געעפענט א קוואל, מע ווייסט ניט פון וואנען, א מבול. האט מען אוועקגעשטעלט צוויי מאשינעס אויף אויספאמפען דאס וואסער. אט פאמפעט מען, אט קומט אן נאך — א מעשה אהן אנ׳עק. האט ער א שפיי געטהאן אויפ׳ן דייטש און האט זיך באקענט מיט א יודען, וואס קויפט צענויף אייער, אנגעשלאגענע, ניט קיין פרישע, און מאכט פון די געלעכלעכע עפיס א מין זאך, איך האב פערגעסען ווי אזוי מע רופט דאס. דארף זיך טרעפען אויף זיין גליק, פלאצט א מאשינע און דער יוד מאכט פליטה און לאזט איהם איבער איינעם אליין מיט די צעשפאלטענע אייער. האבען זיי באקומען אזא ריח, אז מע האט איהם געמאכט א פראטאקאל, האט ער געמוזט איינמאל ביי נאכט ארויסשפרינגען דורך א פענסטער און מאכען א ויברח — און לאז זיך קאטערינעסלאוו האלטען מיט די אייער. א ביסעל געלד האט ער געהאט, איז ער אוועק פון דארטען קיין קרעמענטשוק און האט געעפענט מיט איינעם בשותפות א פאבריקע פון גילזעס. בעדארף ער אנטרעפען אויף א שותף, וואס איז א גרויסער ליעבהאבער פון שאך, און אזוי ווי ער אליין איז אויך א ליעבהאבער פון שאך, ער קאן אוועקזיצען, זאגט ער, א טאג מיט א נאכט, ניט עסען, ניט טרינקען, ניט שלאפען, אבי שפיעלען אין שאך, האבען זיי ביידע אזוי לאנג געשפיעלט אין שאך, ביז זיי זענען געבליבען ביי די לעדיגע קעסטלעך אהן גילזעס. וואו זענען אהינגעקומען די גילזעס — ווייסט מען ניט. דערווייל האט ער דערהערט, אז איינער איין אפטייקער אין א קליין שטעדטעל ניט ווייט פון קרעמענטשוק פערקויפט אויס א גאנצע קראם מיט פערשידענע סחורות בזיל הזול, טאקי א כשר׳ע מציאה. איז ער אוועק און האט אפגעהאנדעלט בחצי־חנם דאס גאנצע ראמשעל און האט זיך גענומען פאקעווען די סחורה, און ס׳איז איהם געשטאנען דערביי פערדינען א מטמון מיט געלד. דארף זיך טרעפען אנ׳אומגליק, אז צווישען די סחורה זאל זיך געפינען א קעסטעל פולווער, האט זיך מיישב געווען דאס קעסטעל פולווער, פאהרענדיג אין וואגאן, און טהוט א שאס און צעשיסט דעם וואגאן און שיסט אפ א פוס דעם קאנדוקטאר — ער איז קוים ארויס מיט׳ן לעבען. וואס זאגסט דו אויף דעם „מוצלח״? ער זאגט אליין אויף זיך, אז ער טהוט א קוק אריין אין

מיך אריין — פגר׳ען אוים אלע פיש. ווי דו קוקסט איהם אן, איז ער צו די צרות נאך א ווערטעל-זאגער אויך. אליין איז דאס א קליינטשיקס און א דיהרעוודיגס, מיט ברענענדיגע אויגעלעך. דאס קאפעלישעל איז ביי איהם פעררוקט אהינטער, די הענד אין די קעשענים און דער מוח ארבייט — קאנבינאציעס, אהן א שיעור קאנבינאציעס! ער זאגט, אז ער מוז „נעפרעמעננא״ זיין א מיליאנער, א ניט — הויבט ער זיך אויף און פאהרט אוועק קיין אמעריקע. דארט האט ער שוין גאר קיין דאגה ניט. מיך רעדט ער צו, איך זאל מיט איהם אויך פאהרען קיין אמעריקע. ער זאגט, אז אזעלכע מענשען ווי מיר ווערען אין ערגיץ ניט פארפאלען. נאר משוגע וועל איך ווערען — אוועקווארפען אזא בכבוד׳ע פרנסה, ווי דאס שרייבעריי, און פאהרען זוכען גליקען! און מחמת איך בין זעהר פארנומען און האב קיין צייט ניט מאך איך דאס בקצור; אם ירצה השם אינ׳ם אנדערן בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות. לעת עתה זאל גאט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדערלעך און שווער און שוויגער און איטליכען בעזונדער גאר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: איך פערשטעה ניט, פאר וואס איך האב ניט קיין שום ענטפער פון דער רעדאקציע אויף מיינע ערשטע ארבייט, וואס איך האב איהר אוועקגעשיקט. נישט קיין ענטפער, נישט קיין געלד. איך האב איהר שוין געשריבען דריי בריעף. איך רעכען, אם־ירצה־השם, שפעט — מארגען האבען פון איהר תשובה.

הנ״ל.

VIII.

(שיינה־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדיל אין יעהופּעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר
מנחם־מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, בעלי היקר, אַז ווי דו וועסט נור בעקומען דאָס דאָזיגע בריוועל, זאָלסט דו למען־השם קומען צו פאָהרען אַהיים, ווארום מיין טאַטע נעבאַך איז מסוכן קראַנק. ס'איז שוין געוועזען אַ קאָנסוליום פון דאָקטוירים, האָבען זיי געפונען, אַז ער האָט, אַז אַך און וועה, וואַסער אין בויך. די וועהטאָגען, וואָס ער טראָגט איבער, איז נישט צוצוזעהן. קאָנסט פערשטעהן, אַז די מאַמע זאָל לעבען איז גאָר נישט צו דערקענען! מע קאָן זאָגען, אַז זי איז זיך מפקיר צוליעב איהם. זי זאָגט: „מיט אַ שכן אַז מע איז אָפּ דרייסיג יאָהר אין איין שטוב איז אויך אַ רחמנות"... און דו זיצסט דאָרטען אין דעם שענעם יעהופּעץ און בעשרייבסט שלים־מזל'ען, די כפּרה זאָלען זיי זיין פאַר מיין טאַטענס יאָר־מעלקע, ווי עס ווינשט דיר פיעל געזונד און אימער גליק היינט און אַלע מאָל — דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

נעדענק זשע, למען־השם, באַלד ארויספאָהרען און קלאַפּען אַ העפּעש.

IX.

(מנחם־מענדיל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי' עכב"ב.

ראשית בין איך דיר מודיע, אז איך בין ב"ה בקו החיים והשלום, השם יתברך זאל העלפען מע זאל תמיד הערכען איינס פונם אנדערן נור גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

והשנית הנה זיי וויסען, אז דיין בריעף איז געוועזן פאר מיר ווי א פיסטויל אין הארצען. איך זאל האבען פליגלען, וואלט איך ווי אן אדלער געפלויגען צו אייך קיין כתרילעווקע, האב איך אבער ניט מיט וואס צו ריהרען זיך. דער בעל־הבית'טע פון דער אכסניא בין איך שולדיג, אז די האר זענען ניט מיינע. א חוץ וואס איך האב איהר אפגעגעסען דעם קאפ, האב איך ביי איהר נאך אלע מאל איבערגעחאפט אויף פאפיער און אויף טינט. איך האב אלץ געמיינט — אט־אט. אזוי פיעל פאפיער און טינט אויסגעניצט, אזוי פיעל שענע זאכען אויסגעטראכט, אפגעשריבען זיך אלע פינגער — און די רעדאקציע זאל עס מיר אפילו ענטפערען! זי האט אנגענומען א פול מויל מיט וואסער און שווייגט, זעהר ניט שען פון איהר זייט. ממה־נפשך: געפעלט אייך ניט מיין שרייבעכץ, דארפט איהר מיר שרייבען, וועל איך אויפהערען שרייבען. יענעמס טרחה איז ביי זיי, א פנים, בלאטע. ס'זאל זיין אנ'אנדערער אויף מיין ארט, וואלט ער זיי אויסגעזידעלט אויף אלע זייטען. אדער איך זאל האבען געלד, וואלט איך זיי געקלאפט א דעפעש: טויט אדער רויט!... איך בין גאר ניט אימשטאנד דיר איבערגעבען דאס עגמת־נפש מיט דעם הארצוועהטאג, מיט דעם אראפפאלען וואס מע איז ביי זיך, עס לעגט זיך גאר ניט די פען אויף צו שרייבען מעהר. וואס דארפסט דו א סך? איך האב געבעטען, מע זאל מיר חאטש שיקען די גאזעט אומזיסט, ענטפערט מען מיר אויך נישט. איך זאל אין דעך ציים געוועזן האקען האלץ, וואלט איך, דאכט זיך,

איך מעהר פערדיענט. איך ווייס ניט, ווי אזוי מיט אנדערע שרייבערס — מיט מיר האבען זיי זיך בעגאנגען ערגער ווי מיט'ן לעצטען שבלעצטען, צו די בערג טהו איך מיינע אויגען: מאין יבוא עזרי — אפשר וועט דער אויבערשטער העלפען, ווארום ס'איז באו מים עד נפש, ערגער קאן שוין גאר ניט זיין!... און מחמת איך בין זעהר דערשלאגען מאך איך דאס בקצור; אם ירצה השם אינ'ם אנדערן בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות. לעת עתה זאל גאט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה און זאל צושיקען דעם שווער א רפואה שלמה. גאט זאל העלפען, מע זאל זיך זעהן געזונד אלע מיט די קינדערלעך, נאך וועלכע איך בענק זעהר שטארק, ממש עס געהט מיר אוים דאס חיות

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: דער בריעף ליגט שוין ביי מיר דעם אנדערן טאג, מחמת איך האב ניט אויף קיין מארקע, איך האב איבערגעטראכט די גאנצע צייט, צו וואס נעמט מען זיך, וואס טהוט מען און וואס הויבט מען אן צו טהון? דאכט זיך מיר, ס'איז שוין גאר נישטא אזא פרנסה אויף דער וועלט, וואס איך זאל מיך אויף איהר ניט ווארפען. איין זאך נור האב איך דורכגעלאזט: שדכנות. עס שטעהט ביי אונז אויף דער אבסניא א יוד א שדכן, און ווען ווערדליג ער דערצעהלט, איז ער מאסף ממון. און א פרנסה איז דאס אפשר ניט אזא בכבוד'ע ווי שרייבערי, אבער שענער פון מעקלערי איז דאס געווים. דער עיקר, אבי דער אויבערשטער גיט א שטיקעלע הצלחה.

הנ"ל.

X.

(שיינה־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדיל אין יעהופּעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר
מנחם־מענדיל נ"י

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אַז איך האָב דיר ניט וואָס צו שרייבען. איך האָב געוויזען דיין בריעף דער מאַמען! זאָגט זי, אַז איך בין אַליין שולדיג. „ווי אַזוי מע בעט זיך, זאָגט זי, אַזוי ליגט מען". זאָלסט געזען, זאָגט זי, מיך לאָזען זיך מיט איהם איבערשרייבען, מיט'ן שענעס „געניידעס", וואָלט איך איהם שוין לאַנג, זאָגט זי, אַראָפּגעבראַכט. איך וואָלט זיך ניט געפּוילט, זאָגט זי, און וואָלט אַליין זיך דורכגעפאָהרען נאָך איהם. אויף דיין גליק, זאָגט זי, דאַרף דער טאַטע ליגען אויפ'ן טוידטען בעט און מיר ביידע דאַרפען זיך קוים האַלטען אויף די פיס. דאָס געלד, וואָס איך שיק דיר דאָ, איז מיין מאַמעס — און ווייס איהר גוטסקייט. איך בעט גאָט! אַז מעהר זאָל איך פון דיר שוין קיין בריוולעך ניט האָבען, און ווי־נאָר דו וועסט אַרויספאָהרען פון יעהופּעץ, אַזוי זאָל זיך עפענען די ערד און איינגעזונקען זאָל ווערען די דאָזיגע שטאָדט אַזוי ווי סדום מיט אַלע איהרע גאָלדענע געשעפטען, גליקען, מעקלערס, שדכנים, אַכסניות, בעלי־בית'טעס, רעדאַקציעס, ווי עס ווינשט דיר פיעל געזונד און אימער גליק היינט און אַלע מאָל — דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

ענדע פונ'ם פיערטען בוך.

עס פֿיעדעלט נישט

(מנחם־מענדיל׳ס שדכן).

עס פּידעלט נישט.

(מנחם־מענדיל–אַשדכן).

(מנחם־מענדיל פֿון וועג צו זײַן ווײַב שיינה־שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדיל שתחי' עכב"ב.

ראשית בין איך דיר מודיע אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום השם יתברך זאָל העלפֿען מע זאָל תמיד הערען איינס פֿונם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אָמן.

והשנית הנה זאָלסט וויסען, אַז עס פּידעלט נישט, עס געהט נישט, האָטש צערײַס זיך. תיכף ומיד ווי איך האָב מקבל געווען פֿון דיר די צוגעשיקטע עטליכע קערבלעך, האָב איך זיך קודם צעצאָהלט אויף דער סטאַנציע און האָב מיך באַלד אָנגעהויבען פּאַקעווען אין וועג אַרײַן. וואָס דאַרפֿסט דו מעהר, איך בין שוין אַפילו געזעסען אין וואַגאָן, גענומען אַ בילעט ביז חוואַסטעוו, און פֿון חוואַסטעוו האָב איך גערעכענט פֿאָהרען גלײַך אַהײַם, קײַן כתרילעווקע הײסט עס. האָבען מיר דאָך אָבער אַ שטאַרקען גאָט, וועסט דו הערען, וואָס ער טהוט אָפּ. אַנומעלטען האָב איך דיר געהאַט געשריבען, אַז אויף דער אכסניא, דאָרט וואו איך האָב געהאַלטען סטאַנציע, האָט זיך געפֿונען אַ יוד אַ שדכן, לײבע לעבעדיקער הײסט ער, וואָס באַריהמט זיך, אַז ער טראָגט אַרום בײַ זיך אין בוזעם די גאַנצע וועלט און פֿערדינט שטיקער געלד. דערווײַל האָט ער בעדאַרפֿט אָפּפֿאָהרען אויף אַ פּאָר טעג מכח אַ גרויסען שידוך; ער האָט באַקומען, זאָגט ער, אַ „סטראַטשנע דעפּעש“, ער זאָל ניט מעדליוועןן. האָט ער איבערגעלאָזט דאָס גאַנצע פּעקעל זײַנס בײַ דער בעל־הבית'טע! גע־

בעטען זי זאל עס בעהאלטען ביז ער וועט קומען צוריק פונ'ם שידוך, וועט ער זיך שוין צערעכענען, און אזוי ווי דו וועהסט איהם, אזוי האבען מיר איהם געזעהן. פאר'ן אוועקפאהר מאכט צו מיר די בעל־הבית'טע: „איהר פאהרט דאך אויף יענער ליניע, נאט אייך דעם שדכן'ס פעקעל, מאמער וועט איהר זיך באגעגענען ערגיץ מיט'ן שלים־מזל מיט דעם לעבעלסקין, וועט איהר איהם אפגעבען זיינע שפארגאלען". זאג איך: „וואס דארף איך פרעמדע פעקלעך?" זאגט זי: „האט קיין מורא ניט; ס'איז ניט קיין געלד, ס'איז פאפירען, שמות". כה הוה, שוין זיצענדיג אין וואגאן, בינד איך אויף דאס פעקעל אויף א טשיקאוועסט און טהו א קוק אריין — א גאנצער אוצר: בריעף פון שדכנים, רשימות פון מחותנים, און גלאט כתבים. צווישען די כתבים — א לאנג צעטעל אויף לשון־קודש פון חתנים און כלות, אויסגערעכענט נאכ'ן אלף־בית; איך געב דאס דיר איבער אות באות:

אווריץ — חוה בת הגביר רב לוי טאנקינאג... גרויסיר מיוחס... אשתו מרים גימיל... גם כן מיוחסת... הויכי וואוקס... קראסאוויצה... ד' אלפים... רוצה גיקאנצימין...

באלטי — פייטעל בן הגביר יוסף היטילמאכיר... משכיל... ציניסט... גיקאנצים בוכהאלטירי... מפריזעוו אסלאבארים... דאווינט אלע טאג... וויל מעות...

גלובוון — יעפים באלאסני... אפטייקיר גלוח... האט ליב יודין... מלוה ברבית... רוצה ברענעטקה...

דובנא -- לאה בת הגביר רב מאיר קארזיק... משפחה... קורצי וואוקס... רוטי האר... מדברת פראנצויז... יכול ליתן מעות...

הייסין — ליפע בראש... שוואגיר של איצי קויסין... בעל יועץ בסאבירני זאוואד של רב זלמן ראדימישליר... בן יחיד... והגער יפת תואר... ממזר אוינין... רוצה שמאלץ־גרוב...

ווינעצע — חיים העכט... בחור מנגן על הבערזי... פארט בפאימאנדיל... גרויסיר פארדיניר... שוה 10 אלפים...

זיטאמער — הגגיד שלמה זלמן טאראטייקי... ב' בתולות... קראסאויצות פריסע... והקטנה מעט גישטופילט... פיאנע דייטש פראנצויז... רוצה גישטודירטי... דעפלאם לאו דוקא...

חמעלניק — הגגידה בתי' פלעקיל... אלמנה וואבירניצה... חכמה נפלאה... רוצה למדו... מעג זיין בלא מעות...

טאלני — הרבני רב אברעמעלי פײנציק... אלמן... חסיד בעל תנ"ך... זוכט אלמנה עם גישעפט...

יאמפעלי — משה ניסיל קימבאק... נגיד חדש... אשתו מרת בײלה לאה... ווילין א שידוך כלות הנפש... וויפיל דער צד שכנגדו ניט מתחייב צו געבין כ' פעמים... רח"ש לשדכנים תיכף ומיד בשעת טעליגראם ברעבין... מתנה להשדכן עקסטרי מצד המתותנתני...

כתרילעווקע — רב נתן קורח... גביר ממון קורח... דבר אחר גדול... בן משכיל יוסף יצחק... קעניר חריף... טארגעניזוּ ודארוועזן... שטילער וואָרים... מבקש אנ'אָריִמי יהומהלי... קראסאוויצה שבקראסאוויצה... ניט חולה לשלוח על הוצאות... נותן בציִמביִל הולך בטענציִל...

ליפאוויץ — בן הגביר לײבוש קאפאטי... פארברענטיר חסיד... נותן אקזאמין על 8 קלאסין... יושב בארעם... שפילט על הפידיל ויכול לשון קודש... קראסאוויץ...

מעזביש — רב שמשון שעפסיל שימעליש... אלמן... האט ב' בתולות עם ג' אלפים... רק מוז קודם אליין חתונה האבין... וויל גם כן בתולה...

נעמערעוו — סמיציק... בערנארט מאסעיוויץ... פון די אמתי סמיציקעם... גרוש סאמעסטאיאטעלני... שפיליר מתמיד בפריוויראנץ... תקיף אצל נאצאלסטווי... מן היושר בתולה עם ה' אלפים אדיר גרושה עם 10 אלפים...

סמילע — פערילי דאמה... גרושה עם 10 אלפים... דארף א משכיל קאמעסניר...

ענאטעווקע — הבעל הבית רב מענדי לאפיטע... זקן אריִ ביר שבעים... רק האלט זעה קרעפקי... מקבר גיוועזן ג' נשים... וויל בתולה...

פרילוק — הגומענאזיסט פרײטיג... בן הגביר מיכל פרײטיג... טראגט היטיל בבית... שרײבט ניט בשבת... וויל כ' אלפים לא פחות פרוטה... כנגד חצי...

צאריצען — רשימה מן גביר אלמן פישיר... יושב באסטרעבאן... צוגעזאגט ב' ווינרעזני בילעטין פערוועע זאיאם... חוץ רח"ש... צריך לכתוב עוד א' בריוועל. בקשתי לשלוח ב"ה רו"ב אויף הוצאות... לכה"פ מארקעם...

כריטענצוק — משכיל וציניכט כבנת נפשות... מאה קא-

סיסים... חכם... חריף בשאך... ש"ס בעל פה... קענער ובעל דברן... ווערטעל־זאגער אש להבה... כתבא רבה... שמעתי אז ער האט שוין תתונה גיהאט...

ר א ד י מ י ש ל — אייניקעל של רב נפתלי ראדימישלער... שייך לסאדיגערי... סאכירני זאוואד... גילדיני פאן... חצי חסיד חצי דייץ... קורצי פאה ולאנגליכי קאפאטי... קענער בשפראך וקלאר יורה דעה... יש לו פעטער מיליאנציק וואצאטני קוויטאנצי... זוכט קראסאוויצה משפחה יחוס ר' אלפים פארטיפיאן ארינטלעך פראנצויז פאריק טאנצין לעכטבענצין בארעשני בלא קאוואלירין...

ש פ א ל י — הגביר המפורסם אליה מצערנאביל... יושב ביהופיץ... מעקליר של צוקיר ואיסעניות... בשותפות עם הגביר המפורסם באבישקע... בת יחידה... פערלאנגט מעליריל מן השמים... קענער יותר מדאקטער... באווארינט מפריזעוו... שיין כמו יוסף הצדיק... וק"וג כמו שלמה המלך... זינגין ושפילין על כל הכלים... משפחה בלא פלעק... מעות אהן א שיעור... עם כל המעלות... כמעט בראצקע... דפקתי דעפעש לראדימישל...

ת א מ א ש פ א ל — ה' בתולות... ג' קראסאוויצות וב' פאס־קודניצות... און אלימען אדיר א דאקטער עם גאבינעט ומעביל אדיר אנאדוויקאט עם פראקטיקי ביהופיץ... כתבתי כמה בריוולאך...

זייט איך מיר אזוי אין וואגאן, מיט'ן שדכן'ס פעקעל הייסט עס, און לייען נאך א מאל און נאך א מאל דאס דאזיגע לשון־קודש'דיגע צעטעל פון חתנים און כלות און טראכט מיר: רבונו של עולם! וויפיעל פרנסות דער אויבערשטער האט בעשאפען אויף דער וועלט פון זיינע יודען'ס וועגען! אט, א שטייגער, דאס שדכנות. וואס קאן זיין, דאכט מיר, פיינער און לייטישער, בעסער און גרינגער דערפון? וואס איז דא פארהאן וואס צו טהון? מע בעדארף נור האבען א קלעפקע אין קאפ און קאנען אויסמאר־קירען מיט'ן שכל, ווער צו וועמען סע פאסט, למשל: אווריטש האט א מיידעל א קראסאוויצע מיט פיער טויזענד, וואס וויל א געקאנטשעטין, האט באלטא א ציוניסט א משכיל, וואס האט געקאנטשעט בובהאלטעריע און וויל געלד — איז דאך דאס אנגעמאסטען! אדער לאמיר נעמען טאלנע: זיצט א יוד אן'אלמן, וואס זוכט אן'אלמנה מיט א געשעפט — פאר וואס זאל ער זיך ניט מטריח זיין קיין חמעלניק. אז דער אלמנה בתיה פליגקעל,

וואָס זוכט אַנ׳אַלמן אָהן געלד, אַבי אַ למדן? הערסט דו, זוגתי היקרה, מע דאַרף נור קאָנען מאַכען קאָנבינאַציעס. ווען איך זאָל געווען געבוירען ווערען אַ שדכן, וואָלט איך אויסגעשטעלט דאָס געשעפט גאָר אַנדערש. איך וואָלט זיך אויפגעשריבען מיט אַלע שדכנים פון דער גאַנצער וועלט, צענויפגענומען אַלע זייערע רשימות און וואָלט זיך אויסגעזעצט צענויפ־פאָרען, פריהער אויף פּאַפּיער, געוויינטליך, דעם חתן מיט דער כלה, די כלה מיט דעם חתן, און אין יעדער שטאָדט וואָלט איך מיר געהאַט אַ שותף, וויפיעל שטעדט, אַזוי פיעל שותפים. ממה־נפשך, וויפיעל ס׳וועט זיין, וועט מען זיך טהיילען, חצי שלי וחצי שלך. עס וואָלט זיך אפשר געלוינט עפענען אַ קאַנטאָר אין יעהופּעץ אָדער אין אָדעס, האַלטען מענשען, זיי זאָלען זיצען שטענדיג און שרייבען בריוולעך און קלאַפּען דעפּעשען — און איך אַליין טהו גאָר ניט, נאָר איך זיץ מיר און פּאָר און מאַך קאָנבינאַציעס!

אָט אַזעלכע מחשבות, פאַנטאַזיעס, קאָנבינאַציעס פליהען ביי מיר אין קאָפּ, טראָגט אָן דער גוטער יאָהר צו מיר אין וואַגאָן אַריין אַ נפש אַ בעוואַכסענעם מיט האָר פון אויבען ביז אַראָפּ, שלעפּט מיט זיך אַ זאַק און סאָפּעט ווי אַ גאַנז און רופט זיך אָן צו מיר מיט אַ מאָדנע בנעימות׳דיג לשון, גאָר ניט ווי געוויינטליך: „יונגערמאַן, זאָגט ער, אפשר וואָלט געווען אַ סברא, איהר זאָלט זיך מיט אייער עלטער מטריח זיין, זאָגט ער, אַ רוק טהון זיך בשעת הדחק אַ ביסעלע אַראָפּ, בכדי, זאָגט ער, אַז אַזאַ יוד ווי איך, למשל, זאָל האָבען די זכיה באַזעצען זיך אויף אַ רגע מיט אייך בהרחבה אין שכנות?“ — „פאַר וואָס ניט? אָך, מיט׳ן גרעסטען כבוד!“ — אַזוי זאָג איך צו איהם און נעם און מאַך איהם אַנ׳אָרט און טהו איהם אַ פרעג גלאַט אַזוי, פון יוצא וועגען: „פון וואַנעט איז אַ יוד?“ — „מאַין באַתי, הייסט עס? פון קאָרעץ — ענטפערט ער מיר — מיין נאָמען איז אָשר, און רופען רופט מען מיך רב אָשר שדכן. איך בין שוין פּאַוואָלינקע, זאָגט ער, ווי איהר קוקט מיך אָן, מיט׳ן אויבערשטענס הילף, כמעט פערציג יאָהר אַ שדכן“. — „אַזוי? — זאָג איך — זענט איהר, הייסט עס, אויך אַ שדכן?“ — „על כן, דאַרפען מיר, זאָגט ער, לערנען דעם פשט, אַז איהר זענט מסתמא אודאי אַ שדכן, הייסט דאָס — אָחינו אַתה, קומט דאָך אייך, זאָגט ער, על־פּי־דין שלום עליכם!“ — אַזוי מאַכט צו מיר דער דאָזיגער שדכן און רוקט מיר אַריין אַ מגושמ־דיגע ווייכע האָריגע האַנד און טהוט מיך אַ פרעג, אַ פנים, אויך פון יוצא וועגען: „מה שמכם?“ — זאָג איך: „מנחם־מענדיל“... „אַ קענטליבער

נאָמען, מאַכט ער צו מיר, ערגיץ האָב איך געהערט, נאָר איך ווייס ניט וואו. הערט זשע, זאָגט ער, אויס, רב מנחם־מענדיל, וואָס איך וועל אײַך זאָגן. ווײַבאַלד, זאָגט ער, אַז דער צער פון טראָגן איז יאָ אַזוי גרויס, דאָס הייסט, אַז דער אויבערשטער, זאָגט ער, האָט אַזוי געפֿירט מיט זײַן השגחה עליונה, אַז מיר, צוויי שדכנים, זאָגט ער, זאָלען זיך מזדמן זײַן לפונדק אחד, וואָלט אפשר, זאָגט ער, געווען אַ סברא, אַז מיר זאָלען טאַקי אָט־אָ־דאָ, פֿאָהרענדיג מיט אײַך אין איין וואַגאָן, עפּיס מתקן זײַן?"... „דהיינו, זאָג איך, וואָס זאָלען מיר מתקן זײַן?"... „אפשר האָט איהר, זאָגט ער, אַ כּלה אויף גוטען ווײַן אין אַ שלעכטער כּלי?"... „דהיינו, זאָג איך, וואָס ווערט בײַ אײַך אָנגערופען גוטער ווײַן אין אַ שלעכטער כּלי?"... „לאָזט אײַך דינען, זאָגט ער, תּיכּף וּמיד וועל איך אײַך מסביר זײַן, וועט אײַך דער פּסוק ווערען רעכט אַרום און אַרום. נאָר וואָס דענן? איהר דאַרפט צולעגען קאָפּ. איך האָב, זאָגט ער, אין יאַרמעלינעץ אַ שטיקעל סחורה מן המובחר, אָבער טאַקי פון די אַנטיקען, רב איציקעל טאַשראַץ הייסט ער. מילא יחוס — איז אָפּגערעדט. מען קאָן זאָגען, זאָגט ער, איינגעטונקען אין יחוס. וואָרום אַ חוץ וואָס ער איז אַליין, זאָגט ער, אַ גרויסער מיוחס, איז זי נאָך אַ גרעסערע מיוחסת פון איהם. דער חסרון, זאָגט ער, איז אָבער, וואָס ער הייסט זיך פאַר זײַן יחוס משלם מיט מעות מזומנים. וויפיעל ער גיט, וויל ער, אַז דער צד שכּנגדו זאָל געבען צוויי מאָל אַזוי פיעל"... „שאַט, זאָג איך, מיר דאַכט, אַז ס'איז פאַרהאַן פונקט דער אַרטיקעל, וואָס איהר דאַרפט". און איך טהו מיך אַ נעם צו מײַן פּעקעל, שלעפּ אַרויס דעם ספר־הזכרונות פון מײַן שדכן לײַבע לעבעלסקי און מיש אויף יאַמפּעלי און טהו איהם אַ ווײַז: „אָט איז ער, זאָג איך, אָט דער, וואָס איהר זוכט איהם. לײַענט, וועט איהר זעהן: משה ניסעל קימבאַק, נגיד חדש — אַן אויפגעקומענער נגיד הייסט עס; וויל אַ שידוך כּלות הנפש — דאָס הייסט, ער געהט אויס; און וויפיעל דער צד שכּנגדו גיט, איז ער זיך מתחייב געבען ב' פּעמים — צוויי מאָל אַזוי פיעל הייסט עס. פונקט דאָס, וואָס איהר דאַרפט?...

דערהערט אַזעלכע דבורים און דערזעהן בײַ מיר, אַז אָט דער משה־ניסעל קימבאַק זאָגט נאָך צו רח"ש לשדכנים תיכּף וּמיד בּשעת טעלער־ברעכען, און אַ חוץ אַ מתנה עקסטרע פון דער מחותּנת'טע, — טהוט זיך מײַן רב אָשר אַ הויב אויף פון'ם אָרט, נעמט מיך אָן בײַ דער האַנד און מאַכט צו מיר „מזל טוב. רב מנחם־מענדיל, מיר האָבען גע-

מאכט א געשעפט. איך האב געזעהן, זאגט ער, ביי איך אין קוישעל,
אויב איך בין מיך נישט טועה, אייער-קיכלעך, טיי און צוקער ושאר ירקות.
וואלט אפשר גאר געשאדט, זאגט ער, מיר זאלען דערווייל מאכען
כוונות, און אם-ירצה-השם, אז מיר וועלען קומען בשלום קיין חוואסטעוו,
וועט איהר זיך מטריח זיין מחילה נאך היים וואסער, איך האב געזעהן,
זאגט ער, ביי איך א טשייניק, וועלען מיר טרינקען צו גלעזלעך ווארעמס.
און מסתמא, זאגט ער, וועלען מיר קריגען אויף דער סטאנציע א ביסעל
יי"ש אויך, זיבען און פופציג גראדאווער, וועלען מיר שוין אין איינ-
וועגס, זאגט ער, טרינקען לחיים פאר מיין יארמעלינעצער מיוחס מיט
אייער יאמפעלער אויפגעקומענעם נגיד, וואס חלש'ט א שידוך, און לאז
זיין, זאגט ער, אין א גוטער שעה, אין א מזל'דיגער". „אמן, זאג איך, פון
אייער מויל אין גאט'ס אויערן. נישט אזוי גיך אבער טהוט זיך עס,
זאג איך, ווי סע רעדט זיך"... שלאגט ער מיר איבער די רעד, דער
שדכן הייסט עס: „לאזט איך דינען. רב מנחם-מענדיל, זאגט ער,
איהר ווייסט ניט מיט וועמען איהר האנדעלט. איהר האט צו טהון נישט
מיט קיין יונגעלע. איהר רעדט, זאגט ער, מיט א וועלט-שדכן, וואס מע
רופט איהם רב אשר און וואס האט ניט אזוי פיעל האר אין קאפ, וויפיעל
שידוכים ער האט שוין בעזרת השם יתברך אויסגעפיהרט. לאמיר ביידע,
זאגט ער, פערמאגען די מאות, וויפיעל פאר-פאלק עס האבען זיך שוין ביי
מיר אפגעגט און נאך א מאל חתונה געהאט און ווידער גע'גט זיך...
איך, זאגט ער, אז איך טהו א קוק א רשימה, מאך איך באלד אן, צי
ס'וועט הולכ'ען צי ניין. אייער משה-ניסעל, זאגט ער, געפעלט מיר,
דארף זיין מיט א סרחה, ווארום לאמיר קארשט פערשטעהן, זאגט ער,
וואס איז ער אזוי להוט נאך א שידוך און וואס ברענט אזוי די מחותנת'טע
און זאגט אוש צו מתנות להשדכן? די משמעות, זאגט ער, אז דארט
ליגט א ווארעם. א ווערעמדיגער עפעל הייסט עס"... „וואס זשע, זאג
איך, איז די עצה?" — „די עצה, זאגט ער, איז דא א פשוט'ע עצה:
מיר ביידע דארפען טאקי באלד צעשיידען זיך, זאגט ער, אין צוויי בע-
זונדערע דרכים, איך, זאגט ער, קיין יארמעלינעץ, צו מיין מיוחס רב
איציקעל טאשראץ, און איהר קיין יאמפעלי, צו אייער משה-ניסעל קומ-
באק. נאר וואס דען? מיר ביידע, זאגט ער, דארפען ארבייטען אויף אלע
כלים. איהר מצדכם דיעט זיך דארפען משתדל זיין, אז אט דער ווערעמ-
דיגער עפעל זאל נתנ'ען וואס מעהר, און איך מצדי, זאגט ער, וועל מן
הסתם צוזאגען, אז מיין טאשראץ זאל טאקי געבען כנגד די גאנצע

העלפט, ווי ער האט מיר מבטיח געווען, ווארום א קשיא, זאגט ער, אויף א יודען, וואס האנדעלט מיט יחוס?

ווי דו זעהסט, זוגתי היקרה, האט זיך עס אנגעהויבען בלומר'שט מיט א שפאס, אויף קאטאוועס הייסט עס, און אויסלאזען האט זיך עס אויסגעלאזט טאקי אויף דער רעכטער אמת, ווארום ביז וואס־ווען — זענען מיר געקומען קיין חוואסטעוו. געקומען קיין חוואסטעוו, האבען מיר קודם געטרונקען טיי, פיינטשיק פערביסען און גענומען שמועסען עסק גאנץ ערנסט. איז מיר אפילו תחילת געווען פריקרע די גאנצע מעשה: וואס פאר א שדכן בין איך? און וואס פאר א מחותן בין איך מיט פרעמדע רשימות? ווארום אז מע וויל, הייסט דאך דאס גזילה! עלעהיי יענער האט פערלארען א טייסטער מיט געלד און איך האב איהם אויפגעהויבען. נאר אז מע וויל דאס איינענע צוריק — מה רעש? ממה־נפשך, ווערט זיך אויספיקען, איז יהלוקו! איך בין דאך נישט קיין פעלד־גזלן, וואס איך זאל פערלאנגען פרעמדם. הקיצור, ס'איז ביי מיר געווארען רעכט פון אלע זייטען און ס'איז געבליבען, אז מיר לאזען זיך ביידע אין וועג אריין, ער קיין יארמעליניען. איך קיין יאמפעלי. אבגעשמועסט האבען מיר אזוי: אז איך וועל קומען אויפ'ן ארט, זאל איך קודם חוקר ודורש זיין, וואס איז די מעשה, וואס אט דער משה־ניסעל קימבאק יאגט זיך אזוי א שידוך מהון, און אז איך וועל בעטראכטען די שטוב און דאס קרן וועט מיר געפעלען, זאל איך איהם קלאפען א דעפעש קיין יארמעליניץ כך וכך, וועט ער מיר צוריק קלאפען א דעפעש כך וכך, וועט מען זיך צענויפפאהרען מסתמא קיין זשמערינקע אנקוקען זיך, און אויב ס'איז א זווג, וועט זיין א שידוך. „דער עיקר, זאגט ער מיר, דארפט איהר זעהן, רב מנחם־מענדיל, ניט זשאלעוען קיין הוצאות, קלאפען דעפעשען, ווארום ביי א שידוך, זאגט ער, איז דער עיקר דעפעשען ... א מחותן, זאגט ער, אז ער דערזעהט א דעפעש, חאפט איהם אוועק דער רוח"... ס'איז געקומען צום שפיץ, ביים נעמען בילעטען — לאזט זיך אויס, אז מיין לאנד־שדכן רב אשר'ען פעהלט אויס אויף הוצאות. „ער האט זיך, זאגט ער, אויסגעבראכט ביז דער לעצטער פרוטה אויף דעפעשען מיט טעלעגראמען. איהר זאלט עס פערדינען, זאגט ער, אלע חודש, וואס מיך קאסט אפ א וואך דעפעשען מיט טעלעגראמען". דו פארשטעהסט? אז אזא פרנסה איז דאס שדכנות! בקיצור, דער פארעזד דערוויילן שטעהט ניט, איך האב געמוזט אויסלעגען מיינע קערבלעך, ווארום איבער הוצאות צענעהט זיך קיין געשעפט ניט, מיר האבען

זיך געביטען מיט די אדרעסים, גאנץ פיין זיך אפגעזעגענט און צעפאהרען זיך, ער קיין יארמעלינעץ, און איך קיין יאמפעלי.

געקומען קיין יאמפעלי, האב איך ראשית חכמה, אנגעהויבען חוקר ודורש זיין: „ווער איז אט דער משה-ניסעל קימבאק"? זאגט מען מיר: תוך זיין שאַרע אויף אלע יודען געזאגט געווארען... — „האט ער עפּים א סך קינדער"? זאגט מען מיר: א סך קינדער האט אנ'ארעמאן, און א נגיד האט מעהר נישט ווי איין קינד... — „וואס פאר א קינד"? זאגט מען מיר: א טאכטער. — „עפּים א הי‌בשע טאכטער"? זאגט מען מיר: מע קאן פון איהר מאכען צוויי... — „גיט ער עפים א סך נדן"? זאגט מען מיר: וויפיעל ער גיט, איז ער נישט קראנק געבען צוויי מאל אזוי פיעל... הויב איך אן טאפען: „פאר וואס?" טאפ אהין, טאפ אהער — סע טאפט זיך נית. טהו איך אן די שבת'דיגע קאפאטע און לאז מיך געהן גלייך צו דעם דאזיגען מחותן.

מילא, איך זאל דיר באשרייבען א שטוב, איז נית שייך. א נגיד'ישע שטוב פון כל טוב און מענשען — דימענטען. געזאגט, ווער איך בין און וואס איך בין געקומען, האט מען מיך אויפגענומען כיד המלך, מכבד געווען מיט זיסען טיי, מיט צוקער-לעקעך און מיט שמעקענדיגען אתרוגים-איינגע‑מאכטס, און נוטען ווישניק א פלעשעל אוועקגעשטעלט. דער מחותן אליין, משה-ניסל הייסט עס, איז מיר געפעלען עד אין לשער: א צוגעלאזטי‌ער מענש, א מזג-טוב, מע קאן זאגען — א מענש אהן א גאל. אויך די מחותנת‑טע, ביילה-לאה הייסט עס, איז מיר געפעלען געווארען פונ'ם ערשטען קוק. א שענע יודענע מיט א גיידער, א שטילע, א צדיקית. ביידע האבען זיך גענומען אויסטאפען ביי מיר, ווער איז דער צד שכנגדו, האט ער עפים א וואוילען זוהן און וואס קאן ער? וואס זאל איך זיי זאגען, אז איך ווייס אליין אויך נית? נאר א יוד א למדן גיט זיך אנ'עצה. רוף איך מיך אן צו זיי: „לאמיר נאר פארטיג ווערען מיט איין צד, וועלען מיר נאכדעם שמועסען פונ'ם אנדערן צד; ראשית, זאג איך, וויל איך וויסען אקוראט, וויפיעל גיט איהר? והשנית, וואלט איך וועלען אנקוקען דאס קרן". דער‑הערט אזעלכע דבורים, רופט זיך אן דער מחותן, משה-ניסעל הייסט עס, צו דער מחותנת'טע, ביילה-לאה הייסט עס: „וואו איז ערגיץ סאניטשקע? רוף זי נור אריין". — „סאניטשקע טהוט זיך נאך אן", מאכט צו איהם די מחותנת'טע, ביילה-לאה הייסט עס, הויבט זיך אויף און נעהמט אוועק אין

צוויי̆טען חדר אַריי̆ן, און איך מיט'ן מחותן, מיט משה-ניסלען הייסט עס, בלייבען איבער אין צוויי̆ען, געמומען צו קאַפּעלך וויזשניק, פערבּיסען מיט אתרוגים-איינגעמאַכטס און מע שמועסט. פון וואָס שמועסט מען? — לאָמיך אַזוי וויסען בייז, נעכטיגע טעג, אויפ'ן הימעל אַ יאַריד. שוין לאַנג אַז איהר זענט אַ שדכן? — מאַכט ער צו מיר און גיסט מיר אָן נאָך אַ גלעזעל וויזשניק. „פון נאָך דער חתונה אָן, זאָג איך איהם, מיין שווער, זאָג איך, איז אַ ייד אַ שדכן און מיין טאַטע, זאָג איך, איז אויך געוועזען אַ שד-ן, אַלע מיינע ברידער זענען שדכנים, כמעט די גאַנצע משפחה אונזערע, זאָג איך, באַשטעהט פון שדכנים"... אָט אַזוי האָב איך איהם איין ליגען נאָכ'ן אַנדערען און פאַרקרים מיך אַפילו נישט, נאָר איך פיהל, אַז עס פלאַמט מיר דאָס פּנים. איך ווייס אַליין ניט, פון וואַנען עס האָבען זיך צו מיר גענומען אַזוי פיעל שקרים! אַ ברירה האָב איך געהאַט? ווי זאָגט די מאַמע דיינע: „אַז מ'ע קריכט אַריין אין אַ בלאָטע, קריכט מען ווייטער". געפועלט האָב איך ביי זיך, ווי איך האָב דיר שוין אויבען געזאָגט, אַז דער אויבערשטער וועט מיר באַגליקען און איך וועל דורכברעכען אָט דאָס דאָזיגע געשעפט, וועל איך מיין חלק פערדיענסט, אם-ירצה-השם, גאָר אָהן אַ שום תירוץ, טיילען אויף דער האַלב מיט יענעם שדכן, מיט דעם ליי̆בע לעבעלסקי'ן הייסט עס, וואָס האָט פערגעסען אויף דער אכסניא זיין פּעקעל מיט כתבים. וואָס האָב איך צו איהם? איי, על פּי יושר קאָן מען אפשר צו'פּסק'ענען, אַז מיין חלק רח"ש געהער אינגאַנצען צו איהם, צו לעבעלסקי'ן הייסט עס? איז דער תירוץ: און וואו בין איך? איך בין דאָך דאָ, אייגענטליך, דער גאַנצער גורם. און מיין אַרבייט איז שוין גאָרניט ווערטה? און האַקען שקרים פון יענעמס וועגען בין איך דאַכט מיר אויך נישט מחויב. און ווער ווייסט אפשר האָט גאָט אַזוי געפיהרט, אַז ער זאָל פערלירען און איך זאָל געפינען, און אין מיין זכות זאָלען דריי יידען פערדיענען געלד?

אין די דאָזיגע מחשבות עפענט זיך די טהיר און עס קומט אַריין די מחותנת'טע. בּילה-לאה הייסט עס, און תיכף נאָך איהר — מאָניטשקע, די כלה הייסט עס. אַ שענע, אַ הויכע, אַ געזונדע און אַנ'אַסאָבע, אַזוי ווי די מאַמע איהרע. „נו, אַ וואוכס, און בּרייט קיין עין הרע! — טראַכט איך מיר. — ניט קיין מאָניטשקע, נאָר טאַקי אַ גאַנצער מאָניטשניק"... אַנגעטהון געהט זי, די כלה הייסט עס, עפּיס מאָדנע, אין אַ לאַנגען קאַפּאָט, אַ בונדע אַזעלכע, זעהט אויס איהר ווי אַ ווייבּעל, נישט מחמת אַלטקייט, נאָר מחמת ברייטקייט, מכּבת בשׂות! כּיי̆ וואָלט בעדאַרפט מיט איהר

בפּים אַ שמועס מהון, זעהן וואָס איז פאַר אַ חיה, לאָזט ער נישט, דער פאָטער הייסט עס, ער האַלט אין איין רײדען, באַשיט מיך מיט רעד. פון וואָס, מיינסט דו, רעדט ער? פון יאַמפּעלע. וואָס פאַר אַ שטאָדט דאָס איז, אַ שטאָדט פון באַרעדערס, גיט קיין פאַרגינערס, שׂונאים אין לעבען אַריין, איינער דעם אַנדערען וואָלט דערטרונקען אין אַ לעפעל וואַסער! וכדומה אַזעלכע פוסטע רעד. אַ דאַנק דער מחותנת׳טע, ביילה־לאה׳ן הייסט עס, זי מישט זיך אַריין און טהוט אַ זאָג צום מאַן: „משה־ניסל, אפשר וואָלט געווען גענוג רעדען? לאָז זיי בעסער סאָניטשקע אַ ביסעל שפּיעלען אויפ׳ן פּערטיפּיאַן”. „ביי מיר האָסט דו געפּועלט”, ענטפערט איהר דער מחותן, משה־ניסעל הייסט עס, און גיט אַ וואונק צו דער טאָכטער. געהט צו די טאָכטער צום פּערטיפּיאַן, זעצט זיך אַוועק, עפענט אויף אַ גרויס בוך און קלאַפּט מיט די פינגער אויף וואָס די וועלט שטעהט. רופט זיך אָן צו איהר די מאַמע, ביילה־לאה הייסט עס: „סאָניטשקע, וואָס טויג דיר טיודען? שפּיעל זיי בעסער „יעהאַל קאָזאַק זאַ דונאַיעם”, „הייסע באָבקעלעך” אָדער גאָר „המבדיל”... „פּאָזשאַלעסטע, מעשאַיע ניט”, ענטפערט איהר סאָניטשקע און מאַכט מיט די פינגער איבער׳ן פּערטיפּיאַן אַזוי גיך, אַז דאָס אויג איז גאָרניט אימשטאַנד צו כאַפּען, און די מחותנת׳טע, ביילה לאה הייסט עס, בעת־מעשׂה לאָזט נישט אַראָפּ פון איהר קיין אויג, ווי איינער רעדט: „איהר זעהט פינגער?”... און ווי זי שפּיעלט אַזוי, גליטשען זיך אַרוים פון הדר מיין מחותן מיט דער מחותנת׳טע און איך בלייב אַליין מיט דער כלה, מיט סאָניטשקען הייסט עס, — אויף פיער אויגען. „אַצינד איז אַ צייט, טראַכט איך מיר, מאַכען מיט איהר אַ שמועס; לאָמיר כאָטש הערען, צי זי קאָן רעדען”. נאָר פון וואָס הויבט מען אָן? לאָז מיך אַזוי ווייסען אַ בייזע וועטשערע! הויב איך זיך אויף פון אָרט און געה צו און שטעל זיך אַוועק הינטער איהרע פּלייצעס און רוף מיך אָן צו איהר: „האָט קיין פאַראיבעל ניט, סאָניטשקע, וואָס איך שלאָג אייך איבער אינמיטען דער שפּיעל, איך האָב אייך געוואָלט עפּיס פרעגען”... דרעהט זי זיך אוים צו מיר מיט׳ן פּנים און קוקט אויף מיר ביז און מאַכט צו מיר אויף רוסיש: „נאַפּרימער?”... „נאַפּרימער, זאָג איך, איך האָב אייך געוואָלט פרעגען, וואָס איז אייער באַגעהר? דאָס הייסט, וואָס פאַר אַ מין חתן, אַ שמייגער, וואָלט איהר געוואָלט, מע זאָל אייך געבען?” „ווידיטיע, מאַכט זי צו מיר שוין אַ ביסעל ווייכער און לאָזט אַראָפּ די אויגען, סאַבסטוועננאָ וואָלט איך געוואָלט אַ געקאָנטשעטען. נאָר איך ווייס, אַז ס׳ע איז פאַר־

באַפֿראַסנאָ, וואָלט איך וועלען פֿאַ קראַינעי מערע, ער זאָל זײַן אַנ'אָבראַ-
זאָוועטער, וואָרום חאָטש אונזער יאַמפּעלי טשטשיטאַיעט זיך אַ פּאַנאַטי-
טשעסקי שטאָדט, פֿון דעסטוועגען האָבען מיר ניעסמאָטריאַ אַלע פּאָלוטשעט
רוסישע אָבראַזאָוואַניע, און כאָטיאַ מיר פּאָסיעשטשאַיען ניט קײן אוּ-
טשעבנע זאַוועדיעניעס, פֿון דעסטוועגען וועט איהר נישט געפֿינען בײַ אונז
אײן באַרישניע, וואָס זאָל ניט זײַן זנאַקאָמע מיט עמיל זאָליאַ, מיט
פּושקינען און אפילו דאַזשע מיט גאָרקין"... אַזוי מאַכט צו מיר די דאָ-
זיגע יפהפיה, סאָניטשקע הײסט עס, און רעדט און רעדט צו מיר האַלב
אויף יודיש, האַלב אויף רוסיש, דאָס הײסט מעהר אויף רוסיש, ווי אויף
יודיש. און אין דעם קומט אָן די מחותנת'טע, בײלה־לאה הײסט עס,
רופט אַוועק די כלה, ווי אײנער רעדט: „אַלסדינג דאַרף זײַן מיט אַ
מאָס"... און עס קומט אַרײַן דער מחותן, משה ניסעל הײסט עס, און מיר
זעצען זיך אַוועק מיט איהם ווידער אין צווײען שמועסען מכח'ן שידוך:
וויפֿיעל גיט ער נדן, וואוהין זאָל מען זיך צענויפֿפֿאָהרען מאַכען אײן
אָנקוקעניש, אויף ווען זאָל מען אָפּשטעלען די חתונה וכדומה אַזעלכע
זאַכען, וואָס זענען שייך צום ענין, און איך הויב מיך אויף און וויל געהן
אויף דער סטאַנציע קלאַפּען אַ טעלעגראַם, נעמט ער מיך, משה ניסעל
הײסט עס, פֿאַר אַ האַנר און מאַכט צו מיר: „איהר וועט נישט געהן, רב
מנחם מענדיל! איהר וועט פֿריהער עסען מיט אונז וואַרעמעס, איהר
קעהרט אַודאי זײַן הונגעריג". און מע געהט זיך וואַשען און מע זעצט זיך
אַוועק עסען און מע נעמט צו גלעזלעך ווישניק, און ער, דער מחותן הײסט
עס, די גאַנצע צײַט — דאָס מויל מאַכט זיך איהם ניט צו: יאַמפּעלי,
יאַמפּעלי און יאַמפּעלי... „איהר ווייסט ניט, זאָגט ער, וואָס פֿאַר אַ
שטאָדט דאָס איז! אַ שטאָדט פֿון לעדיגגעהערס און באַרעדערס. איהר
זאָלט מיך פֿאָלגען, זאָגט ער, וואָלט איהר זיך געהאַלטען פֿון דער-
ווײַטען, נישט גערעדט מיט קײנעם אַ וואָרט. איהר זאָלט זין, זאָגט ער,
נישט דערצעהלען קײן מעשיות, ווער איהר זענט און פֿון וואַנען איהר
זענט און וואָס איהר טהוט דאָ, און מײַן נאָמען זאָלט איהר זי אפילו
גאָרניט מזכיר זײַן, גלײַך ווי איהר קענט מיך גאָרניט. איהר פֿאַרשטעהט,
רב מנחם־מענדיל? איהר קענט מיך גאָר ניט!" — אַזוי זאָגט ער
מיר אָן אָפּשר אַ מאָל צעהן, און איך געה אַוועק, קלאַפּ אַ דעפּעש צו מײַן
שותף קײן יאַרמעלינעץ, אַזוי ווי מיר האָבען אָפּגערעדט. און שרײַבען
שרײַב איך איהם גאַנץ דײַטליך, בזה הלשון: „מאָזאַר אַסמאַטריל.
פּריוי סאָרט. שעסט טישאַטש. טעלעגראַפֿירטע טאָלקאָ

נאפראמיון. גדיע סיעבאיעמסיא". קומט מיר אן פון מײן שותף אויף מארגען א תשובה, מאדנע פארשטעלט: „אופיראלסיא דעסיאט. נאפראמיוו פאלאווינע שיעסט. ראבאטאיע נאבאווקע. סאגלאסען זשע רינקע. טאוואר פרימע. טעלעגראמירוימע". לויף איך אוועק צו מײן מחותן, צו משה־ניסלען הײסט עס, און ווײז איהם די דעפעש און בעט איהם, ער זאל מיר פערטײטשען דעם פסוק, ווארום איך פערשטעה נ׳ט אײן ווארט. לײענט ער דורך די דעפעש און מאכט צו מיר: „יוד! וואס פערשטעהט איהר דא נ׳ט? ס׳איז דאך יאוונע ויאסנע. ער וויל, פערשטעהט איהר מיך, אז איך זאל געבען צעהן, וועט ער מיר געבען אקעגען די העלפט פון זעכס, דאס הײסט, דרײ טויזענד, שרײבט זשע איהם אוועק, זאגט ער, אז ער איז שוין צו קלוג. ס׳איז, זאגט ער, קורצע דבורים: וויפיעל ער גיט, לעג איך אקעגען צוויי מאל אזוי פיעל. און שרײבט איהם, זאגט ער, ער זאל נ׳ט מעדליוועןּ, טאקי מיט דעם לשון, זאגט ער, שרײבט איהם, ווארום עס קאן זיך אונטערהאפען אנ׳אנדערער".

— פאלג איך איהם און קלאפ אוועק מײן שותף אזא דעפעש: „קאראמקי סלאווא. סקאלקא דאיאט קלאדו נאפראמיוו דווא ראזא באלעיע. נע מעדליוואט. פאדחוואטיטסיא דרוגאי". — בעקום איך פון מײן אשר׳ען א תשובה, ווידער פארשטעלט: „סאגלאסען דווא ראזא מעניע וויגאווארם טיסיאטשא נאזאד. טאוואר נאחאדקא". לויף איך ווידער אוועק מיט דער דעפעש צו מײן מחותן. זאגט ער מיר ווידער א מאל: ס׳איז יאוונע ויאסנע: אײער שותף, זאגט ער, שרײבט, אז ער איז מסכים צו לעגען פונקט העלפט, נאר מיט א תנאי טויזענד צוריק. דאס הײסט אזוי: ווען איך, למשל, וועל געבען, זאגט ער צעהן, דארף ער דאך געבען פינף, וויל ער אפציהען אײנס צוריק. וועט אויסקומען, זאגט ער, אז איך געב טאקי צעהן און ער וועט מעהר נ׳ט געבען ווי פיער. א יוד א חכם, זאגט ער, אײער מחותן; ער וויל מיך אפשווינדלען פון קאפ ביז פיס. איך בין אבער, זאגט ער, א סוחר און פערשטעה א געשעפט. איך וועל איהם בעסער געבען, זאגט ער, צוויי מאל אזוי פיעל און מיט טויזענד מעהר, אײדער ער זאל מיר געבען די העלפט און מיט טויזענד ווייניגער. וועט דאס אויסקומען, זאגט ער אזוי: וועט ער געבען דרײ, געב איך אקעגען זיבען; וועט ער געבען פיער, לעג איך נײן; וועט ער געבען פינף, לעג איך עלף — האט איהר עס, זאגט ער, צעקײעט? נעהמט זשע, זאגט ער, טאקי באלד און שרײבט איהם אוועק א ספראטשנע, ער זאל נ׳ט פארציהען אין דער לאנגער באנק, און לאז ער

איך. זאָגט ער, ענטפערן אויך מיט אַ סטראָטשנע, אַז מע פּאָהרט זיך
צענויף — און אַנ'עק לאָז עס האָבען!"

לויף איך אַוועק און קלאַפּ מײַן אַשר'ען אַ סטראָטשנע דעפּעש:

„דאַסט טרי קלאַדיאַט סעם. דאַסט טשיטערע קלאַדיאַט דעוויאַט.
דאַכט פּיאַט קלאַדיאַט אָדינאַצאַט. נע טיאַנוט דלינע סקאָמייקע.
סטראַטשיטע וועיעכאַיעם". — קומט מיר אָן צוריק אַ סטראָטשנע דעפּעש,
ניט מעהר ווי צוויי ווערטער: „וועיעכאַיעם. וועיעכאַיטע".

ווען קומט אָן אַזאַ וואַזשנע דעפּעש? — מסתמא בײַ נאַכט. און דו
דאַרפסט שוין אַלײן פערשטעהן, אַז שלאָפען האָב איך די נאַכט נישט גע-
קאָנט. איך האָב גענומען רעכענען, וויפיעל אַשטײגער וועט זיך אַקאָרשט אָננעמען
אויף מײַן חלק, ווען, למשל, דער אויבערשטער העלפט מיר, איך פיהר
אויס דאָס גאַנצע צעטעל מיט שידוכים, וואָס דער לײבע לעבעלסקי האָט
פערלאָרען? בײַ גאָט איז דען ניט מעגליך? אָפגעמאַכט איז בײַ מיר געווען
בעסט, אם־ירצה־השם, אַז איך פיהר דורך דעם דאָזיגען עסק, שלים איך
מיט מײַן אַשר'ען אַ שטענדיגע שותפות. ווײַל ער געפעלט מיר פאַר זעהר
אַ בראַווען מענשען און מאַכט אַ מוצלח אויך. און פערשטעהט זיך, אַז
אָט דער לײבע לעבעלסקי וועט אויך ניט זײַן געקריוודעט. וואָס האָב איך
צו איהם? נעבעך אויך אַ יוד אַנ'אָרעמאַן און אַ מטופל מיט קינדער...
קוים דערלעבט טאָג, האָב איך אָפגעדאַווענט און בין אַוועק צו מײַנע
מחותנים, זײַ בעווײַזען די דעפּעש. האָבען זײַ באַלד געהײסען געבען
קאַווע מיט פּוטערגעבעקס, און סע איז געבליבען, אַז מאָרגען דעם אײנגע-
נעם טאָג פאָהרען מיר אַרויס זאַלבעפיערט קײן זשמערינקע. נאָר בכדי
זאָל מיר ניט זײַן קשה, וואָס פאָהרען מיר עפּיס אַלע פיער אינאײ-
נעם, — האָבען מיר געמאַכט אַזוי, אַז איך זאָל אַרויספאָהרען מיט אַ
פּאָיעזד פריהער, און זײַ — מיט אַ פּאָיעזד שפּעטער; און דערווײַל זאָל
איך פון זײַערטוועגען דאָרטען צוגרײַטען עפּיס אַ רעכטע סטאַנציע, הײסען
מאַכען וועטשערע, ווי גאָט האָט געבאָטען. און כך הוה. איך בין גע-
קומען קײן זשמערינקע פריהער פאַר אַלעמען, פאַרפאָהרען אויף דער שע-
סטער אַכסניא, מאַכט די אײנציגע אין זשמערינקע, מיט'ן נאָמען „אָדעססקי
גאָסטיניץ", זיך באַקענט, ראשית חכמה, מיט דער בעל־הבית'טע, זעהר
אַ וואוילע יודינע, אַ מכנים־אורח'טע, און איך טהו זי אַ פרעג: „וואָס איז
בײַ איך דאָ וואָס צו עסען?" — זאָגט זי: „וואָס ווילט איהר?" — זאָג

איך: „פֿיש איז בײַ אײַך דאָ?" — זאָגט זי: „מע קאָן קויפֿען". — זאָג איך: „נו, און אַ יויך?" — זאָגט זי: מע קאָן צושטעלען אַ יויך אויך". — זאָג איך: „מיט וואָס? מיט לאָקשען, צי מיט רײַז?" — זאָגט זי: „אפילו מיט מאַנדלען". — זאָג איך: „נו, און אַ שטייגער, כּדומה למשל, געבראָטענע קאַטשקעס?" — זאָגט זי: „פֿאַר געלד קריגט מען קאַטשקעס אויך". — זאָג איך: „נו, און טרינקען?" — זאָגט זי: „וואָס טרינקט איהר?" — זאָג איך: „ביער איז דאָ?" — זאָגט זי: „פֿאַר וואָס זאָל ניט זײַן?" — זאָג איך: „נו, און ווײַן?" — זאָגט זי: „אַבי געלד". „אויב אַזוי זאָג איך. טאָ זײַט זיך מטריח, מײַן ליעבע יודינע, און קאָכט וועטשערע אַזוי גרויס ווי אויף אַכט פֿאַרשוין". — זאָגט זי: „פֿון וואַנען האָבען זיך בײַ אײַך גענומען אַכט, אַז איהר זענט בסך־הכּל איינער?" — זאָג איך: „אַ מאָדנע יודינע! וואָס גערט אײַך אָן? מע זאָגט אײַך אַכט, איז אַכט". און אַזוי ווי מיר רעדען, קומט אָן מײַן שותּף, רב אָשר הײַסט עס, און פֿאַלט אַרום קושען מיך און האַלזען, ווי אַנ'אייגענער טאַטע: „דאָס האַרץ האָט מיר אָבער געזאָגט, זאָגט ער, אַז איך וועל אײַך טרעפֿען דאָ, אינ'ם „אָדעסקי גאָסטיניצע"! געפֿינט זיך דאָ עפּיס, זאָגט ער, וואָס צו נעמען אין מויל אַרײַן?" — „אָט נאַר־האָס, זאָג איך, האָב איך באַשטעלט אַ וועטשערע בײַ דער בעל־הבית'טע אויף אַכט פֿאַרשוין". — „וואָס איז שייך וועטשערע? זאָגט ער, וועטשערע איז זיך וועטשערע, נאָר ביז די מחותּנים פֿון בײדע צדדים וועלען אַמאָל זיך אויסקראַצען קומען, זענען מיר, זאָגט ער, נישט מחויב דערווײַלע צו פֿאַסטען. איך זעה, זאָגט ער צו מיר, איהר זענט דאָ אַ היימישער, הײַסט זשע, זײַט מוחל, מע זאָל אונז גרײַטען צום טיש און מע זאָל אונז געבען אַ ביסעל בראָנפֿען מיט עפּיס פֿליישיגס צו פֿאַרבײַסען. עס חלש'ט מיר, זאָגט ער, דאָס האַרץ מסוכן נפֿש!" — אַזוי זאָגט צו מיר רב אָשר און מאַכט נישט קיין שהיות און געהט אין קיך אַרײַן זיך וואַשען, באַקענט זיך מיט דער בעל־הבית'טע, הײַסט געבען צום טיש וואָס ס'איז דאָ, און מיר זעצען זיך אַוועק בײדע צו דער סעודה גאַנץ ברייטליך, און רב אָשר דערצעהלט מיר עסענדיג די נסים ונפֿלאות, ווי אַזוי ס'איז איהם געראָטען, ער האָט געשפּאָלטען דעם ים, קוים געפּועל'ט בײַ דעם דאָזיגען מיוחס, ער זאָל געבען די ג' אלפֿים ר"ך. „וואָס הײַסט, זאָג איך, ג' אלפֿים? מיר האָבען דאָך געשמועסט נישט ווינציגער פֿון פֿיער טויזענד?" — „לאָזט אײַך דיענען, זאָגט ער, רב מנחם־מענדיל, איך ווייס, וואָס איך האָב צו טהון. איך הײס רב אָשר! איהר דאַרפֿט וויסען, זאָגט ער, אַז מײַן מיוחס האָט בסך־הכּל חשק גע-

האָט לעגען כנגדו גאָרנישט מיט גאָרנישט, וואָרום ער איז אַליין אַ גרויסער
מיוחס, זאָגט ער, און האָט אַ ווייב נאָך אַ גרעסערע. און אַז ער זאָל
וועלען, זאָגט ער, אַ שידוך טהון מיט אַבי וועמען, וואָלט מען איהם נאָך,
זאָגט ער, צוצאָהלען אין בייטעל אַריין... בקיצור, איך האָב, זאָגט ער,
נענוג געהאָרעוועט, געהאַקט האָלץ, און קוים מיט צרות, מיט אַנגסטען,
געפּועל'ט, ער זאָל געבען לכל־הפּחות ב' אלפים". „וואָס הייסט, זאָג איך,
ב' אלפים? איהר האָט דאָך נאָר־וואָס, זאָג איך, געזאָגט ג' אלפים?" —
זאָגט ער מיר ווידער: „לאָזט אייך דינען, רב מנחם־מענדיל, איך בין
אַן'עלטערער שדכן פון אייך און איך הייס רב אָשר. לאָזען זיך נור די
צרדים צענויפפאָהרען און חתן־כלה וועלען זיך אָנקוקען, וועט אם־ירצה־
השם אַלסדינג זיין אָגיל ואשמח, איבער אַזעלכע טוויזענד קראַפּען צעגעהט
זיך, זאָגט ער, ביי מיר קיין שידוך נישט. איך הייס, פערשטעהט איהר
מיך, רב אָשר! איין פּרט, זאָגט ער, איז דאָ יאָ פאַרהאַן, וואָס סע
קוועטשט מיך". — „דהיינו וואָס, זאָג איך, קוועטשט אייך?" — „מיך
קוועטשט, זאָגט ער, דער פּריזיוו. איך האָב איינגערעדט, זאָגט ער דעם
מחותן מיינעם, אַז ביי אייער משה־ניסלען איז טאַקי נאָך גאָר אַ יונג
קינד, בלוט און מילך, נאָר ער הערט דעם פּריזיוו פאַר דריי גראָשען.
שוין גע'פטר'ט דעם פּריזיוו"... „וואָס בעבעט איהר, רב אָשר? — רוף
איך מיך אָן צו מיין שותף. — וואָסער פּריזיוו? וואָסערע לאָקשען?" —
זאָגט ער צו מיר ווידער אַ מאָל: „לאָזט אייך דינען, רב מנחם־מענדיל,
איך הייס רב אָשר!"... „איהר מעגט אייך הייסען אַכטצעהן מאָל רב אָשר,
זאָג איך, פערשטעה איך אַלץ ניט, וואָס איהר רעדט, עפּיס בעלעבע־
טישעט איהר מיר: „פּריזיוו", „שמיזיוו" — „פון וואַנען האָט זיך גענומען צו
מיין משה־ניסלען אַ פּריזיוו? אַ נקבה האָט שוין דען אויך אויף זיך אַ
פּריזיוו?"... מאַכט צו מיר אָשר: „וואָס הייסט — אַ נקבה? און וואו איז
אייער משה־ניסעל'ס בחור?"... „פון וואַנען, זאָג איך, האָט זיך גענומען
צו משה־ניסל'ען אַ בחור, אַז ער פערמאָגט בסך־הכל זיין איינענס אַ טאָכטער
אַ בת יחידה, איין און איינציגע הייסט עס?" — „איז די משמעות, זאָגט
ער, אַז ביי אייך איז אויך אַ בתולה? ס'טייטש, זאָגט ער, מיר האָבען
דאָך גאָר נעשמועסט עפּיס וועגען אַ חתן!"... „אוודאי, זאָג איך אַ חתן.
איך האָב אָבער גאָר אַנדערש ניט גערעכענט, זאָג איך, אַז חתן'ס צד —
דאָס זענט איהר!..." „פון וואַנעט איז געדרונגען, זאָגט ער, אַז חתן'ס
צד — דאָס בין איך?"... „פון וואַנעט איז געדרונגען, זאָג איך. אַז חתן'ס
צד — דאָס בין איך?"... „פאַר וואָס זשע, זאָגט ער, האָט איהר מיר

ניט מזכיר געווען, אז ביי אייך איז א בתולה?"... זאג איך: „נו, און איהר האט מיר מזכיר געווען, אז ביי אייך איז א בתולה?"... ווערד ער אין כעס און מאכט צו מיר: „ווייסט איהר, וואס איך וועל אייך זאגען, מנחם־מענדיל? איהר זענט אזוי א שדכן, ווי איך בין א רב!" זאג איך: „און איהר זענט אזוי א שדכן, ווי איך בין א רביצין!" א ווארט פאר א ווארט — ער מיר: „מלמד!" איך איהם: „שקרן!"; ער מיר: שלים־מזל!" איך איהם: „זולל־וסובא'ניק!" ער מיר: „מנחם־מענדיל!" איך איהם: „שכור'ניק!"... פארדריסט דאס איהם, געהט ער און לאזט מיר אראפ א פאטש, געה איך און פאהר איהם אריין אין בארד — א שקאנדאל, זאל גאט שומר ומציל זיין!...

דו פערשטעהסט? אזוי פיעל הוצאות און צייט און טרחה. הייסט די בזיונות! דאס גאנצע שטעדטעל איז זיך צענויפגעלאפען אנקוקען די דאזיגע שדכנים, וואס האבען בעוויזען א בריה'שאפט צענויפפארען צוויי מיידלעך. איז אבער אט דער אשר, פערחאפט זאל ער ווערען, באלד אנטרונען געווארען, און מיך האט ער איבערגעלאזט איינעם אליין זיך צערעכענען מיט דער בעל־הבית'טע פאר דער וועטשערע, וואס איך האב בעשטעלט אויף אכט פארשוין. א גליק, וואס איך האב מיך חאטש בעצייטענס ארויסגעמאכט, איידער די מחותנים מיט די צוויי כלות זענען אנגעקומען קיין זשמערינקע. וואס מיט זיי האט זיך דארט אפגעטהאן — ווייס איך ניט. נאר איך שטעל מיר פאר די בזיונות!... הייסט געה זיי א נביא, אז אט דער שדכן, ימח שמו זאל ער ווערען, איז אזא פוסטע זאך, א ווינדמיהל, צו אלדי שווארצע יאהר, ויאס רעדט און פאהרט און פליהט און קלאפט דעפעשען — און וואס לאזט זיך אויס? — צוויי בתולות!... איין מאל פאר אלע מאל, זוגתי היקרה, עס פיעדעלט נישט, האטש ווארף זיך א לעבעדיגער אין וואסער אריין! און מחמת איך בין זעהר דערשלאגען פונ'ם דאזיגען שדוך, מאך איך דאס בקצור; אי"ה אינ'ם אנדערן בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות. לעת עתה לאז גאט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדערלעך זאלען לעבען, וואס איך בענק נאך זיי שטארק, און שווער און איטליכען בעזונדער נאר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: גאט שיקט צו די רפואה פאר דער מכה. פארווענדיג פון זשמערינקע, האב איך געמיינט, אז דער הימעל איז שוין אויף

מיר געפאלען. געהאט־בי וואלט איך געהאט געניג אויף הוצאות, וואָ״ש איך שוין ווי־עס־איז דערשלעפט זיך אהיים, קיין כתרילעווקע היימט עס. האָב איך מיך אָבער אויסגערעכענט, אז איך וועל מוזען בלייבען שטעקען ערגיץ אין וועג, חאטש נעם, אל תפתח פה לשטן, און ציה זיך אוים אויף די „רעלצען״! איז דאָך אָבער פאראן אגאט אויף דער וועלט, באקען איך מיך אין וואגאָן מיט עפּיס איינעם אשלאק, אנ׳אגענט א אינספעקטער, וואס שטראפירט מענשען פונ׳ם טוירט, און הויבט מיך אן צורעדען און זאגט מיר צו הרים וגבעות, אבי איך זאל ווערען אנ׳אגענט. וואס איז דאס אזעלכעס אנ׳אגענט און ווי אזוי שטראפירט מען מענשען פונ׳ם טוירט — איז אסך צו שרייבען, און איך האב שוין איצטיגס מאָל אזוי אויך איבערגעחאפט די מאס, לאָז איך עס איבער אויף אנ׳ אנדערש מאָל.

הנ״ל.

VI.

שלים־שלים־מזל.

(מנחם־מענדיל־אנ'אגענט).

שָׁלוֹם־שָׁלוֹם־מַזָל.

(מְנַחֵם־מֶענְדִיל — אַיין אַגֶענְט).

(מנחם־מענדיל פון וואָג צו זיין ווייב שיינה שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה שיינדיל שתחי' עכב"ב

ראשית בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ב"ה בקו החיים והשלום, השם יתברך זאָל העלפען מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות אויפ'ן כלל ישראל — אמן.

והשנית הנה זיי וויסען, זוגתי היקרה, אַז איך האָב געמוזט עוקר זיין, אַנטלויפען הייסט עס. איך האָב מיך נאָר־וואָס אַרויסגעכאַפּט פון אַנ'אומגליק, פון אַ גרויסען אומגליק; איך מעג בענשען גומל. שיער־שיער בין איך אַריין אין חד־גדיא אַריין, און גאָט ווייסט, מיט וואָס איך וואָלט אָפּגעשניטען. פון רעסטאַנסקי ראָטע איז גאָר ניטאָ וואָס צו רעדען, און אפשר נאָך קאַטאָרזשנע סיביר, חאָטש איך בין אין דעם שולדיג גלייך מיט דיר. ווי זאָגט די מאַמע דיינע: „שלום־שלום־מזל דורך טהיר און דורך טהויער"... איצט, אַז דער אויבערשטער האָט מיר געהאָלפען, איך האָב מיך בעצייטענס אַרויסגעכאַפּט ווי פון אַ שרפה, האָב איך מיך אוועקגעזעצט, אַרויסשרייבען דיר אין אַ בריעף אַלדינג באריכות, פונ'ם אָנהויב ביז'ן סוף.

פון מיין פריהערינען בריעף געדענקסט דו דאָך מן הסתם, אין וואָס פאַר אַ פּאָלאָזשעניע איך בין געוועזען נאָך דעם שענעם שידוך מיט די צוויי בתולות, ניט היינט געדאַכט. איך האָב דעמאָלט געדענקט, ס'איז אַ־עק אויס מנחם־מענדיל. בעדאַרף איך מיך באַגעגענען מיט איינעם אַ פּאַרשוין, אַנ'אַגענט אַ אינספּעקטאָר פון „אַקוויטעבל", וואָס שטראַפירט מענשען פונ'ם

טוידט און האָט דערפון פּרנסה מיט'ן פולען מויל. ער האָט מיר אַרויסגענומען אַ ביכעל און האָט מיר באַוויזען, וויפיעל מענשען ער האָט שוין פערשטראַפירט פונ'ם טוידט און וויפיעל מענשען עס זענען שוין ביי איהם געשטאָרבען. און דאָס איז אַזאַ געשעפט, וואָס אדרבה, וואָס מעהר מען שטאַרבט, איז אַלץ בעסער, סאַי פאַר די טוידטע, סאַי פאַר די לעבעדיגע. ווייסט דו דאָך פרעגען: וואָס איז דער שׂכל? דער שׂכל איז אַ גראָסטער שׂכל. אַ שטייגער נאַפּרימער „אַקוויטעבל" האָט גענומען און האָט מיך אָפּגעשטראַפירט פונ'ם טוידט אויף צעהנטויזענד קאַרבען. דאַרף איך צאָהלען פאַר דעם סך־הכל אַזעלכע צוויי־דריי הונדערטער אַ יאָהר ביז'ן טוידט. איז ממה־נפשך, שטאַרב איך אַוועק, חלילה, דאָס ערשטע יאָהר — איז דיין גליק: צעהנטויזענד קאַרבען איז אַ מטבע. אֶלא וואָס דען, איך לעב? איז „אַקוויטעבל'ס" גליק. דאָרטען דינען אָהן אַ שיעור מענשען, אַגענטען, צום מיינסטען — יודען, וואָס האָבען אויך ווייב־און־קינדער און דאַרפען אויך לעבען אויף דער וועלט. וואָס זשע אַרט דאָס מיך? דער חסרון איז, וואָס ניט אַ יעדער קאָן זיין אַנ'אַגענט. אַנ'אַגענט דאַרף, ראשית חכמה, געהן אָנגעטהאָן פיין, אָבער טאַקי וואָס פיין הייסט: אַ שעהנעם גאַרניטער, אַ קאָלנער מיט מאַנקעטען, מעג זיין פאַפּירענע, אַבי ווייסע, אַ שניפּס אַ שעהנעם, נו און אַ קאַפּעליש, שמועסט מען ניט. דער עיקר אָבער איז — שפּראַך. אַנ'אַגענט מוז קאָנען שפּראַך. דאָס הייסט, ער דאַרף קאָנען רעדען, צורעדען, איינרעדען, איבעררעדען און פאַררעדען. אַזוי לאַנג רעדען, ביז יענער זאָל זיך שוין מוזען שטראַפירען פונ'ם טוידט — און מעהר דאַרף מען ניט. הקיצור, מיין פּאַרשוין דער אַגענט־אינספּעקטאָר האָט אַרויסגעזעהן אין מיר, אַז איך בעדאַרף זיין אַ גוטער אַגענט, אַנ'אויסגעצייכענטער אינקוויזיטאָר.

איצט, זוגתי היקרה, דאַרף מען דיך קלאָר מאַכען, זאָלסט פערשטעהן דעם חילוק צווישען אַנ'אַגענט אַ אינספּעקטאָר און אַנ'אַגענט אַ אינקוויזיטאָר. אַנ'אַגענט אַ אינקוויזיטאָר הייסט גלאַט אַנ'אַגענט, וואָס שטראַפירט מענשען פונ'ם טוידט, און אַנ'אַגענט אַ אינספּעקטאָר הייסט שוין אַנ'עלטערער אַגענט, וואָס מאַכט אַגענטען. היינט איז פאַראַן אַ „קרושנאָי" אַגענט־אינספּעקטאָר, וואָס מאַכט אַגענטען־אינספּעקטאָרעס, און איבער די אַלע אַגענטען, אינקוויזיטאָרעס, אינספּעקטאָרעס און „קרושנאָי" אינספּעקטאָרעס איז פאַראַן איינער, אַנ'אויבערהאַר איבער אַלע, וואָס מען רופט איהם גענעראַל־אינספּעקטאָר. קיין עלטערער פון איהם איז שוין נישטאָ אויף דער גאַנצער וועלט. פערשטעהסט זיך, אַז צו ווערען אַ גענעראַל־

און דער וואס מיט'ן אויגעל העלפט איהם אונטער: „מיט יודען איז גוט קוגעל עסען". — זאג איך: „וואס זשע איז דערצו די עצה?" — זאגט דער לאנגער: „האנדלען זאל מען מיט א פריץ". — „לעבען זאלען די גוים"... העלפט איהם אונטער דער וואס מיט'ן אויגעל. און אט אזוי געהען מיר און רעדען, און אז מע רעדט, דעררעדט מען זיך. עס לאזט זיך אוים א מעשה, אז אט די צוויי חברה־לייט האבען זייער אייגענס א פריץ א מאלדאוואן, א רייכען בעל־הגוף, וואס זיי פערדינען ביי איהם אפט א קערבעל. מיינען זיי, אז איהם וואלט מען געקאנט זעהר שען פאר־שטראפירען... זאג איך: „אך, פאר וואס ניט? מיט'ן גרעסטען כבוד! אדרבה, זאג איך, נעמט זיך צום עסק און לאמיר עס מאכען יחדיו. איך בין, זאג איך, נישט קיין אץ להעשיר"... און עס איז געבליבען, אז מאר־גען, אם־ירצה־השם, אין בית־מדרש צום ערשטען מנין דארפען זיי מיר ברענגען תשובה פון זייער פריץ דעם מאלדאוואן. נאר וואס דען? איין זאך האבען זיי מיך געבעטען — ס'זאל זיין בסוד־סודות, דאס הייסט, איך זאל זיך ניט אויסרעדען אויף דער אכסניא, אז איך האב מיך מיט זיי געזעהן און אז מיר האבען אפגעשמועסט אינאיינעם מכח א געשעפט.

הבוקר אור — ס'איז נאר טאג געווארען, האב איך מיך געפעדערט אין בית מדרש אריין דאוונען מיט'ן ערשטען מנין. אפגעדאווענט — נישטא מיינע חברה־לייט. איבערגעווארט דעם אנדערן מנין — נישטא מיינע פארשוינען. פאר וואס האב איך זיי, שוטה, נישט געפרעגט, ווי אזוי רופט מען זיי ביי'ם נאמען און וואו זיצען זיי? צוגעהן צום שמש און א פרעג טהון ביי איהם — האב איך מורא: איך האב דאך נגעגעבען זיי דאס ווארט, ס'זאל זיין בסוד! ערשט העט נאך אלע היום'ס האבען זיי זיך בעוויזען מיט די טלית־ותפילין. אז איך האב זיי דערזעהן, האט מיר א טיאך געטהאן דאס הארץ פאר שמחה. נאר צוגעהן צו זיי און פרעגען וואס הערט זיך האב איך מיך איינגעהאלטען, ס'איז נישט מעשה מענש. אפגעדאווענט פאר זיך אויף איין פוס, האפען זיי די טלית־ותפילין און לאזען זיך געהן געשווינד. איך נאך זיי. — „נו?" מאך איך צו זיי. מא־בען זיי צו מיר: „יהודי בלא, דבר'ט נישט אויף דער גאס, איהר קענט נישט אונזער שטאדט, ברענען זאל זי אייך! איהר געהט אונז בעסער נאך פון הינטען און קומט צו אונז א היים. דארט מאבען מיר דאס געשעפט, און טאקי אין איינוועגס עפים צובייסען"... אזוי מאכט צו מיר דער וואס מיט דער אויסגעבויגענער נאז און טהוט א וואונק צו דעם וואס מיט'ן

דא גוט ניט אפשנײַרען. נאר אז מע דארף זאגען קדיש, איז עפּיס א תירוץ? בין איך אוועק גלײַך אין בית־מדרש אַרײַן און קום אָן פּונקט צו מעריב. אפּגעדאַווענט מעריב, געהט צו צו מיר דער ש—ש און רופט זיך אָן צו מיר: „יאָהרצײַט?" — זאָג איך: „יאָהרצײַט". — מאַכט ער צו מיר: „פון וואַנעט איז אַ יוד?" — זאָג איך: „פון דער גאָרער וועלט". — „מה שמכם?" — זאָג איך: „מנחם־מענדיל". — „קומט דאָך אײַך שלום!" — און ער שטעקט מיר אָפּ אַ שלום־עליכם, און נאָך איהם דער גאַנצער מנין. אַלע געבען מיר אָפּ שלום און עס ווערד אַרום מיר אַ רעדעל און מע הויבט אָן אויסטאַפּען בײַ מיר, ווער איך בין און פון וואַנען איך בין און וואָס איז מײַן טהועכץ? זאָג איך צו זײַ: „איך בין אַן־אַגענט". — פרעגען זײַ: „פון וואָס אַן־אַגענט? פון מאַשינעס?" — זאָג איך: „דוקא ניט. איך בין אַן־אַגענט אַ אינקוויזיטאַר פון „אַקוויטעבל". — זאָגען זײַ: „וואָס איז דאָס פאַר אַ שלאַק?" — זאָג איך: „איך באַוואָרען מענשען נאָכ'ן טוידט". און איך געב זײַ צו פאַרשטעהן דעם שכל, ווי אַזוי מע שטראַפירט מענשען פונ'ם טוידט. שטעהען זײַ אַרום מיר מיט אָפענע מײַלער, גלײַך ווי מע וואָלט זײַ דערצעהלט — אויפ'ן הימעל אַ יאַריד. נאר צוויי חברה־לײַט האָב איך באַמערקט צווישען זײַ, איינער אַ הויכער, אַ דאַרער, אַן־אויסגעבויגענער, מיט אַ נאָז אויך אַן־אויסגעבויגענע און אַ גלאַנצענדיגע; אַ טבע האָט ער, אַז ער רעדט, צופּט ער די האָר פונ'ם בערדעל איינציגווײַז. דער אַנדערער — אַ נידעריגער, אַ ברײַטער, אַ שוואַרצער, ווי אַ ציגײַנער, מיט איין אויג אַ שעלמיש, וואָס קוקט בײַ איהם קיין פּצין זײַט. ער מעג רעדען ווי ערנסט, ווײַזט זיך אויס, אַז ער שמײַכעלט. די דאָזיגע צוויי חברה־לײַט האָבען, אַ פּנים, יאָ פערשטאַנען, וואָס הייסט שטראַפירען מענשען פונ'ם טוידט, מחמת זײַ האָבען זיך עפּיס מאָדנע איבערגעקוקט מיט די אויגען און האָבען אַ זאָג געטהון איינס צום אַנדערען אונטער דער נאָז: „סע וועט געהן אַ גאַנג"... איך האָב באַלד פערשטאַנען אָן די צוויי פּאַרשוינען, אַז זײַ זענען ניט גלײַך צו אַנדערע; זײַ פערשטעהען אַן־עסק און מיט זײַ קאָן מען שוין עפּיס מאַכען. און כּך הוה. איך בין נור אַרויס פון בית־מדרש, געהען זײַ מיר נאָך, די צוויי חברה־לײַט, פון הינטען און מאַכען צו מיר: „וואָס לויפט איהר אַזוי, רב מנחם־מענדיל, שטעהט אַ ווײַלע, מיר ווילען אײַך עפּיס פרעגען. אָט דאָ בײַ אונז, אין דער בלאָטע, ווילט איהר מאַכען געשעפטען?"... — זאָג איך: „פאַר וואָס ניט?" — מאַכט צו מיר דער לאַנגער, דער וואָס מיט דער אויסגעבויגענער נאָז: „צווישען אחינו בני־ישראל?"...

אויסדערציילט אלסדינג, פונ'ם אנהויב ביז'ן סוף, ווי אזוי איך בין געפאָהרען קיין קעשעניוו און פערבלאָנזעט קיין אדעס, געהאַנדעלט מיט „לאָנדאָן", און פון דאָרטען קיין יעהופעץ, זיך געדרעהט אַרום דער בערזע, געקויפט און פאַרקויפט „יקנה"ז" און „פוטיווילי" און „ליליעפוטען" און אַנדערע „פּאַפּירלעך" אין די מיליאָנען אַריין, און נאָכדעם, ווי איך בין, ניט היינט געדאַכט, געוואָרען אַ מעקלער פון צוקער און פון געלד, פון הייזער און פון אימעניעס. פון וועלדער און פון זאַוואָדלעך, און ווי אזוי איך בין נאָכדעם געוואָרען אַ שדכן, אפילו אַ שרייבער אויך, געדרעהט, געברענט, געפלאַקערט און געטראַסקעט מיט דער גאַנצער וועלט, און דער סוף איז געווען, זאָג איך איהם, נישט גיט — שלים־שלים־מזל דורך טהיר און דורך טהויער... אויסגעהערט מיך, שטעהט אויף דער געגעראַל, יעוזעוועל הייסט עס, לעגט אַרויף אויף מיר די האַנד און רופט זיך אָן צו מיר: „ווייסט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען, גאָספּאָדין מנחם־מענדיל? איהר געפעלט מיר, אַ נאָמען האָט איהר אַ שענעם, און רעדען ברוך השם קאָנט איהר. איך זאָג אייך נביאות, אַז מיט דער צייט וועט איהר זיין אַ גרויסער אַגענט, טאַקי גאָר אַ גרויסער! דערווייל בעקומט איהר אַנ'אַוואַנץ, פאָהרט אַרום אויף דער וועלט, אין די יודישע שטעדט און שטעדטלעך, דאָרט קען מען אייך אויסגעבונדען, און זייט מצליח"...

און כה הוה, איך האָב נאָר בעקומען פון זיי די עטליכע קערבלעך, אזוי האָב איך מיך באַלד אויסגעקליידט בגדי־מלכות. זאָלסט מיך זעהן, וואָלסט דו מיך ניט דערקענט. און אַ פּאָרטפעל האָב איך מיר געקויפט אַ גרויסען, האָט מען מיר אָנגעפּאַקט אַהין ביכלעך מיט פּאַפּירען אַ גאַנצען טראַנספּאָרט, און איך האָב מיך געלאָזט אויף גאָט'ס וועלט. קודם קיין בעסאַראַביע, אַ ווינקעל פון פרנסה! דאָרט, זאָגט מען, קאָן מען מאַכען געשעפטלעך, שטראַכירען און שטראַפירען. דאַרף זיך מאַכען אזוי, אַז איך האָב יאָהרצייט, חאַפּ איך מיך אַראָפּ מפאָיעזד לפאָיעזד אין אַ קליין שטעדטעל, עפּיס אַ העק צו אַלדי שוואַרצע יאָהר. איך האָב גאָר ניט געוואוסט, אַז דאָס שטעדטעל האָט אַ שם אויף דער וועלט מיט איהרע שקצים, עזות־פּנים'ער, מוסרים און יאַבעדניקעס. פאַרברענט וואָלט עס געמעגט ווערען איידער איך האָב עס דערקענט! נאָר אַ סע איז באַשערט אַנ'אומגליק — דאַרף איך אַקוראַט אָט דאָ, אין דעם שטעטעל, האָבען יאָהרצייט און פאַל אַריין אין אַ בלאָטע, זאָל דער אויבערשטער שומר ומציל זיין! דאָס האַרץ האָט מיר טאַקי געזאָגט, אַז איך וועל

מוז מען פריהער זיין אַ אינקוויזיטאָר, נאָכדעם אַ אינספּעקטאָר, נאָכדעם אַ „קרוזשנאָי״ אינספּעקטאָר. און אַזוי ווײַטער. און אַז גאָט העלפט, מע דערדינט זיך און מע ווערד אַ גענעראַל — איז מען שוין באַוואָהרענט מיט פּרנסה אויפ'ן גאַנצען לעבען. עס איז פאַרהאַן, זאָגט מײַן פּאַרשוין, גענעראַלען אַזעלכע, וואָס פאַרלעבען אַ יאָהר ניט ווייניגער פון דרײַסיג־טויזענד. הכלל, ער האָט מיך אָנגעהויבען צורעדען, איך זאָל ווערען אַנ'אַגענט. האָב איך מיך מיישב געוועזען: וואָס האָב איך דאָ אַיינצושטעלען? ממה־נפשך, וועט עס געהן, וועט עס געהן; אָלא ניט — איז אינה מקודשת. קיין פּוטער, זאָגט ער, לעג איך ניט אַרײַן. אדרבה, איך בעקום נאָך, זאָגט ער, אַנ'אַוואַנץ, דאָס הייסט מע גיט מיר אַנ'אַדערויף פאַר מײַן אַרבייט עטליכע קערבלעך, איך זאָל האָבען דערווײַל אויף הוצאות און אויף אויסקליידען זיך און אויף צו קויפען זיך אַ פּאָרטפעל. אויב אַזוי, איז דאָך עס טאַקי גאָר נישקשה פון אַ קאָמבינאַציע! און איך האָב מיך געלאָזט איבערעדען און בין געוואָרען למזל אַנ'אַגענט.

נאָר נישט אַזוי גיך טהוט זיך עס, ווי סע רעדט זיך. ווערען אַנ'אַגענט דאַרף מען זיך זעהן קודם מיט'ן גענעראַל, וואָרום ביז דער גענעראַל שרײַבט ניט אונטער — איז בלאָטע. און ער האָט מיך גענומען, דער אינספּעקטאָר הייסט עס, און האָט מיך טאַקי אויף זײַנע אייגענע הוצאות געבראַכט צו פיהרען קיין אַדעס צו זײַער גענעראַל אין „אַקוויטעבל״, וואָס האָט צו שאַפען אויף עטליכע און צוואַנציג גובערניעס און האָט אונטער זיך, זאָגט מען, כמעט אַכטצעהן הונדערט אַגענטען. מילא, איך זאָל דיר באַשרײַבען די גרויסקייט פונ'ם דאָזיגען גענעראַל, איז ניט שייך. דאָס הייסט, ער אַליין איז דוקא ניט אַזאַ גרויסער, ווי דער טאַרעראַם איז גרויס, און אויגען האָט ער גרויסע, שאַרפע אויגען, און אַ פּנים'על אַ ליבטיגס, און בעקלעך רויטע, און רופען רופט מען איהם: יעוווזערעל. דעם גענעראַל'ס קאַנטאָר פאַרנעמט אַ גאַנצע שטוב. חדרים, חדרים און חדרים. אַ סך טישען מיט בענקלעך, מיט ביכער, מיט פּאַפּירען, און אַגענטען דרעהען זיך אַרום, און סע גריבעלט און סע שווימעלט, און דעפּעשען לויפען הין און צוריק — עס טהוט זיך חשך! איידער מע דערשלאָגט זיך צום גענעראַל אַליין, דאַרף מען דורכגעהן שבעה מדורי גיהנם. אַ טוידבייער בין איך געווען, אַז מע האָט מיך אַרײַנגעפיהרט צו דעם דאָזיגען יעוווזערעל, האָטש אפילו ער האָט מיך דוקא געבעטען זיצען מכבד געוועזען מיט אַ פּאַפּיראָס, אויסגעפרעגט בײַ מיר, ווער איך בין און וואָס איך בין און וואָס איז מײַן געשעפט? בין איך געגאַנגען און איהם

לאַנגער: „אַצינד קאָנט איהר דבר'ן מיט'ן אָדון טכּח אייער עסק"... האָב איך מיך אַוועקגעזעצט מיט'ן אָדון בעזונדער אין אַ ווינקעלע און האָב איהם אַנידערגעלעגט אַ דרשה, איך ווייס ניט, פון וואַנען עס האָט זיך צו מיר גענומען! איך האָב איהם געגעבען צו פערשטעהן, ווי נויטיג דאָס איז פאַר איטליכען מענשען דאָס שטראַפירען זיך, ער מעג זיין רייך ווי קורח; אדרבה, וואָס דער מענש איז רייכער, זאָג איך, איז אַלץ נויטיגער ער זאָל זיך פערשטראַפירען, וואָרום אַ רייכער מענש, זאָג איך, אַז ער ווערט אָן דאָס געלד אויף די עלטערע יאָהרען, איז איהם טויזענד מאָל ערגער ווי דעם קבצן; אַ קבצן, זאָג איך, איז שוין געוואוינט געוואָרען מיט'ן דלות, און אַ נגיד, זאָג איך, אַז ער בלייבט חלילה אָהן געלד, איז ערגער ווי געשטאָרבען. „יאַק נאַפּיסאַנאָ אז נאַם — זאָג איך צו איהם — עני חשוב כּמת, זנאַטשיטסאַ, ביעדני חוזשע יאַק מערטווי. אַ פּאָטאָמו, זאָג איך, ויאַשע בלאַהאָראָדיע, זאָג איך, זאַשטראַפּיראָיטי סובי, זאָג איך, אָט סמערטי טשרעז סטאָ דוואַדצאַט ליעט. זאָג איך, נאַ דעסיאַט טי־סיאַטשי"... „אָצע דאָברע דילאָ", מאַכט צו מיר דער אָדון און בלאָזט מיט ביידע ליפּען ווי אַ בלאָז־זאַק. איך פיהל, אַז דער כח פון רעדען האָט זיך אין מיר צעבּרענט מיט סכנת־נפשות, וויל איך רעדען ווייטער, רופט זיך אָן צו מיר דער לאַנגער: „גענוג אייך צו דבּרען; נעמט אַרויס דעם נייר און כתב'עט אָן וואָס מע בעדאַרף"... און יענער וואָס מיט'ן אויגעל טראָגט מיר אונטער אַ טינט און פעדער און איך טהו אָפּ אַלסדינג, וואָס מע בעדאַרף, און אַז עס קומט צום חתמ'ענען, שוויצט דער פּריץ דער מאָלדאַוואַן נעבאַך שטאַרק ביז ער „לעגט דעם טאַטען". נאָכדעם געה איך מיט איהם צום דאָקטאָר, ער זאָל איהם בעטראַכטען, איך נעם אַנ'אַדרע־רויף, געב אַרויס אַ קוויטאַנציע — און דאָס געשעפט איז געמאַכט.

געקומען פאַר נאַכט אויף דער אכסניא פרעהליך און געהייסען זיך קאָכען וועטשערע, רופט זיך אָן צו מיר דער בעל־הבית פון דער אכסניא: „וואָס הערט זיך עפּיס ביי אייך?" — „וואָס זאָל זיך הערען?" זאָג איך. — „מעג מען אייך — זאָגט ער — אָפּגעבען מזל־טוב?" — „וואָס פאַר אַ מזל־טוב?" פרעג איך איהם. — „דאָס געשעפטעל — זאָגט ער — וואָס איהר האָט אָפּגעאַרבייט"... — „וואָסער געשעפטעל?" זאָג איך און מאַך מיך תמע־וואַטע. — „מיט'ן פּריץ", מאַכט ער צו מיר. — „מיט וואָסער פּריץ?" — „מיט'ן גראָבען פּריץ". — „פון וואַנען ווייסט איהר, זאָג איך, אַז איך האָב געמאַכט אַ געשעפטעל מיט אַ פּריץ?".... „ס'איז אַזוי, זאָגט ער, אַ פּריץ, ווי איך בין אַ רביצין"... — „וואָס זשע דען איז ער?" — „ער איז אַ פּי־

אויגעל, און יענער וואס מיט'ן אויגעל ווערד נעלם. און מיר אין צווייען לאזען זיך געהן איבער ענגע פינסטערע חושכ'דיגע געסלעך, ער אויף־צופיהער און איך נאך איהם, אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז גאט האט געהאלפען, מיר זענען בשלום געקומען.

ארײַנגעקומען אין אַ קליין פינסטער פעררויכערט שטיבעל מיט אַ סך פליעגען אויף די ווענד און אויף דער סטעליע, מיט אַ געמאלטען מזרח, אַ רויטען טישטוך אויפ'ן טיש און מיט אַ לאמפ, פערהאנגען מיט פאפירענע אפגעבליאקעוועטע קוויטען, האבען מיר געטראפען ביים אויווען אַ קליין, אויסגעשמירט ווייבעלע מיט אַ בלייך־איבערגעשראקען פנים. דאס קליינע ווייבעלע האט אַ קוק געטהאן מיט'ן איבערגעשראקען פנים אויפ'ן מאן, און דער מאן האט אַ זאג געטהאן צו איהר פארבייגעהענדיג: „עסען!" — און ס'איז בעשאפען געווארען אין איין כהרף־עין אַ טישטוך מיט אַ בולקע, מיט בראנפען און מיט פערבייסען. עס האט נישט לאנג געדויערט און יענער וואס מיט'ן אויגעל איז ארײַנגעקומען, און נאך איהם האט זיך ארײַנגעקאטשעט אַ נפש פון אַ פוד צוועלף מיט אַ גרויסער בלויער נאז מיט פעטע האריגע הענד און מיט צוויי מאדנע פיס, וואס אנהויבען הויבען זיי זיך אן דווקא גראב, נאר וואס ווייטער געהען זיי דינער און דינער עס דארף זיי זיין שווערליך צו טראגען אויף זיך אזא גרויסען, אזא שווערען גוף.

אט דער דאזיגער נפש איז געוועזען דער פריץ דער מאלדאוואן. דערזעהן דאס פלעשעל בראנפען אויפ'ן טיש, האט ער ארויסגעלאזט פון זיין פעטען בויך אַ פעטע שטימע אויף גויעש: „אצע דאברע דילא!".. גענומען צו ביסלעך בראנפען (דער פריץ דער מאלדאוואן האט גענומען צוויי ביסלעך), האבען די צוויי חברה־לייט פערבונדען מיט איהם אַ שמועס מכח ווייץ און מכח קארן, און בשעת מעשה טהוט מיר יענער וואס מיט'ן אויגעל אַ זאג אויפ'ן אויער: „דער אדון איז אנגעשטאפט!... האט אפשר טויזענד טשעטווערט ברויט, אַ חוץ האבער... קוקט ניט אויף איהם וואס ער געהט אזוי ארעם געקליידעט; ער איז נור אַ קארגער"... און יענער, דער לאנגער, גיט איהם אלץ עצות, ער זאל נישט פערקויפען דאס ברויט, ווארום עס וועט זיין טהייער ווייץ; ער זאל בעסער אפלעגען דאס גאנצע ברויט אויפ'ן ווינטער. „אצע דאברע דילא!" זאגט איהם אלע מאל דער פריץ דער מאלדאוואן, האקט ארײַן איין כוסה נאך דער אנדערע און פערבייסט מיט אפעטיט, ווי נאך אַ תענית, און בלאזט מיט ביידע ליפען און מיט דער נאז. נאכ'ן עסען רופט זיך אן צו מיר דער

פערנאָטער", מאַכט צו מיר דער בעל־הבית און צעלאַכט זיך מיר גלייך אין פנים אַריין. ווען איך מיך צו צום בעל־הבית און הויב איהם אָן בעטען, חלש'ען, ער זאָל מיר זאָגען, וואָס בעדייט דאָס „פּיפּערנאָטער" און פון וואַנען ווייסט ער, וואו איך בין געוועזען און וואָס איך האָב געטהאָן? הקיצור, ער האָט, אַ פּנים, אַרויסגעזעהן פון מיינע רעד, אַז איך בין דאָ גאָט די נשמה שולדיג, האָט ער אויף מיר רחמנות געהאַט און האָט זיך פערשפּאַרט מיט מיר בעזונדער אין אַ חדר און האָט מיר גענומען דערצעהלען אויף מיינע צוויי שותּפים אַזעלכע זאַכען, אַז די האָר האָבען זיך מיר געשטעלט קאַפּויר. לאָזט זיך אויס אַ מעשה, אַז די צוויי חברה־לייט זענען בסך־הכּל פּראָסטע שווינדלערס, מזיקים, זאָגט ער, וואָס די וועלט האָט דאָס נישט. „זיי האָבען שוין, זאָגט ער, אָפּגעטהאָן אויף זייער לעבען אַזעלכע קרימינאַל־זאַכען, וואָס ווען מע כאַפּט זיי, זאָגט ער, געהען זיי אַוועק ווייט... זייער טרפה'נער גליק, זאָגט ער, איז, וואָס תמיד שטעלען זיי אַרויס אַ דריטען און אַליין, זאָגט ער, בלייבען זיי שטענדיג פון דרויסען... דער דאָזיגער פּריץ, זאָגט ער, וואָס מע האָט אייך איהם אַרויסגעשטעלט פאַר זעהר אַ רייכען מאָלדאַוואַן, איז בסך־הכּל אַ פּראָסטער לאַפּאַצאַן, זאָגט ער, אַ שכּור הגדול הגבור והנורא, און דער, זאָגט ער וואָס איהר האָט איהם פאַרשטראָפירט, — איז אָדער ער האַלט ביי אָפּזאָגען די עטליכע גילדען, זאָגט ער, אָדער ער איז שוין אַ שוכן־עפר... איהר פערשטעהט, זאָגט ער, מיט וואָס דאָס שמעקט?"...

דערהערט אַזעלכע דבורים, איז מיר פּרחה נשמתי געוואָרען. עס געהט מיר מעהר נישט אָפּ צו מיינע זיידענע קליידער, אַז איך זאָל מיך נאָך אַריינכאַפּען אויף אַ מינוט אין אַ טורמע אַריין, האָב איך נישט געמאַכט קיין לאַנגע שהיות און געלאָזט זיך גלייך צו דער באַהן, לויפען וואוהין די אויגען טראָגען, גאָר נישט געוואָלט אפילו זעהן זיך שוין מעהר מיט מיינע צוויי חברה־לייט, לאָזען זיי געהן כּף־הקלע מיט זייער מאָלדאַוואַן און מיט דער שטאָדט און מיט גאַנץ בעסאַראַביע און מיט'ן גאַנצען עסק פון שטראַפירען מענשען פונם טוידט, וואָס מע קאָן דורך דעם אומגליקליך ווערען... לאָז גאָט געבען בעסערע פּרנסות, הלואי איך זאָל שוין קומען אויפ'ן אָרט בשלום. און מחמת איך האַלט ביי פאָהרען אַ ווייטען וועג מאַך איך דאָס בקצור; אם ירצה השם פון האַמבורג וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות; לעת עתּה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גרוס די קינדערלעך זאָלען לעבען. גאָט זאָל העלפען, זיי זאָלען זיין געזונד און שטאַרק און מע זאָל זיך זעהן מיט פרעהליכע

הערצער. גרים שווער און שוויגער. און איטליכען בעזונדער גאר פריינדליך.
ממני בעלך מנחם מענדיל

עיקר שכחתי: איך האב דיר גאר פארגעסען שרייבען, וואוהין איך פאהר. זוגתי היקרה, איך פאהר קיין אמעריקע. נישט אליין — א גאנצע קאמפאניע פאהרען מיר. דאס הייסט, פאהרען פאהרען מיר איינענטליך קיין האמבורג, און פון דארטען שוין קיין אמעריקע. וואס עפים קיין אמעריקע! ווייל אין אמעריקע, זאגט מען, ווערען יודען גליקליך. גאלד זאגט מען, וואלגערט זיך דארט אין די גאסען. געלד רעכענט זיך דארטען אויף טאלערס און מענשען זענען דארטען בחשיבות גדול — א רענדעל א מענש! און ווער שמועסט, יודען — די זענען גאר דאס אויבערשטע פון הרייז! אלע זענען מיר מבטיח, אז אין אמעריקע וועל איך, אם־ירצה־השם, מאכען גוט, טאקי וואס גוט הייסט. די גאנצע וועלט פאהרט איצט קיין אמעריקע, מחמת דא איז נישטא וואס צו טהון. לחלוטין נישט. סע האבען זיך אויסגעלאזט אלע געשעפטען. היינט וויבאלד אז די וועלט פאהרט, פאר וואס זאל איך אויך ניט פאהרען? וואס האב איך איינצושטעלען?... רק זאלסט גאר קיין יסורים ניט האבען, זוגתי היקרה, און נישט איבערטראכטען אויף מיר חלילה קיין ..עכטס. גלויב מיר בנאמנות, אז איך וועל דיך ח"ו נישט פארגעסען, נישט דיך, נישט אונזערע קינדערלעך, זאלען געזונד זיין. איך וועל ארבייטען טאג ווי נאכט, קיין זאך וועט מיר ניט זיין שווער, און אז דער אויבערשטער וועט מיר העלפען, איך וועל, אם־ירצה השם, באגליקען, און באגליקען וועל איך געוויס, דאס איז ביי מיר זיכער ווי ס'איז טאג אויף דער גאנצער וועלט, וועל איך דיר צושיקען שיפסקארטען, פאר דיר און פאר די קינדער, און וועל דיך ארויס־נעמען אהין, און וועסט ביי מיר לעבען בכבוד, ווי די גרעסטע שררה'טע, פונ'ם שענסטען און פונ'ם בעסטען, קיין שפרענקעלע וועל איך אויף דיר נישט לאזען פאלען. און עס איז שוין טאקי צייט כ'לעבען, אז דו זאלסט אויך וויסען פון א וועלט צו זאגען! רק נישט בעזארגט און נישט גענומען זיך צום הארצען, — מיר האבען א שטארקען גאט!..

הנ"ל.

ענדע פונ'ם זעכסטען בוך.